

Sfera Politicii

70

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDATAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul VII, 1999

K O S O V O

Editorial Board:

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (*Editor*)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMAS

**Fundatia
Societatea Civilă**

Președinte: DAN GRIGORE

Redacție:

Valentin Stan
Adrian Cioroianu
Laurențiu Ștefan-Scalat

Coperta:

Marius Neacșa

Tehnoredactare:

Corina Bardăș
Marius Neacșa

Acest număr apare cu sprijinul
Grupului de presă NORD-EST, editorul
cotidianului Monitorul

Tiparul executat la:
S.C. Multiprint S.A. - Iași

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului, de
cei mai importanți oameni de afaceri, de
intelectuali, oameni politici și studenți.
Sfera Politicii ajunge acolo unde se iau
decizii, se creează imagine, se cîștigă
influență.

Sfera Politicii apare lunar. Revista poate fi
procurată și direct, de la sediul Fundației,
str. Piața Amzei nr. 13, etaj 1, sector 1.
De la 1 aprilie, prețul unui exemplar este
10.000 de lei, iar un abonament pe șase luni
costă 90.000 de lei, inclusiv taxele poștale,
și se poate face la sediul redacției
sau prin telefon.

Outside Romania:

Yearly subscription (12 issues) is \$50, or its
equivalent in our country's currency.
Please send checks to:

PO Box 212/22, Bucharest, Romania.

Please include the following information:
name, address, institution, phone number, or
transfer money in our USD account.

Cont/Asscount
FUNDATIA "SOCIETATEA CIVILĂ"
Lei: 25110246602642003
USD: 25110256602840000
BANKCOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:

Adresa fundației "Societatea Civilă" este:
Str. Piața Amzei nr. 13, et. 1, CP 212,
OP 22, București

Tel/Fax: 312.84.96; Tel: 659.57.90

E-mail: sfera@dnt.ro

Adresa noastră pe Internet:
<http://dntb.ro/sfera>

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul
publicațiilor din România la numărul 4165.

Reproducerea articolelor apărute în publicația
noastră se face numai cu acordul redacției.

2. **Editorial****Stelian Tănase**

Iunie magic

5. **Kosovo****Michel Chossudovsky**

Dezmembrarea fostei Iugoslavii

Recolonizarea Bosniei

Drumul către Kosovo

Intervenția NATO în Iugoslavia

România și Kosovo

Kosovo: interesul național și propaganda

anti-occidentală

Reflectarea războiului din Iugoslavia

în presa română

Paralele în conflict

Rădăcinile istorice ale conflictelor din Bosnia-

Herțegovina și Kosovo

45. **Arhiva Sfera Politicii Document**

Evenimentele din Cehoslovacia

august 1968

51. **IdeoSfera**

George Voicu

Paradigma conspiraționistă (I)

57. **Cărți și autori****Henry Kissinger**

Diplomatia

Karl Popper

Lecția acestui secol

Hannah Arendt

Crizele Republiei

60. **Erată**

Erata

64. **Semnale**

semnale

IUNIE MAGIC

STELIAN TĂNASE

În urmă cu zece ani, în iunie câteva evenimente au marcat definitiv istoria sfârșitului de secol. La Varșovia alegerile libere pe jumătate au dat un câștigător necontestat, Solidarnosc. Era rezultatul unui proces început în vara anului 1980. Muncitorii și intelectualii au reușit să treacă dincolo de proteste efemere, și să structureze o opozitie pe scară națională. Polonia este singura țară din blocul sovietic în care s-a constituit o contracultură politică. Astăzi înseamnă valori proprii, organizații proprii, lideri proprii, și mai ales revendicarea de a participa la împărțirea puterii cu comuniștii și chiar de a guverna singuri.

În celelalte țări comuniste, protestele au rămas la stadiul disidenței, a rezistenței, a Opoziției antipolitice. Numai în societatea poloneză au apărut forțe care au sfidat monopolul puterii în 1981, cerând să guverneze. Această revendicare a provocat declararea legii martiale în 13 decembrie 1981. Junta instalată de generalul Jaruzelski și-a propus două lucruri. Să lichideze Solidarnosc și să relanseze economia. Nu a reușit nici una nici alta. Nici un regim politic nu reușește să stea numai pe baionete. Vorba pe care Talleyrand i-o spune lui Napoleon care ezită să abdice și adevărată, Sire, nu puteți sta numai pe baionete. Jaruzelski și generalii lui, ca și generalii greci, chilieni, argentinieni, turci, etc atrași de magia ordinii militare impuse societății, au crezut că se poate. S-au înșelat. Economia a stagnat drastic, și după câțiva ani datoriiile externe, șomajul, inflația, au irupt fără nici o posibilitate de a mai ieși din criză. Numai o reformă politică, cooptarea în zona deciziei și a altor forțe, câștigarea suportului societății, ar fi făcut posibile reforme care să relanseze economia. Valul masiv de greve din 1988, a întors Polonia la punctul zero din vara anului 1980. Și dacă în 1981, nu s-a găsit o cale de negocieri între o forță socială non varietur, cum era Solidarnosc, sindicat aflat la ora radicalismului, în 1989 s-au găsit mijloace de a negocia. Eșecul economic l-a îndreptat pe generalul Jaruzelski spre Solidarnosc. Nu se mai punea chestiunea anihilării sindicatului, nici a anihilării liderilor lui. Acum înțelegerea cu Solidarnosc era singura soluție. Pentru că, descoperea generalul,

Solidarnosc nu a dispărut. Clandestinitatea îi conferise sindicatului o aură pe care nu o mai putea distrage scoțând tancurile în stradă. Această magie avea să constate pe 4 iunie, când Solidarnosc era plebiscitat de un popor cu gust pentru fronda romantică și clandestinitate. Generalul Jaruzelski recunoștea în amintirile sale "Astăzi înțeleg că de lipsiți de imagine am fost... Pragmatismul singur nu ajunge. Simbolurile scapă oricărei logici. Astăzi mai ales în ce privește mitologia Solidarnosc. Mitologia este una dintre componentele esențiale a vieții sociale. Nu mai puțin adevărat că la origine simbolurile Solidarnosc atingea noțiuni și comportamente umane universale și extrem de atrăgătoare: solidaritatea umană, noțiunea de comunitate, sentimentul că cei care aparțin acestei mișcări sunt depozitarii valorilor spirituale cele mai prețioase ale națiunii. Înțeleg astăzi că armata și poliția puteau atunci să lanseze operații contra unor indivizi sau grupuri în scopul de a proteja interesele statului, securitatea și stabilitatea sa. Din nefericire, nu te poți bate împotriva miturilor... Este imposibil să te bați împotriva miturilor care trăiesc. Mai devreme sau mai târziu ele dispar și vor dispărea, dar să vrei să le elimini atâtă vreme că ele există este inutil. Eroarea psihologică, drama, a fost că nu am fost în stare să apreciem la justă sa valoare, fenomenul Solidarnosc." O recunoaștere mai completă a înfrângerii nici că se putea. În cifre, această realitate arăta că Solidarnosc a spulberat în alegeri candidații puterii. Un sigur loc din cele puse în joc a fost câștigat de un independent, nici unul de către comuniști. Izolarea completă a comuniștilor după 4 decenii de guvernare, dintre care 8 sub legea marșală, era absolută. Când va trebui să fie ales de Parlament președinte al Poloniei, conform acordurilor Mesei rotunde, generalul Jaruzelski, va trebui să primească sprijinul Solidarnosc. Victoria din 4 iunie a deschis drumul primului guvern nemocomunist din istoria postbelică a Europei de est. Va fi o chestiune din timp ca într-un domino de neoprit, toate regimurile comuniste din Europa să se prăbușească. Istoria s-a accelerat brusc, iar vechii lideri ai nomenklaturii erau de acum în urma evenimentelor.

Un alt eveniment care a pus în cumpănă mersul

istorie s-a desfășurat tot în 4 iunie. Numele lui, la fel de magic ca Solidarnosc, dar cu sens schimbat: TienAnmen.

Cu zece ani mai devreme, în 1979, succesorul lui Mao Dzedun, Deng Xiaopin, lansase un program de emancipare conținând 4 modernizări, după formula lui Ciu En Lai, protectorul lui: a agriculturii, a industriei, a științei și tehnologiei, a armatei. Sfîrșind alte încercări ale Chinei de a ieși din trecut, Deng este primul lider de la Beijing care reușește. China se pregătește să abordeze secolul al XXI-lea fără complexe: China amenință să devină cea mai mare putere economică în jurul anului 2020, dacă își menține actualul ritm de dezvoltare. O altă condiție este să treacă la tranziția politică spre o lume pluralistă, cu un grad maxim de complexitate. Prima încercare s-a produs în 1989 în piața Tien Anmen. Încercarea a eşuat. În aprilie Hu Yaoban, liderul reformist cel mai radical din conducerea comunistă de la Beijing, fost prim ministru, moare. El fusese demis în 1987 de Deng Xiaopin pentru că nu reușise să prevină protestele studențești izbucnite atunci. În 1989 studenții își amintesc acest lucru și organizează ceremonii în amintirea lui. Apoi ocupă piața Tien Anmen, aflată la limita orașului interzis, unul din locurile sacre ale Chinei. O bună parte din istoria ei să a petrecut aici. O piață uriașă unde se vor strânge în câteva rânduri în aprilie/mai, peste 1 milion de oameni. Tot aici au avut loc uriașele parăzi ale Gărzilor roșii, ordonate de Mao în timpul revoluției culturale, după 1966. Deng Xiaopin era el însuși una din victimele notorii ale revoluției culturale. Abia a scăpat cu viață de hoardele stârnite de Mao, în urmărirea rivalilor lui. Amintirile lui Deng legate de Tien Anmen și mulțimi de tineri erau de rău augur. În 1989, mișcarea prodemocrație a studenților avea cu totul alt sens. Deng a confundat tinerii din 1989 cu cei din 1966. Pentru Deng presunile mulțimilor protestatari erau un pericol mortal pentru China. Amenințarea haosului. În tot secolul al XX-lea, China a fost pradă răboaielor civile, a avut lideri slabii, a fost ocupată, a fost pradă revoluțiilor și răscoalelor de tot felul. Nici regimul comunist nu ferise China de dezastru, "Marele salt înainte" și revoluția culturală au fost cele mai mari, patronate chiar de Mao. Pentru Deng, protestul studenților care începe la jumătatea lui aprilie și se încheie tragic la 4 iunie este întâi de toate contestarea puterii sale și a reformei ambițioase în care lansase China. Pentru a emancipa China de moștenirea catastrofală lăsată de Mao, Deng deschisese porțile țării pentru străini. Un punct

extrem de sensibil în toată istoria Chinei. China refuzase amestecul cu civilizațiile străine, europene mai ales, cu riscul de a rămâne o societate înapoiată, rurală, feudală chiar.

Pariul lui Deng a reușit. Atrași de o piață uriașă, 1 miliard de locuitori, de resursele practic infinite, de o forță de muncă harnică și ieftină, de facilități fiscale, investitorii străini nu au întârziat. O reformă agrară reușită i-a adus sprijinul a 900 milioane dintre locuitori. Reforma industriei s-a dovedit mai dificilă, dar nu fără succes. Reforma a produs o restratificare socială, cu săracie ceea ce nu era nou pentru China, dar și cu apariția unor noi grupuri sociale la polul opus, care au făcut averi uriașe după standardele occidentale. Lumea egalitara lăsată de Mao a dispărut. Deng a spus: Comunismul nu înseamnă a fi sărac. Și tot el: Să fii bogat înseamnă să fii un erou. Deng ca Tânăr bolșevic a fost în Rusia în anii 20. Erau anii NEP-ului (Noua Politică Economică). Lenin lansase această politică, ca un pas înapoi de la idealurile comunismului. Ea constă în îmbinarea economiei de comandă, a comunismului de război, cu elementele economiei de piață. NEP-ul a salvat Rusia de la dezastru. Deng nu a uitat probabil îndemnurile lui Nikolai Buharin din anii 20 la îmbogățire. China în 1989 era deci această societate în care gustul afacerilor, a banului, a îmbogățirii prinse societatea. Noile interese și noua vizionă asupra lumii apărută odată cu deschiderea Chinei au creat noi cerințe, normale într-o societate dacă nu modernă, cel puțin pe cale de a se moderniza. Marele mit al Chinei lui Deng este modernizarea. Pentru Deng demonstrația maraton din Piața Tien Anmen este un pas înapoi.

Pentru el, o concesie făcută studenților ar demonstra existența unei conduceri slabe. Ar urma haosul. Deng vede lucrurile mai ales prin prisma grupului lui de veterani comuniști din jurul lui care nu vor să piardă puterea. El crede că modernizarea Chinei depinde exclusiv de el. Relația lui cu societatea rămâne cea tradițională chineză, păstrată și în regimul Mao, poporul trebuie să asculte, să se supună. Când se revoltă, el trebuie pedepsit. Apelul la tancuri și forțele de ordine în noaptea de 3/4 iunie 1989 amânată pentru o generație veritabilă modernizare a Chinei. Fără pluralism politic, fără o societate civilă puternică și o participare reală a locuitorilor în spațiul public e imposibil de imaginat o societate performantă. Să fie cei 1 miliard de locuitori ai Chinei o utopie din ideea democrației? E tot un mit. Așa cum a arătat Tien Anmen 1989 libertatea este valoarea supremă.

La 16 iunie 1989 la Budapesta are loc reînhumarea rămășițelor pământești ale lui Imre Nagy și tovarășilor lui, morți în 1958. Revoluția din 1956 s-a terminat tragic. După câteva ezitări, Hrușciov a ales soluția violentă. În 4 noiembrie tancurile Armatei roșii îmăbușă încercarea disperată a societății maghiare de a scăpa de comunism. Imre Nagy, veteran communist, s-a radicalizat pe măsură ce revoluția se radicaliza ea însăși. Insurgenții au cerut alegeri libere, pedepsirea celor vinovați de regimul de teroare, ieșirea din pactul de la Varșovia, neutralitatea. Trădarea lui Janos Kadar, a oferit sovieticilor o alternativă. Ei aveau nevoie de un Quisling pentru a crea aparență că ungurii guvernează propria lor țară. Kadar a fost instalat ca șef al statului, detestat de toată lumea, cu excepția unui mic grup profitor al situației create. Kadar știa bine lecția. După metodele bolșevice, dezlănțuie "teroarea revoluționară". Printre grupul de conducători, în frunte cu Imre Nagy, deportat în România, și adus înapoi în 1958 pentru a fi judecat și executat. Din simple personaje politice controversate, Imre Nagy și oamenii lui ajung nonpersoane pentru autorități, și eroi pentru societate. Realitatea politică curentă trece dincolo, într-un mit.

Ei supraviețuiesc. În Polonia mitul Solidarnosc a avut de înfruntat represiunea, condițiile grele de viață, mizeria. În Ungaria Kadar a încercat să aducă amnezia prin coruperea populației. Standardul de viață al maghiarilor a crescut spectaculos începând cu anii 60. Era un fel de legitimitate improvizată. Kadar a încercat un pact tacit cu societatea: tăcere contra hrană. Societatea trebuia să accepte realitatea, adică regimul usurpator al lui Kadar, iar regimul nu va duce politici represive contra ei și-i va asigura un trai decent. Pactul a funcționat ca un fel de paravan în jurul unui tabu: revoluția din 1956. Orice discuție despre 1956 echivala cu o blasfemie, cu o punere în discuție a rolului jucat de Kadar atunci, cu un atac împotriva regimului. După 3 decenii de tăcere, de amnezie, tabuul cade în 1989. În mai 1988, Kadar este înălțat de la conducerea partidului. În ianuarie rămășițele pământești ale celor uciși în 1958 sunt găsite într-un cimitir de la marginea orașului. Grupurile din opoziție cer insistent spunerea adevărului despre 1956. Istoria confiscată de regim era astfel eliberată. Chiar unii dintre liderii comuniști nu mai pot rezista presiunii, cu riscul de a pierde puterea. În ianuarie ei trebuie să recunoască imposibilul: în 1956 a avut loc o revoluție națională anticomunistă. Se hotărăște reînhumarea rămășițelor

fostilor paria, acum eroi. În mai Kadar devine o persoană particulară după ce demisionează din ultimele poziții pe care le mai deținea. În 16 iunie, ceremonia reînhumării adună sute de mii de oameni pe străzi. Un catharsis. O transformare. Nimic nu mai e ca înainte. Kadar moare trei săptămâni mai târziu, la 6 iulie. În aceeași zi, curtea supremă de justiție a Ungariei îi reabilitiază pe Imre Nagy și celelalte victime ale represiunii contrarevoluționare.

Iunie 1989 intersectat de mituri.

STELIAN TĂNASE - a absolvit Facultatea de Filosofie, Universitatea București. Autor al mai multor cărți (romane, eseuri politice). Profesor de științe politice la Universitatea București. În 1997 a fost visiting professor la UCLA și bursier Fullbright la New School for Social Research în 1997. Din 1992 este redactor-șef la revista *Sfera Politicii*.

Dezmembrarea fostei Iugoslavii Recolonizarea Bosniei

MICHEL CHOSSUDOVSKY

În timp ce trupele puternic înarmate ale NATO impun pacea în Bosnia, presa și politicienii deopotrivă descriu intervenția Occidentului în fosta Iugoslavie drept un nobil răspuns, chiar dacă dramatic de întârziat, la o explozie de masacre etnice și violări ale drepturilor omului. La începutul lui noiembrie 1995, când era semnat Acordul de la Dayton, Occidentul era gata să-și desăvârșească auto-portretul de salvator al slavilor de sud și să-și continue «munca de reconstrucție» a noilor state suverane.

Dar conform unui model impus pornind de la măcelurile războiului civil, opinia publică occidentală a fost sistematic indusă în eroare. Înțelepciunea convențională, exemplificată de scrierile fostului ambasador american în Iugoslavia Robert Zimmermann, constă în explicarea situației grele din Balcani ca datorându-se unui "naționalism agresiv", rezultat inevitabil al tensiunilor religioase și etnice cu rădăcini adânci în istorie.¹ De asemenea, s-a făcut mare caz și de «jocul de putere din Balcani» precum și de confruntările între personalitățile politice: «Tudjman și Milosevici vor să sfărteze în bucăți Bosnia-Herțegovina».²

Cauzele economice și sociale ale conflictului sunt obturate de cortina de imagini și analize făcute în interesul propriu. Criza economică adânc înrădăcinată care a precedat războiul civil a fost ignorată mult timp. Interesele strategice ale Germaniei și ale SUA de a impune climatul favorabil dezintegrării Iugoslaviei trec nemenționate, la fel ca și rolul creditorilor externi sau al instituțiilor financiare internaționale. În ochii mass-mediei, puterile occidentale nu au nici o responsabilitate pentru săracirea și distrugerea unei națiuni de 24 de milioane de oameni. Dar prin dominarea de către ele a sistemului finanțier global, puterile occidentale, urmărind propriile «interese strategice» colective și individuale încă de la începutul anilor 1980, au îngenerat economia iugoslavă, contribuind la răscolirea conflictelor etnice și sociale. În prezent, eforturile comunității financiare internaționale săn-

canalizeze spre «ajutorarea statelor succesoare ale Iugoslaviei devastate de război». Totuși, în timp ce atenția lumii este ținută în priză de mișcările de trupe și de armistiții, creditorii și instituțiile financiare internaționale sunt ocupati cu recuperarea datoriilor externe ale fostei Iugoslavii, în timp ce transformă Balcanii într-un liman sigur pentru libera inițiativă.

Adoptate în mai multe etape începând cu 1980, reformele impuse de creditorii Belgradului au dus țara la un dezastru economic și politic, anrenând dezintegrarea sectorului industrial și demontarea pas cu pas a sistemului iugoslav de *Welfare State*. În ciuda nealinierii politice a Belgradului și a relațiilor comerciale extensive cu SUA și UE, administrația Reagan a vizat economia iugoslavă într-un document «cu grad ridicat de secret» din 1984, o așa-numită *National Security Decision Directive* (NSDD 133) numită «Politica SUA față de Iugoslavia». O versiune cenzurată, accesibilă din 1990, a acestui document era foarte apropiată de conținutul unei alte directive asupra Europei de Est elaborate în 1982 (NSDD 54). Obiectivele sale includeau «eforturi extinse de a promova o "revoluție liniștită" care să răstoarne partidele și guvernele comuniste»... în paralel cu reintegrarea statelor est-europene în orbita pieței mondiale.³

Tendințele secesioniste alimentând diviziuni etnice și sociale s-au întărit concomitent tocmai cu o perioadă de săracire gravă a populației iugoslave. Prima fază a reformei macro-economice inițiate în 1980, cu puțin timp înainte de moartea mareșalului Tito, «a intensificat dezastrul economic și politic... O creștere economică diminuată, acumularea datoriei externe și mai ales povara serviciului acestia precum și devalorizarea monedei a dus la prăbușirea nivelului de trai a iugoslavului de rând... Criza economică amenință stabilitatea politică... și tindea de asemenea spre agravarea tensiunilor etnice care fierbeau».⁴ Aceste reforme, însoțite de semnarea acordurilor privind reeșalonarea datoriilor cu creditorii guvernamental și privați, au slujit de asemenea la slabirea instituțiilor statului federal, creând diviziuni

politice între Belgrad și guvernele republicilor și provinciilor autonome. «Primul ministru Milka Planinč, care fusese desemnat să realizeze programul, a trebuit să promită FMI o mărire imediată a ratelor de rabat, și chiar mai mult, pentru arsenalul de măsuri reaganiste...»⁵

După faza inițială a reformei macro-economice din 1980, creșterea industrială a diminuat cu 2,8% în perioada 1980-87, scăzând la zero în 1987-88 și la -10% în 1990.⁶ Reformele economice au atins punctul culminant sub guvernarea prim-ministrului filo-american Ante Markovič. În toamna lui 1989, chiar înainte de căderea zidului Berlinului, premierul federal a vizitat Washingtonul pentru a se întâlni cu Bush. Un «pachet finanțier suplimentar» fusese promis în schimbul extinderii reformelor incluzând o nouă devalorizare a cursului, înghețarea salariilor, micșorarea drastică a cheltuielilor guvernului și abrogarea auto-gestiunii întreprinderilor deținute de salariați.⁷ «Terapia economică» (lansată în ianuarie 1990) a contribuit la schilodirea sistemului statului federal. Veniturile statului, care trebuiau să fie transferate republicilor și provinciilor autonome, au fost canalizate spre acoperirea datoriei Belgradului față de cluburile de la Paris și Londra. Republicile au fost lăsate în voia soartei, de aici și exacerbarea procesului de fragmentare. Dintr-o singură mișcare, reformatorii au implementat dezmembrarea structurii fiscale federale și au rănit de moarte instituțiile politice federale. Crizele bugetare provocate de FMI au creat un *fait accompli*, care a pavat în parte drumul spre secesiunea formală a Croației și Sloveniei în iunie 1991.

Acordul cu FMI

Pachetul economic a fost lansat în ianuarie 1990 printr-un acord *stand-by* cu FMI (SBA) și un împrumut de Ajustare Structurală din partea Băncii Mondiale (SAL II). Cerințele de limitare a bugetului reclamând redirecționarea veniturilor federație către serviciul datoriei conduceau la suspendarea transferului de plăti spre guvernele provinciilor și republicilor autonome, aprinzând astfel procesul politic de balcanizare și de secesiune. Guvernul Serbiei a respins programul de austерitate al lui Markovič care a determinat în mod categoric o manifestație de protest a 650.000 de muncitori sârbi îndreptată împotriva guvernului federal.⁸ Mișcarea sindicală s-a unit în această luptă: «rezistența muncitorilor a trecut peste deosebirile etnice, atunci

când sârbi, croați, bosniaci și sloveni s-au mobilizat (...) umăr la umăr cu colegii lor de muncă (...).»⁹

Reforma întreprinderilor din 1989

Această reformă adoptată sub premierul Ante Markovič a jucat un rol central în aducerea la faliment a sectorului industrial. Prin 1990, rata anuală de creștere a PIB s-a prăbușit la -7,5%.¹⁰ În 1991, PIB-ul a continuat să scadă cu încă 15 procente, iar producția industrială s-a prăbușit cu 21 de procente.¹¹ Programul de restructurare cerut de creditorii Belgradului era menit să abolească sistemul întreprinderilor deținute de salariați. Legea întreprinderii din 1989 reclamă desființarea «organizațiilor de bază în ce privește munca asociată (BAOL).»¹² Aceste asociații de bază erau unități de producție deținute în comun de salariați, conduse sub forma auto-gestiunii de către Consiliile muncitorești care alcătuiau organul decizional în privința lor. Legea întreprinderii din 1989 reclama transformarea acestor organizații de bază în niște întreprinderi capitaliste în care Consiliul muncitorești era înlocuit printr-un aşa-zis «Social Board» aflat sub controlul proprietarilor întreprinderii și al creditorilor.¹³ «Obiectivul acestei legi era acela de a supune economia iugoslavă privatizărilor masive și unei dezmembrări a sectorului public. Cine să asume această sarcină? Birocracia partidului comunist, și mai precis, compartimentele ei militar și de spionaj erau ținta acestei acțiuni de convertire prin faptul că li se oferise o susținere politică și economică cu condiția să contribuie la eliminarea întregului sistem de protecție socială a forței de muncă iugoslave...».¹⁴

Revizuirea totală a cadrului legislativ

Mai multe acte legislative importante au fost implementate în grabă, cu asistența juriștilor și consilierilor occidentali. O nouă lege a băncilor a fost promulgată în intenția de a declanșa lichidarea «Băncilor populare» deținute în asociație. Mai mult de jumătate din băncile din țară au fost astfel desființate punându-se accentul pe formarea «instituțiilor independente orientate spre profit».¹⁵ Prin 1990, «sistemul bancar tripartit» – care era alcătuit din Banca Națională a Iugoslaviei, din băncile naționale ale celor opt republici și provincii

autonome și din băncile comerciale – a fost dezmembrat sub egida Băncii Mondiale.¹⁶ Un împrumut de ajustare a sectorului finanțier din partea Băncii Mondiale a fost negociat în 1990. El trebuia adoptat de guvernul de la Belgrad în 1991...

Programarea falimentului

Întreprinderile industriale au fost cu grija clasificate. În cadrul reformelor sponsorizate de Banca Mondială/FMI creditul pentru sectorul industrial a fost înghețat cu scopul de a accelera procesul de falimentare. Așa-numitele «mecanisme de ieșire» erau puse la punct prin intermediul clauzelor Actului Operațiunilor Financiare din 1989.¹⁷ Acestea stipulau că dacă o întreprindere rămânea insolvență timp de 30 de zile, trebuia organizată o adunare cu creditorii săi până în maxim 15 zile pentru a se ajunge la un aranjament. Acest mecanism permitea creditorilor (inclusiv băncile naționale și străine) să-și convertească automat împrumuturile într-o pârghie de control a întreprinderilor insolvenți. Prin dispozițiile acestei legi, guvernul nu era autorizat să intervină. Iar în cazul în care nu se ajungea la un aranjament, urma să fie inițiate procedurile de declarare a falimentului, astă însemnând ca muncitorii să nu beneficieze de salarii compensatorii.¹⁸

În 1989, după sursele oficiale, 248 întreprinderi au fost aduse la faliment sau lichidate, iar 89.400 de muncitori au fost dați afară.¹⁹ Pe parcursul primelor nouă luni ale lui 1990, ca urmare directă a adoptării programului FMI, alte 889 de întreprinderi, cu o forță de muncă însumând 525.000 de salariați, au fost supuse procedurilor de faliment.²⁰ Cu alte cuvinte, în mai puțin de doi ani, «mecanismul declanșator» (sub auspiciile Actului Operațiunilor Financiare) a condus la concesierea a mai mult de 600.000 de muncitori (dintr-un total al forței de muncă industriale de ordinul a 2,7 milioane). Cea mai mare concentrare de întreprinderi în faliment și de muncitori conchedați s-a regăsit în Serbia, Bosnia-Herțegovina, Macedonia și Kosovo.²¹

Numeroase întreprinderi conduse de către Consiliile autonome ale muncitorilor au încercat să evite falimentul suspendându-și plata salariilor. O jumătate de milion de muncitori reprezentând aproximativ 20% din forța de muncă industrială nu au fost plătiți în timpul primelor luni din 1990, pentru a putea fi satisfăcute cerințele creditorilor sub constrângerea «aranjamentelor» stipulate prin legea

Organizațiilor financiare. O dată cu falimentul întreprinderilor industriale, șomajul a devenit amenințător, veniturile reale ajunseseră în cadrul sănătății populației o atmosferă de disperare socială și de lipsă de speranță. «Atunci când dl. Markovič și-a inițiat în cele din urmă „privatizarea programată”, oligarhiile republicilor, care deja își propovăduiau propria viziune asupra unei „renașteri naționale”, în loc să aleagă între o veritabilă piață iugoslavă și hiperinflație, au optat pentru războiul care îngăduia disimularea adevăratelor cauze ale catastrofei economice».²²

Pachetul de măsuri sponsorizate de FMI din ianuarie a contribuit fără discuție la sporirea pierderilor întreprinderilor o dată cu precipitarea falimentului celor mai mari întreprinderi din domeniul producției de energie electrică, al rafinării petrolului, al construcției de mașini și al industriei mecanice, al chimiei. Mai mult, o dată cu dereglementarea pieței din ianuarie 1990, un potop de mărfuri de import a contribuit la și mai mare destabilizare a producției interne. Aceste importuri au fost finanțate din împrumuturile externe garantate sub auspiciile pachetului de măsuri impus de FMI (i.e., diversele «împrumuturi rapid obținute» garantate de FMI, Banca Mondială și donatorii bilaterali «sprijinind» reformele economice). În timp ce pleacă importurilor alimentă creșterea datoriei externe a Iugoslaviei, variațiile abrupte ale ratelor dobânzilor și prețurile impuse întreprinderilor naționale au accelerat înlocuirea și excluderea produselor interne de pe propria lor piață națională.

“Cum să te descotorosești de surplusul de forță de muncă”

Situația care a predominat în lunile precedând secesiunea Croației și Sloveniei (iunie 1991) indică deplina magnitudine și brutalitate a procesului de dezmembrare industrială, confirmată de exemplele falimentelor din 1989-90. Aceste exemple totuși nu oferă decât o imagine parțială pentru a descrie situația existentă la începutul «programului de falimentare». Aceasta a fost urmat neabătut pe toată perioada războiului civil și după aceea... Programe de restructurare industrială similară au fost impuse de creditorii externi statelor succesoare ale Iugoslaviei. Banca Mondială a estimat că în septembrie 1990 existau încă 2.435 de întreprinderi «producătoare de pierderi», dintr-un total de 7.531.²³ Cu alte cuvinte,

aceste 2.435 de firme cuprinzând mai mult de 1,3 milioane de salariați au fost etichetate ca «insolvabile» prin intermediul clauzelor Actului Operațiunilor Financiare, ceea ce a implicat deschiderea imediată a procedurilor de declarare a falimentului. Dacă ne reamintim că 600.000 de salariați fuseseră deja condeață ca urmare a falimentelor declarate înainte de septembrie 1990, atunci putem înțelege ce a însemnat ca, dintr-un total de 2,7 milioane de lucrători, 1,9 milioane să fi fost declarați «de prisos». Firmele «insolvabile» aparțineau în cea mai mare parte domeniilor producției de energie, industrie grele, metalurgie, industriei forestiere și textile, firme formând cea mai mare parte a întreprinderilor industriale din Iugoslavia (în septembrie 1990), și care reprezentau 49,7% din totalul forței de muncă industriale (rămase și angajate).²⁴

Dezintegrarea politică

Aflate în slujba unor vaste interese strategice, măsurile de austерitate au condus astfel la așezarea bazelor unei «recolonizări» a Balcanilor. În campania pentru alegerile multi-partide din 1990 politica economică de urmat s-a situat în centrul dezbatelor, iar coalițiile separatiste i-au debărcat pe comuniști în Croația, Bosnia-Hertegovina și Slovenia.

Urmând victoriei decisive din mai 1990 în Croația a Uniunii Democratice – de dreapta – sub conducerea lui Franjo Tuđman, secesiunea Croației a primit recunoașterea formală din partea ministrului de externe german Hans Dietrich Genscher care era într-un contact permanent, aproape zilnic, cu omologul său de la Zagreb.²⁵ Germania nu numai că a favorizat secesiunea, dar ea a «forțat mâna diplomației internaționale» și a exercitat presiuni asupra aliaților săi occidentali pentru a obține recunoașterea independenței Sloveniei și Croației. Granițele interne ale Iugoslaviei sănt rezultatul celui de-al doilea război mondial când Croația (care includea atunci teritoriul Bosnie-Hertegovina) a fost un satelit al Axei sub regimul fascist al «vustașilor»: «expansiunea germană a fost însoțită de un val crescând de naționalism și de xenofobie... Germania a căutat să aibă mâna liberă din partea aliaților ei pentru a-și urmări țelurile de dominanță economică în toată Mitteleuropa...»²⁶ Pe de altă parte, Washingtonul favoriza «o unitate slabă, încurajând în același timp dezvoltarea democratică... Secretarul de stat J. Baker le-a spus președintelui Croației, Franjo Tuđman, și președintelui Sloveniei,

Milan Kučan, că Statele Unite nu vor încuraja și nici nu vor sprijini o secesiune unilaterală..., dar dacă trebuie să se desprindă, a insistat ca ei să facă pe calea unui acord negocial...»²⁷

Reconstrucția de după război

Reformele economice care sunt impuse acum «statelor succesoare» sunt o prelungire firească și o continuare a celor implementate anterior în Iugoslavia federală. În tragică perioadă care urmează unui război brutal și distructiv, perspectivele reconstrucției în noile republici independente apar ca fiind sumbre. În ciuda unei cvasi cenzuri din partea presei asupra acestui subiect, reevaluarea datoriei externe este o parte integrantă a procesului de pace. Fosta Iugoslavie a fost ocupată sub o atență supraveghere din partea creditorilor săi externi, datoria externă a fost împărțită cu grijă și alocată republicilor. Programele de privatizare implementate sub supravegherea donatorilor au contribuit la dezvoltarea unei noi etape a dezorganizării economice și a sărăcirii populației. PIB-ul s-a micșorat cu 50% în patru ani (1990-1993).²⁸

Mai mult, conducătorii noilor state suverane au colaborat din plin cu creditorii: «Toți conducătorii actuali ai fostelor republici iugoslave au fost funcționari ai Partidului Comunist și s-au întrecut între ei în încercarea de a satisface solicitările Băncii Mondiale și ale Fondului Monetar Internațional, pentru ca în cel mai bun caz să se califice pentru împrumuturi destinate investițiilor și a unor beneficii substanțiale pentru conducători... Industria de stat și materialul greu au fost jefuite de către funcționari. Echipamentul a reapărut în «companiile private» conduse de membrii familiilor aparținând nomenclaturii».²⁹

Chiar în momentul în care luptele se întețeau, Croația, Slovenia și Macedonia au intrat în negocieri separate cu instituțiile de la Bretton Woods pentru obținerea de împrumuturi. În Croația, guvernul condus de președintele Franjo Tuđman a semnat în 1993 un acord cu FMI. Reducerile bugetare masive impuse prin acord au împiedicat eforturile Croației de mobilizare a resurselor sale productive, astfel încât au pus în primejdie reconstrucția de după război. Costurile reconstrucției economiei distruse de război a Croației au fost estimate la aproximativ 23 miliarde \$, necesitând un nou flux de împrumuturi externe. În lipsa unei «ștergeri a datoriei», povara datoriei Zagrebului se va prelungi cu siguranță în secolul 21.

În schimbul împrumuturilor externe, guvernul președintelui Franjo Tuđman a acceptat măsuri reformatoare care au dus la noi închideri de fabrici și la falimente, împingând salariile la niveluri abisale de joase. Rata oficială a șomajului a crescut de la 15,5% în 1991 la 19,1% în 1994.³⁰

Zagrebul a instituit de asemenea o lege mult mai severă privind falimentul, alături de reglementări pentru «dezmembrarea» marilor companii de utilitate publică deținute de stat. Potrivit «Scrisorii de intenție» către instituțiile de la Bretton Woods, guvernul croat a promis că va restrucțura și va privatiza în totalitate sectorul bancar cu asistența Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) și a Băncii Mondiale. Aceasta din urmă a cerut și ea Croației o piață de capital structurată astfel încât să măreasca penetrarea investitorilor instituționali occidentali și a firmelor de brokeraj. Conform acordului semnat în 1993 cu FMI, guvernului de la Zagreb nu i s-a permis să-și mobilizeze propriile resurse productive prin intermediul politicilor fiscale și monetare. Politica monetară a fost sub controlul strict al creditorilor săi externi. Reducerile bugetare masive cerute prin acord au împiedicat posibilitatea reconstrucției după război. Aceasta putea fi realizată numai prin acordarea de noi împrumuturi externe, proces care ar putea împinge datoria externă a Croației mult înainte în secolul 21.

Macedonia a avut o evoluție economică similară. În decembrie 1993, guvernul de la Skopje a fost de acord să micșoreze salariile reale și să înghețe creditele pentru a obține un împrumut în cadrul programului FMI de Facilitare a Transformării Sistemice (STF). Pe o cale puțin obișnuită, tycoonul multimilionar al afacerilor George Soros a participat la Grupul de Sprijin Internațional alcătuit din guvernul Olandei și Banca de Acorduri Internaționale cu sediul la Basel. Banii furnizați de Grupul de Sprijin nu au avut totuși drept scop «reconstrucția», ci mai degrabă i-au dat guvernului de la Skopje posibilitatea să plătească arieratele datoriei către Banca Mondială...³¹

Mai mult, în schimbul reevaluării datoriei, guvernul premierului macedonean Branko Crvenkovski a trebuit să accepte lichidarea întreprinderilor «falimentare» rămase și trimiterea în șomaj a lucrătorilor «de prisos» – care reprezentau angajații a jumătate din întreprinderile industriale ale țării. Așa cum afirma deschis ministru adjunct de finanțe Hari Kostov, cu rate ale dobânzii atingând niveluri astronomice datorită reformelor bancare

susținute de donatori, «a fost pur și simplu imposibil să găsească o companie în țară care să poată să-și (...) acopere cheltuielile...».³²

În cele din urmă, terapia economică a FMI pentru Macedonia reprezintă o continuare a «programului de falimentare» lansat în 1989 pe timpul Iugoslaviei federale. Bunurile cele mai profitabile sunt acum de vânzare la bursa constituată cu un an în urmă a Macedoniei, dar această scoatere la licitație a întreprinderilor auto-gestionate a dus la colapsul industrial și la un șomaj în creștere. În ciuda decimării economiei și a dezintegrării sistemului de învățământ și a centrelor de sănătate datorată măsurilor de austereitate, ministrul de finanțe Ljube Trpevski a informat cu mândrie presa că «Banca Mondială și FMI plasează Macedonia printre țările cu cel mai mare succes în ceea ce privește reformele prezente ale tranzitiei». Șeful misiunii FMI în Macedonia, dl. Paul Thomsen, confirmă că «rezultatele programului de stabilizare (în cadrul STF) sunt impresionante», apreciind în special «politica salarială eficientă» adoptată de guvernul de la Skopje.³³

Reconstrucția Bosniei și Hertegovinei

Cu un acord de pace bosniac rezistând după cît se pare în prezența armelor NATO, Occidentul a scos la îveală un program de «reconstrucție» care depose-dează în totalitate Bosnia-Hertegovina de suveranitatea sa politică și economică. Acest program constă în mare parte în dezvoltarea Bosniei-Hertegovina ca un teritoriu divizat sub ocupația militară a NATO și sub administrare occidentală.

Pe baza acordurilor de la Dayton din noiembrie 1995, SUA și Uniunea Europeană au instalat în Bosnia o administrație colonială în adevăratul înțesul al cuvântului. La conducerea sa a fost numit un Înalți Reprezentant, dl. Carl Bildt, fost premier suedez și reprezentant european la negocierile de pace pentru Bosnia. Înalțul Reprezentant are deplină puteri executive în toate problemele civile, hotărârile sale fiind superioare atât celor ale Federației Bosniace cît și ale Republicii Srpska a sărbilor bosniaci. Înalțul Reprezentant trebuie să acioneze în strânsă legătură cu Înalțul Comandament Militar al IFOR și cu agențiile donatoare.

O forță internațională de poliție civilă se află în subordinea unui Comisar străin numit de către Secretarul General al ONU, dl. Boutros Boutros Ghali, iar aproximativ 1700 de polițiști din

cincisprezece țări, dintre care majoritatea nu au călcat vreodată în Balcani, au fost trimiși în Bosnia după un program de instrucție de cinci zile la Zagreb.

În timp ce Occidentul și-a declarat sprijinul pentru democrație, Adunarea Parlamentară organizată conform «Constituției» finalizate în cadrul acordurilor de la Dayton acționează în mare măsură ca un for de simplă ratificare. În spatele fațadei democratice, puterea politică reală se găsește în mâinile unui «guvern paralel» condus de Înaltul Reprezentant și alcătuit din consilieri străini.

Mai mult, Constituția convenită la Dayton a lăsat frâiele politicii economice pe mâna instituțiilor de la Bretton Woods și a Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) cu sediul la Londra. Articolul VII stipulează că primul Guvernator al Băncii Naționale din Bosnia și Herzegovina va fi numit de FMI și «nu trebuie să fie cetățean al Bosniei și Herzegovinei sau al vreunui stat vecin...»

După cum guvernatorul Băncii Naționale este numit de către FMI, Băncii Naționale, prin Constituție, nu i se permite să funcționeze ca o bancă națională: «Pentru primii șase ani (...) nu poate acorda credite prin crearea de monedă, operând în acest sens doar ca un consiliu monetar» (Articolul VII). Noului stat succesor «suveran» nu i-a permis nici să aibă monedă proprie (emittând monedă de hârtie numai atunci când există sprijin extern deplin), nici să își mobilizeze resursele interne. Ca și în celelalte republici succesoare, capacitatea de a-și finanța reconstrucția (fără o creștere masivă a datoriei externe) este spulberată din capul locului...

Sarcina de a administra economia bosniacă a fost împărtită cu grijă între agențiile donatoare: în timp ce Banca Națională se află în custodia FMI, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) conduce Comisia Corporațiilor Publice care supervizează operațiunile tuturor întreprinderilor din sectorul public, inclusiv energia, apă, serviciile poștale, drumurile, căile ferate etc. Președintele BERD îl numește pe Președintele Comisiei care supervizează totodată și restructurarea sectorului public, astă însemnând în primul rând vânzarea bunurilor proprietate de stat și auto-gestionată și obținerea unor fonduri de investiții pe termen lung.

Nu se poate evita o întrebare fundamentală: Constituția bosniacă, în privința căreia s-a ajuns la un acord formal între șefii de stat la Dayton, este într-adevăr o constituție? În istoria relațiilor internaționale a fost creat un precedent sumbru și periculos:

creditorii occidentali și-au înscris interesele într-o constituție redactată în grabă în favoarea lor, pozițiile de decizie în cadrul sistemului statului bosniac fiind definită de non-cetățeni numiți de instituțiile financiare occidentale. Nu există adunare constituentă, nici consultare a organizațiilor cetățenilor din Bosnia și Herzegovina, și nici «amendamente constitutive»...

Guvernul bosniac estimează costurile reconstrucției la aproximativ 47 miliarde \$. Donatorii occidentali au promis 3 miliarde \$ în împrumuturi pentru reconstrucție, dar cu toate asta în decembrie 1995 au fost acordate numai 518 milioane \$, din care o parte este destinată (în condițiile Acordurilor de Pace de la Dayton) finanțării unora din costurile civile locale ale desfășurării militare a IFOR ca și plății arierelor datoriei la creditorii internaționali.

Printr-o metodă cunoscută, «noile împrumuturi» au fost destinate plății «vechilor datorii». Banca Națională a Olandei a oferit cu generozitate o «linie de credit» de 37 de milioane \$. Banii, cu toate asta, sunt acordați Bosniei pentru a-și plăti datorile restante către FMI, condiție fără de care FMI nu-i va acorda alte împrumuturi...³⁴ Dar acesta este un paradox crud și absurd: căutarea de împrumuturi pe baza nou createi «leșiri de urgență» oferite de FMI așa-numitelor «țări post-conflict» nu va folosi la reconstrucția de după război. În schimb va fi destinată rambursării datoriei către Banca Națională a Olandei care a oferit banii în primul rând pentru plata arierelor către FMI... În timp ce datoria crește, în Bosnia nu mai intră deloc noi resurse financiare pentru reconstrucția economiei sale devastate de război.

Multinaționalele au pus ochii pe terenurile petroliere ale Bosniei

Gouvernele și corporațiile occidentale manifestă un interes mai ridicat pentru obținerea accesului la potențialele resurse naturale strategice decât pentru participarea cu fonduri la reconstrucția Bosniei. Documente aflate în mâinile Croației și ale sârbilor din Bosnia arată că au fost descoperite zăcăminte de cărbune și petrol pe coasta de est a Dinaridelor, o regiune recucerită de la sârbii bosniaci din Krajna de către armata croată în cadrul ofensivelor finale anterioare Acordurilor de pace de la Dayton. Demnitari bosniaci relatează că firma Amoco, cu sediul la Chicago, a fost printre cele câteva firme

străine care au inițiat ulterior misiuni de prospectare în Bosnia. Occidentul este nerăbdător să dezvolte aceste regiuni: «Banca Mondială și corporațiile multinaționale care au condus operațiuni ezită să divulge guvernelor combatante ultimele rapoarte asupra prospectuinilor în timp ce războiul continuă (august 1995)...³⁵ Mai mult, există de asemenea «bogate cîmpuri petroliere în partea deținută de sârbi în Croația chiar peste râul Sava din regiunea Tuzla».³⁶ Această zonă, conform Acordurilor de la Dayton, este parte a districtului militar american cu sediul la Tuzla.

Împărțirea teritorială a Bosniei între Federația Bosnia-Herzegovina și Republica Srpska a sârbilor bosniaci prin Acordurile de la Dayton capătă astfel importanță strategică, iar cei 60.000 de membri ai trupelor NATO de «impunere a păcii» vor administra împărțirea teritorială a Bosniei-Herzegovina conform intereselor economice occidentale.

Suveranitatea națională nu mai este obligatorie, viitorul Bosniei va fi decis mai degrabă la Washington, Bonn și Bruxelles decât la Sarajevo... Procesul de «reconstrucție» pe baza reeșalonării datorilor va cobori mai degrabă Bosnia-Herzegovina (ca și restul republicilor fostei Iugoslavii) la statutul de țară a lumii a treia.

În timp ce conducătorii locali și interesele occidentale își împart prada din economia fostei Iugoslavii, fără împărțirea teritoriului național și ancorarea structurii împărțirii țării în diviziunile socio-etnice servesc drept piedică în blocarea rezistenței comune a iugoslavilor de orice origine etnică împotriva recolonizării patriei lor.

Remarci finale

Restructurarea macro-economică aplicată Iugoslaviei în numele agendei politice neoliberale a contribuit fără îndoială la distrugerea unei țări întregi. Cu toate asta, de la începutul războiului în 1991, rolul central al reformei macro-economice a fost cu grijă ignorat și negat de către mass-media mondială. «Piața liberă» a fost prezentată ca fiind soluția și unică bază pentru reconstrucția unei economii zdruncinate de război. Un jurnal detaliat al războiului și al procesului de «înfăptuire a păcii» a fost prezentat de presa oficioasă. Impactul social și politic al restructurării economice în Iugoslavia a fost șters cu grijă din conștiința noastră socială și din înțelegerea colectivă a «ceea ce s-a întâmplat de fapt». Doar diviziunile culturale, etnice și religioase sunt

evidențiate, ele fiind prezentate în mod dogmatic drept singura cauză a crizei, când de fapt acestea sunt consecințe ale unui proces mult mai profund de fragmentare economică și politică.

Aceasta «falsa conștiință» a invadat toate sferele discuției și dezbaterei critice. Ea nu numai că maschează adevărul, dar ne și împiedică să recunoaștem manifestări istorice concrete. În cele din urmă distorsionează originile reale ale conflictului social. Unitatea, solidaritatea și identitatea slavilor de sud își au fundamentul în istorie, dar această identitate a fost contracarată, manipulată și distrusă.

Ruina unui sistem economic, inclusiv preluarea mijloacelor de producție, extinderea piețelor și «goana după teritoriu» în Balcani constituie cauza reală a conflictului. Ceea ce e în joc în Iugoslavia sunt viețile a milioane de oameni. Reforma macro-economică le distrug modul de viață, le anulează dreptul la muncă, hrana și adăpost, cultura și identitatea națională... Frontierele sunt redefinite, întregul sistem juridic este revizuit, întreprinderile auto-gestionate sunt aduse la faliment, sistemul finanțiar și bancar distrus, programele și instituțiile sociale demolate... Aruncând o privire retrospectivă, merită să fie amintite realizările sociale și economice ale Iugoslaviei din perioada postbelică (înainte de 1980): creșterea PIB a fost de aproximativ 6,1% pe an timp de douăzeci de ani (1960-1980), a existat asistență medicală gratuită cu un medic la 550 de locuitori, rata alfabetizării era de ordinul a 91%, speranța de viață de 72 de ani...³⁷

Iugoslavia este o «oglindă» pentru programe similare de restructurare economică aplicate nu numai în țările în curs de dezvoltare, dar în ultimii ani și în Statele Unite, Canada și Europa Occidentală... «Leacul economic puternic» este răspunsul, pretutindeni în lume, popoarele sunt determinate să credă că nu există altă soluție: întreprinderile trebuie închise, muncitorii trebuie concediați iar programele sociale trebuie abrogate... În acest context trebuie înțeleasă criza economică din Iugoslavia. Împinse la extremă, reformele din Iugoslavia sunt reflectarea crudă a unui «model economic» distructiv impus de agenda neoliberală societăților naționale din întreaga lume.

Traducere de Dorina Năstase și Adrian T. Sîrbu

Note

- 1 Cf. raportul lui Robert Zimmermann (fost ambasador al SUA în Iugoslavia), «The Last Ambassador, a Memoire of the Collapse of Yugoslavia», *Foreign Affairs*, vol. 74, nr. 2, 1995.
- 2 Milos Vasic et al., «War Against Bosnia», *Vreme News Digest Agency*, nr. 29, 13 apr. 1992.
- 3 Sean Gervasi, «Germany, US and the Yugoslav Crisis», *Covert Action Quarterly*, nr. 43, iarna 1992-93.
- 4 *Ibidem*.
- 5 Dimitrije Boarov, «A Brief Review of Anti-Inflation Programs, the Course of Dead Programs», *Vreme News Digest Agency*, nr. 29, 13 apr. 1992.
- 6 World Bank, «Industrial Restructuring Study, Overview, Issues and Strategy for Restructuring», Washington DC, iunie 1991, p. 10 și 14.
- 7 Sean Gervasi, *op. cit.*
- 8 *Ibid.*
- 9 Ralph Schoenman, «Divide and Rule Schemes in The Balkans», *The Organiser*, 11 sept. 1995.
- 10 World Bank, *op. cit.*, p. 10. Termenul de PIB e utilizat spre a simplifica, deoarece conceptul folosit în Iugoslavia și în Europa de Est pentru a măsura produsul național încă nu este echivalent cu notiunea din sistemul statisticilor naționale occidentale.
- 11 V. Judit Kiss, «Debt Management in Eastern Europe», *Eastern European Economics*, mai-iunie 1994, p. 59.
- 12 World Bank, *op. cit.*
- 13 *Ibidem*, p. viii.
- 14 Ralph Schoenman, «Divide and Rule Schemes in The Balkans», *The Organiser*, 11 sept. 1995.
- 15 Pentru mai multe amănunte, a se vedea World Bank, «Yugoslavia, Industrial Restructuring», p. 38.
- 16 *Ibidem*, p. 38.
- 17 *Ibidem*, p. 33.
- 18 *Ibidem*, p. 33.
- 19 *Ibidem*, p. 34. Date ale Secretariatului de stat federal pentru industrie și energie. Din numărul total de întreprinderi, pentru 222 a fost declarat falimentul și 26 au fost lichidate.
- 20 *Ibidem*, p. 33. Aceste date includ depotrivă falimente și lichidări.
- 21 *Ibidem*, p. 34.
- 22 Dimitrije Boarov, *op. cit.*
- 23 World Bank, «Industrial Restructuring», p. 13, Anexa 1, p. 1.
- 24 «Munca în surplus» din industrie a fost evaluată de misiunea Băncii Mondiale la nivelul a 20% din forța totală de muncă de 8,9 milioane – i.e. aproximativ 1,8 milioane. Cu toate astea, imaginea pare să subestimeze de departe numărul real al lucrătorilor de prisos, calculat pe baza întreprinderilor „insolvable”. Numai în sectorul industrial, în septembrie 1990, existau 1,9 milioane de lucrători dintr-un total de 2,7 milioane angajați în întreprinderi socotite insolvable. V. World Bank, «Yugoslavia, Industrial Restructuring», Anexa 1.
- 25 Sean Gervasi, *op. cit.*, p. 65.
- 26 *Ibidem*, p. 34.
- 27 Zimmermann, *op. cit.*
- 28 «Figure for Macedonia, Enterprise, Banking and Social Safety Net», World Bank Public Information Center, 28, noiembrie 1994.
- 29 Ralph Schoenman, «Divide and Rule Schemes in The Balkans», *op. cit.*
- 30 «Zagreb's About Turn», *The Banker*, ianuarie 1995, p. 38.
- 31 Cf. World Bank, «Macedonia Financial and Enterprise Sector», Public Information Department, 28 noiembrie, 1995.
- 32 Declarația ministrului adjunct de finanțe al Macedoniei, Hari Kostov, consemnată de MAK News, 18 aprilie 1995.
- 33 Macedonian Information and Liaison Service, MILS News, 11 aprilie 1995.
- 34 Cf. International Monetary Fund, «Bosnia and Herzegovina becomes a Member of the IMF», Comunicat de presă nr. 90/70, Washington, 20 decembrie 1995.
- 35 Frank Viviano și Kenneth Howe, «Bosnia Leaders Say Sit Atop Oil Fields», *The San Francisco Chronicle*, 28 august 1995. De asemenea Scott Cooper, «Western Aims in ex-Yugoslavia unmasked», *The Organiser*, 24 septembrie 1995.
- 36 Viviano și Howe, *op. cit.*
- 37 World Bank, «World Development Report 1991», Statistical Annex, tables 1 and 2, Washington DC, 1991.

MICHEL CHOSSUDOVSKY - Profesor de economie la universitatea din Ottawa. Autor al lucrărilor "Globalizarea săraciei, impactul reformelor Fondului Monetar Internațional și al Băncii Mondiale" 1997; "Afacerea crimei și crima afacerii: globalizarea și criminalizarea activității economice" 1997; "Dezmembrarea Iugoslaviei. Recolonizarea Bosniei", din care este reprobus cu acordul autorului acest text.

Drumul spre Kosovo

JOSHUA MURAVCHIK

La începutul lunii aprilie, Statele Unite au descoperit că sunt în stare de război.

Pe 24 martie, președintele Clinton a anunțat că americanii alături de forțele NATO au inițiat o acțiune de atac aerian în Serbia, țară al cărei președinte, Slobodan Miloșevici refuzase să semneze un acord care oferea autonomie provinciei Kosovo. Pentru Clinton, atacurile aeriene au devenit o unealtă: le-a folosit în mai multe ocazii: împotriva Irak-ului, împotriva sârbilor bosniaci, împotriva teroristului Osama Ben Laden – și a amenințat în multe alte rânduri că va folosi atacurile aeriene. Dar de fiecare dată, atacurile sau amenințările au fost să pedepsească într-o manieră pe care Ministrul american de Externe, dna Madelaine Albright o denumește "diplomatică susținută prin forță" și de cele mai multe ori au fost scurte și cu rezultate concludente. Niciodată până în acest an, nici chiar în cele 12 zile de bombardament asupra sârbilor bosniaci în 1995 care au forțat negocierile de la Dayton, acțiunile aeriene de acest gen nu s-au apropiat mai tare de ceea ce este denumit în general "război".

În prezent, contrastând cu acele episoade timpurii, răspunsul lui Miloșevici a făcut imposibilă o eventuală decizie de încetare a focului, dându-i ocazia să pretindă că și-a atins obiectivele propuse. Nu numai că liderul sârbilor a refuzat categoric să se conformeze termenilor propuși de americani, dar forțele sale armate s-au lansat într-o campanie totală de anihilare a UCK-ului într-o încercare de alungare a întregii populații albaneze din teritoriu. Atitudinea sa sfidătoare a fost subliniată prin capturarea a trei soldați americani de către sârbi, undeva lângă granița cu Macedonia. Deși Departamentul de Stat a evitat cu mare atenție să îi denumească pe cei trei ca fiind prizonieri de război (chiar și atunci când cereau ca Serbia să respecte prevederile Convenției de la Geneva), ținând cont și de faptul că armata iugoslavă era în ofensivă în Kosovo sau că NATO încerca să opreasă această campanie printr-o serie de bombardamente intense, era greu să evite realitatea: de această dată, Statele Unite erau în război.

Și pierdeau. Când a anunțat public atacul, președintele Clinton s-a axat pe două scopuri: "să protejeze miile de civili din Kosovo de o creștere a ofensivei militare" și "să prevină un război mai larg", care ar fi putut "implica și destabiliza țările vecine". Chiar de la începuturile campaniei, devenise evident faptul că NATO nu obținea nici unul dintre rezultatele scontate și că într-adevăr acțiunile sale erau contraproductive. Brutalitatea atacurilor sârbești asupra civililor din Kosovo a crescut exponential iar luptele au fost extinse în toata regiunea, ajungând până în Albania. Forțele sârbe au ocupat o parte din Croația; refugiații kosovari au "inundat" Albania, Macedonia și Muntenegru iar economiile noilor democrații apărute au fost afectate de o dispariție a comerțului în zonă.

Președintele Clinton a formulat alte două obiective, nemaiîntâlnite până în acel moment: "să afecteze serios capacitatea militară ale sârbilor" și "să demonstreze seriozitatea scopurilor NATO". Primul obiectiv s-a dovedit foarte repede ca fiind controversat: capacitatea militară a Serbiei ar fi putut fi diminuată, dar oricum rămânea suficientă încât să-i alunge pe kosovari din căminele lor și să ucidă, să violeze, să mutileze. Al doilea obiectiv a fost subminat de propriile afirmații ale lui Clinton care spunea că el "nu intentionase să trimită trupele americane" în Kosovo (cu excepția acceptării din partea sârbilor). Oficiali din cadrul Administrației americane au încercat să compenseze insistând pe faptul că războiul aeronautic era suficient pentru a atinge scopurile propuse prin distrugerea unor obiective pentru care Miloșevici manifesta un interes deosebit ("near and dear" în orig.). Dar când aceste atacuri au atins un depozit de tutun aparținând fiului lui Miloșevici, s-a dovedit ca strategia NATO are rezultate mult mai slabe decât scopurile propuse.

Aceste atacuri nu au dus la nici un progres notabil către celul principal al campaniei NATO și pe care liderii acestei organizații s-au ferit să-l declare explicit – în speță, erodarea puterii și influenței lui Miloșevici. Din contra, 27 dintre conducătorii disidenților sârbi, care se auto-definesc "activiști pentru o Serbia democratică și anti-naționalistă", au scris o declarație comună în care deplângau faptul că "regimul prezent a fost întărit prin atacurile NATO, datorită unei reacții naturale a populației de a se uni

sub steag în timpul unor agresiuni venite din exterior... Forțele democratice din Serbia au fost slăbite".

Pentru a înrăutăți și mai mult lucrurile, după primul atac al NATO devenise evident ca forțele militare ale Statelor Unite aproape își epuizaseră "provizia" de rachete de croazieră. Aceasta a fost arma folosită cu predilecție de către Clinton cu ocazia unor atacuri anterioare, pentru simplul motiv că rachetele pot fi lansate de la o distanță suficientă de mare pentru a nu pune piloții în pericol și au precizie destul de mare. În prezent, nu mai există o linie de producție pentru acest tip de rachete; noua generație de rachete vor fi folosite începând cu anul 2002. Dacă, între timp, America va trebui să se confrunte cu Irak sau Coreea, de exemplu, strategii SUA vor trebui să se descurce fără rachetele de croazieră iar piloții americanii ar putea să plătească cu viața din cauza crizei.

În cele din urmă, chiar dacă Kosovo nu este mai mult decât un punct pe hartă s-a dovedit că războiul pe care NATO îl pierdea avea mize surprinzătoare de mari. Războiul fusese început din motive umanitare; dar dat fiind faptul că era prima oară când NATO era testată în acțiune, curând lucrurile au căpătat semnificații strategice. Pentru a-și motiva decizia, președintele Clinton a spus că un eventual eșec în Serbia "ar putea discredită NATO". Dacă așa ar sta lucrurile, cât de mult ar fi fost discreditată NATO dacă ar fi fost înfrântă de Serbia? De la încheierea războiului rece, alianța a fost "bântuită" de dubii asupra rolului său. Dacă războiul ar fi fost pierdut, etapa următoare ar fi însemnat o răzbunare. Într-adevăr, oficiali din administrație au declarat ziarului "Washington Post" că "rezultatul ar putea fi emascularea NATO și a agresivității SUA pe scena europeană". De când NATO este perceput peste tot ca angajamentul extern principal al SUA, orice astfel de rezultat ne poate afecta poziția și în alte regiuni.

Cum am ajuns să ne găsim în situația de a pierde atât de mult într-un conflict atât de îndepărtat în care am intrat fără să avem o idee clară? Războiul din Kosovo nu s-a abătut asupra noastră ca o ironie a soartei. Deși ne-a luat prin surprindere, dilema noastră actuală este singurul rezultat logic al politiciei noastre în decurs de un deceniu. Pentru a înțelege aceasta, condiția esențială pentru a găsi o cale de ieșire din această situație este să ne reevaluăm

măsurile și deciziile luate, care ne-au dus în alte regiuni ale lumii decât Iugoslavia și în special Irak. Primele unde de soc ale cutremurului care a dezmembrat Iugoslavia au devenit vizibile în timpul mandatului lui George Bush, la câteva luni după sfârșitul operațiunii "Furtuna Deșertului". Deși președintele Bush s-a lăudat cu faptul că în Irak "am reușit să trecem peste sindromul Vietnam" – o metaforă care ascunde, de fapt, aversiunea față de militarii de carieră – anumite aspecte din intervenția noastră în Golf ne face să ne îndoim de asta.

De exemplu, pentru a învinge aprobarea Senatului referitor la acțiunea militară împotriva Irak-ului, Bush a trebuit să obțină o rezoluție de la Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite, rezoluție care să stabilească un termen-limită pentru retragerea irakienilor din Kuwait. Întrebăt care ar fi fost votul său dacă ar fi făcut parte din Senat, Bill Clinton, guvernator al statului Arkansas în acea vreme, a răspuns că era de acord cu cei care preferau să sănctioneze mai degrabă decât să înceapă un război. Dar, a adăugat el prudent, "cred că aş fi votat cu majoritatea dacă ar fi fost un vot strâns" fiindcă "nu ar fi fost un lucru bun pentru Congres să fie înregistrată (...) o astfel de decizie care ar slăbi impactul unei rezoluții ONU".

Dincolo de aceasta aversiune față de aceste încurajări ale acțiunilor militare care urmăreau numai interesul Americii, anumite decizii luate în timpul războiului sugerau că recuperarea noastră după sindromul Vietnam era doar parțială. Era vorba de militari plătiți și chiar de mercenari, dar riscurile au fost reduse la minim: înainte de a ataca Irak-ul, Washington-ul a trimis o mare cantitate de logistică militară. Și de îndată ce am atacat, am oprit campania pe cât de repede am putut, lăsând la locul lui un tiran pe care Bush l-a comparat cu Hitler.

Rezultatele primei decizii au fost că în timp ce America era exuberantă pentru victoria sa, se simțea totodată epuizată din cauza unui efort prea mare. Aceasta a fost unul dintre motivele pentru care Washington-ul s-a arătat dornic să accepte sugestiile venite din partea liderilor europeni care spuneau că vor prelua ei conducerea în cazul Iugoslavei. Rezultatul celei de-a doua decizii a fost că Saddam Hussein și-a reînceput ticăloșile. Iar rezultatul amânduroră a fost acela că, de atunci și până în prezent, cazarile Irak-lui și Iugoslaviei au afectat

capacitatea Washington-ului de a conduce în politica externă globală.

La sfârșitul anului 1991, eforturile europenilor de instaurare a păcii în Iugoslavia au eşuat. Forțele sârbe au atacat Slovenia și apoi Croația în momentul în care aceste republici și-au declarat independența. Conflictul s-a întărit în primăvara anului 1992 când s-a întins spre Bosnia-Herțegovina iar lumea auzea pentru prima oară termenul de "epurare etnică" (ethnic cleansing).

Secretarul de Stat Lawrence Eagleburger i-a trimis lui Miloševici o notă prin care îl avertiza de faptul că "în eventualitatea unui conflict în Kosovo generat de forțele sârbe, Statele Unite se vor pregăti să debarce o importantă forță militară în zonă, împotriva sârbilor din Kosovo". Nu numai că temporizarea acestei misiive a fost ciudată – Eagleburger vorbea în numele unei administrații care avea să fie dizolvată căteva săptămâni mai târziu – dar chiar și conținutul mesajului era improbabil.

Într-adevăr, Kosovo era un cazan în fierbere unde Miloševici a fluturat pentru prima dată flamura naționalismului virulent. Dar regiunea a fost recunoscută la nivel mondial ca făcând parte din Serbia. Pe de altă parte, Bosnia-Herțegovina își declarase independența, obținuse recunoașterea diplomatică a Washington-ului și a altor numeroase guverne, și a fost acceptată în cadrul ONU. Atacurile sprijinite de sârbi asupra Bosniei au însemnat, de fapt, o agresiune internațională. De ce în cazul Bosniei a fost ignorată o încălcare atât de flagrantă a legilor internaționale, pentru ca după aceea Serbia să fie amenințată cu represalii datoră conflictului din Kosovo (o amenințare care ea însăși încălcă norme internaționale)?

Întrebările pluteau în aer în timpul campaniei prezidențiale din 1992, când renunțarea lui Bush în ceea ce privea Bosna devenise o țintă pentru candidatul Bill Clinton. "Este timpul pentru ca o conducere adevarată să opreasă continua tragedie din fostele republiki Iugoslave", spunea Clinton în acea perioadă, adăugând, cu altă ocazie, "Statele Unite și comunitatea internațională trebuie să acioneze. Dacă ororile Holocaustului ne-au învățat ceva, este vorba de prețul de a rămâne tăcuți și paralizați în fața genocidului".

JOSHUA MURAVCHIK - este autorul mai multor lucrări de specialitate: *Imperativul conducerii americane: O confruntare a neo-izolaționismului* (1996); *Democrație pentru export: împlinind destinul american* (1991) și *Cruciada nesigură: Jimmi Carter și dilema politiciei drepturilor omului* (1988). Eseurile și recenziile sale sunt publicate cu regularitate în *Commentary*, *The New Republic* și alte publicații. În prezent, Dr. Muravchik scrie o istorie politică și intelectuala a socialismului.

Intervenția NATO în Iugoslavia

- despre legalitatea, impactul și implicațiile acesteia -

MARIAN CHIRIAC

Marți 24 martie 1999, ora locală 20.00, Alianța Nord-Atlantică (NATO) lansa primele atacuri aeriene asupra mai multor obiective militare din Republica Iugoslavia. Cu doar cîteva zile înainte de a sărbători 50 de ani de la înființare, NATO se implica într-o acțiune armată fără precedent, dusă împotriva unui stat suveran și avînd ca principală motivație intenția de a opri o catastrofă umanitară în provincia Kosovo. La ora redactării acestui text, bombardamentele NATO asupra Iugoslaviei au intrat în a opta săptămînă și este greu de estimat cum se va soluționa criza din provincia iugoslavă. Scopul materialului de față este în aceste condiții doar acela de a pune în discuție cîteva dintre problemele privind legalitatea, impactul și implicațiile pe termen scurt ale intervenției NATO în Iugoslavia.

Intervenția Alianței - agresiune sau un act legitim?

Dezbaterea juridică asupra legitimității intervenției NATO în Iugoslavia este acum un subiect predilect al numeroși experți în drept internațional sau drept umanitar, politologi sau simpli reprezentanți ai opiniei publice. De parte a fi unaniști asupra problemei în cauză, aceștia își argumentează punctul de vedere invocînd diferit(e) aliniate din legislația internațională, dar mai ales în funcție de poziția politică pe care se situează. Foarte pe scurt, dezbaterea constă în opunerea a două principii: respectarea integrității teritoriale a unui stat versus garantarea drepturilor omului și al celui la auto-determinare.

"NATO a intervenit ilegal într-o dispută internă a unui stat suveran, iar actul său este unul de agresiune", sună unul dintre argumente. Aceasta se bazează pe principalul act prin care se reglementează relațiile internaționale, respectiv Charta Națiunilor

Unite, în care la articolul 2(4) se spune explicit că statele "trebuie să se abțină, în relațiile internaționale, de la amenințarea sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau a independenței politice a oricărui stat". Excepții în acest caz se fac doar atunci cînd un stat este pus în situația de a se apăra împotriva unei agresiuni externe sau cînd Consiliul de Securitate al ONU identifică "o amenințare la adresa păcii, un act de violare a păcii sau unul de agresiune" și se autorizează folosirea forței.

În cazul situației din provincia Kosovo, bunul simț spune nu se poate invoca aplicarea niciunei dintre excepțiile de mai sus. Despre dreptul la auto-apărare nu se poate vorbi atât vreme cît Iugoslavia nu a atacat nici un stat - fie el membru sau nu al Alianței Nord-Atlantice -, iar în plus Belgradul nu a amenințat militar nici vreuna dintre țările vecine, cu atît mai puțin Kosovo, o provincie din cadrul Serbiei. Pe de altă parte, Consiliul de Securitate nu a autorizat folosirea forței, iar țările membre NATO au obținut un acord al Consiliului la cîteva zile după ce operațiunile militare începuseră deja. Statele occidentale membre ale NATO și îndeosebi SUA nu au încercat să capete avizul celui mai important for al Națiunilor Unite, deoarece era previzibilă opozitia Federației Ruse și a Chinei față de intervenția armată aliată.

Apărătorii acțiunii militare a Alianței Nord-Atlantice au speculat oarecum faptul că există doar cîteva sancțiuni care pot fi impuse avînd acoperirea legislației internaționale dar și faptul că principiile legale sunt suficient de vagi pentru a permite justificarea bombardamentelor ca un act umanitar. Ei aduc în discuție în special argumentul că există trei rezoluții ale Consiliului de Securitate (emise de-a lungul anului 1998) în care este condamnat tratamentul aplicat minorității albaneze de către Belgrad și în care se solicită reducerea prezentei militare iugoslave în Kosovo. Cu toate acestea,

niciuna dintre rezoluții nu autorizează folosirea forței. În plus, Charta interzice Națiunilor Unite și statelor, în mod individual, să intervină "în chestiuni care țin de jurisdicția internă a unui stat".

Numind intervenția "un imperativ moral", președintele american Bill Clinton - susținut și de unii experți - argumentează că în situații de urgență se poate interpreta și altfel Charta ONU. "Bombardamentele NATO decurg dintr-o interpretare mai largă a Charteri, compatibilă cu legile care stipulează că în caz de catastrofă umanitară este recunoscut dreptul indivizilor de a fi protejați față de practicile care au atributele unui genocid, față de tortură sau alte abuzuri sau violări ale drepturilor omului", consideră Allan Gerson, senior fellow la Consiliul pentru relații internaționale, organism apropiat administrației de la Washington (conform New York Times din 27 martie a.c.).

Apărătorii intervenției NATO mai susțin că în epoca modernă a crescut importanța respectării drepturilor omului în dauna principiului sacrosant al suveranității statale, iar securitatea democratică trebuie să devină un mecanism politic.

Pînă cînd însă toate aceste criterii și argumente vor fi prevăzute și explicitate în documente și convenții internaționale, devenind astfel principii de drept unanim acceptate, garante ale păcii și dreptății, există pericolul - iar după opinia mea ce se întâmplă în Iugoslavia este un astfel de exemplu - ca doctrina intervenției umanitare să fie o justificare folosită îndeosebi de mariile puteri pentru a-și impune propriile interese.

Și-a atins Alianța Nord-Atlantică scopul intervenției militare?

La 24 martie, prima zi a bombardamentelor NATO în Iugoslavia, președintele Bill Clinton declară că există trei motive principale care justifică această intervenție: - "să se demonstreze seriozitatea opozitionei Alianței față de agresiune" - să opreasă, în Kosovo, "continuarea și escaladarea" acțiunilor militare ale regimului condus de Slobodan Milosevici - să afecteze capacitatea militară a Serbiei, astfel încât acest stat să nu mai poată duce război împotriva populației civile.

La peste două luni de la debutul bombardamentelor (care, într timp au avut "efekte colaterale" grave, ducînd la uciderea a peste o mie de persoane nevinovate, sîrbi și albanezi deopotrivă, ca și la distrugerea unor obiective civile, cu implicații sociale și ecologice imposibil de estimat) rezultatul este exact contrariu. Pînă în acest moment, ofensiva aeriană a NATO a eşuat în tentativa de a duce la îndeplinire obiectivele de start dar și a altora adiționale, așa cum au fost ele prezentate de numeroși înalți reprezentanți politici și militari ai țărilor membre ale Alianței: "evitarea unei catastrofe umanitare", "slăbirea poziției președintelui Milosevici" sau "construirea unei Europe unite, stabile, în care să predomină pacea și stabilitatea". Despre un adevărat dezastru umanitar de abia acum se poate vorbi, atîta timp cît datele oficiale ale UNCHR arătau, spre exemplu, că la 17 aprilie existau peste 750 de mii de persoane care s-au refugiat din Kosovo, de peste cinci ori mai mult decît numărul celor care și părăsiseră căminele înainte de începerea bombardamentelor NATO. Datele furnizate de Alianță sunt chiar mai alarmante în acest sens, dar sunt oferite ca argument împotriva politicii dusă de Milosevici, acuzat printre altele de genocid și crime împotriva umanitatii.

Nici obiectivul slăbirii poziției președintelui Milosevici nu cred că poate fi bifat pentru că, în ciuda unor proteste izolate și a tendinței de disidență din cadrul Federației Iugoslave a forțelor fidele președintelui muntenegrean, dimpotrivă Milosevici pare a fi susținut în politica sa de apărare "împotriva agresiunii NATO" de cvasi-totalitatea concetănenilor săi, inclusiv de foștii opozanți democratici. Conform unor relatari credibile, cei mai mulți sîrbi, chiar dacă continuă să critice politica autoritaristă a liderului lor, nu înțeleg rostul acțiunilor aliate.

Atacurile aliate, în ciuda bunelor intenții, au dus în acest moment la creșterea pericolului extinderii conflictului și în alte țări balcanice. Cert este că pînă în acest moment incidentele armate la granița dintre Albania și Iugoslavia s-au înmulțit considerabil (între timp relațiile diplomatice dintre cele două țări au fost întrerupte), că au apărut probleme sociale în Fosta Republie Iugoslavă a Macedoniei (FYROM), unde numărul refugiaților de origine albaneză pune în pericol fragilul echilibru demografic din această țară. Si nu în ultimul rînd se poate aminti aici de pericolul destabilizării Republiei Muntenegru, care deși parte

componentă a federației iugoslave, prin intermediul președintelui său dar și a multor reprezentanți ai societății civile a avut în ultima vreme o atitudine critică la adresa politicii lui Milosevici.

Pe lîngă toate aceste îndatoriri asumate conștient la începutul acțiunilor militare, Alianța Nord-Atlantică se vede mai nou confruntată și cu alte "obligații suplimentare, deloc ușoare" (vezi New York Times din 11 aprilie a.c.):

- a) oprirea ofensivei armatei și a forțelor de poliție sîrbe împotriva rebelilor din Armata de Eliberare din Kosovo (UCK), direcționată indirect și împotriva unor civili;
- b) administrarea problemei refugiaților și readucerea acestora înapoi la casele lor;
- c) pregătirea unei posibile intervenții terestre pentru garantarea unui viitor acord de pace, vorbindu-se deja de planuri privind trimiterea în zonă a circa 45 de mii de militari.

Despre acest din urmă punct oficialii NATO au declarat în dese rînduri că nu intră în calculele lor, dar reprezintă singura variantă posibilă și realistă atât timp cât Alianța nu renunță la ideea garantării unui acord de pace doar prin intermediul unei forțe militare sub egida sa. Această problemă este de fapt cea mai spinoasă și cu un coeficient de risc extrem de ridicat, pentru că foarte probabil forțele iugoslave se vor apăra cu orice preț. Iar în aceste condiții, repetarea unui nou Vietnam nu va mai părea ceva imposibil.

Alte efecte ale acțiunilor Alianței

Deși justificate ca acțiuni împotriva capacitatei militare a regimului Milosevici, loviturile aeriene ale NATO au distrus, printre altele, numeroase obiective civile (poduri, rafinării, fabrici, spitale etc), lucru care afectează iremediabil economia iugoslavă, slăbită și așa de cei patru ani de embargou și de războiul din Bosnia.

Blocarea traficului pe Dunăre produce pierderi însemnante și altor țări riverane, numai autoritățile romane vorbind în această situație de circa 150 de milioane dolari trecuți săptămînal la pasiv. Acești bani nu vor fi plătiți probabil de nimeni, după cum nu s-au recuperat în vreun fel nici cele 7 miliarde de

dolari despre care Bucureștiul spunea că le-a pierdut în urma respectării embargoului impus Iugoslaviei. Compensările care ar fi primite în cadrul unui mult discutat "Plan Marshall" pentru Balcani nu au cum să acopere toate pierderile suferite.

Pe de altă parte, bombardamentele NATO au avut un puternic efect emoțional asupra majorității populațiilor din Balcani și din fosta Uniune Sovietică. În ciuda politicii pro-NATO dusă de guvernele de la Atena, Roma, București, Sofia, Skopje etc, foarte mulți oameni condamnă sincer acțiunile Alianței iar în aceste condiții sentimentele ultra-naționaliste și anti-occidentale au devenit foarte puternice, cu efecte care sunt greu de prevăzut pe termen scurt. În Rusia s-au oferit în acest fel argumente suplimentare la temerile deja existente privind intenția NATO de a-și extinde influența tot mai mult către Est. Într-o atmosferă care amintește foarte mult cu cea din vremea războiului rece, relațiile dintre Moscova și Bruxelles s-au înrăutățit considerabil, Rusia răspunzînd la atacurile aeriene NATO prin retragerea sa din Parteneriatul largit pentru pace, cu retragerea ambasadorului său de pe lîngă Alianță și cu votarea în camera inferioară, la 7 aprilie, a unei propuneri privind sprijinirea cu armament a Iugoslaviei.

Acțiunile militare NATO, după cum am arătat, vin din multe puncte de vedere în contradicție cu legislația internațională iar pe de altă parte contravin chiar propriei Charte în care, la articolul 5, se spune că Alianța este o organizație colectivă defensivă, cu atribuții limitate strict la apărare în cazul unei agresiuni. Summit-ul NATO de la Washington, ocasionat de sărbătorirea a 50 de ani de la înființarea Alianței, a luat în discuție și "noul concept strategic" menit să definească rolul organizației în secolul XXI. Dar intervenția din Kosovo, precedată de acțiuni similare în Bosnia (lovituri aeriene cu caracter punitiv și desfășurarea de forțe de menținere a păcii), pune în discuție chiar rațiunea de a fi a Alianței, care în mod evident și-a asumat o parte din prerogativele ONU. În aceste condiții, nu puțini observatori spun că inclusiv rolul Națiunilor Unite va trebui redefinit, îndeosebi în ceea ce privește atribuțiile pentru asigurarea păcii și a securității internaționale.

Pe lîngă toate acestea, NATO, prin acțiunile întreprinse în ultima perioadă, și-a acordat atribuții și în ceea ce privește protejarea și îngrijirea refugiaților (vezi în acest sens acțiunea "Adăpost aliat", desfășuată pe teritoriul Albaniei). La criza umanitară

de proporții, devenită reală doar după începerea bombardamentelor - acțiune începută în ciuda avertismentelor inițiale ale CIA, ale Joint Chiefs of State și a numeroși analiști - NATO și-a asumat obligații de "parteneriat" cu Înaltul Comitet ONU pentru Refugiați (UNHCR) dar și cu alte agenții umanitare. Ca niciodată pînă acum (pentru că în Bosnia, Somalia, Rwanda sau Irak, Alianța doar a protejat munca voluntarilor, avînd în plus și mandat ONU), NATO s-a implicat direct și în administrarea problemei refugiaților, punînd sub semnul întrebării tocmai statutul acestor organizații nongovernmentale, respectiv independența și lipsa oricărui partizanat politic. "UNHCR are experiență, credibilitatea și - dacă SUA și-ar plăti contribuția financiară, care e echivalentul a doar cîteva zile de bombardament - chiar resursele financiare pentru a rezolva problema refugiaților (din Albania și Macedonia - n.m.)", declara un oficial al unei organizații umanitare (New York Times, 10 aprilie 1999).

În loc de încheiere

Cel mai adesea, războiul din Iugoslavia este prezentat ca o confruntare între două sisteme de valori, reprezentate pe de o parte de capitalism și democrație, respectiv de socialism și naționalism. În primul caz ar fi vorba de tabăra "celor buni", mai exact a țărilor din Alianța Nord-Atlantică aflată în opozitie cu "cei răi", respectiv regimul Milosevici. Tot din această perspectivă s-a construit și atitudinea autorităților romane, care au optat deschis pentru valorile democratice, în opozitie cu "surprințătoarea reacție panslavistă a societății românești" (ministrul de Externe, Andrei Pleșu).

Cred însă că o aproximare doar din acest punct de vedere a conflictului etnic, religios și politic din Kosovo (devenit acum un război pe teritoriul întregii Iugoslavii) nu face decît să ofere justificări și nu să lămurească concret cauzele acestuia. După părerea mea, conflictul din Kosovo reprezintă extrapolarea politică a unei confruntări de interese multiple și cel mai adesea ireconciliabile, în care dreptatea nu poate să aparțină decît celui care este mai puternic. Din acest motiv cred că faptele trebuie să "dezbrăcate" de aura lor ideală și înțeles faptul că lumea este guvernată în primul rînd de interes.

Intervenția comunității internaționale în acest conflict nu a ajutat la clarificarea lucrurilor. Din start, occidentul a categorisit taberele și s-a alăturat față celor pe care îi consideră "cei buni", respectiv etnicii albanezi. Conștient sau nu, marile puteri au devenit partizane și au încercat să impună o soluție de pace – inclusiv prin mijloace militare – care nu s-a dorit una de compromis și nici care să armonizeze divergențele dintre sîrbi și albanezi.

Conflictul din Kosovo este în acest moment departe de a se termina. Pînă la găsirea unei soluții de pace, în numele ideologiilor și al dreptății exclusive, sute de mii de oameni au avut și vor continua să aibă de suferit, alții vor mori, iar Kosovo va fi cert un alt teritoriu în care oamenii de etnii diferite își vor fi străini unii altora.

MARIAN CHIRIAC - jurnalist, MA în Științe ale comunicării în masă, Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA). Între 1996-1998 a fost editor al revistei "Politica Externă", editată de către Societatea Academică din România. A publicat numeroase articole și comentarii despre situația din fosta Iugoslavie

Români și Kosovo

BOGDAN TEODORESCU

In anul 1389, Mircea cel Bătrân a trimis un corp de oaste în sprijinul cneazului sărbilor Lazăr confruntat cu o importantă forță: armata otomană. Bătălia a avut loc la Kosovopolje și a început bine pentru creștini. Sârbul Miloš Obilici l-a asasinat cu lovitură de spadă pe sultanul Murad chiar la el în cort. Când totul părea pierdut pentru turci, fiul lui Murad, Baiazid a preluat conducerea armatei și a zdrobit armata sărbească. În cursul acelei lupte a murit și cneazul Lazăr. Răsplata turcească pentru participarea trupelor lui Mircea cel Bătrân la Kosovopolje a fost invazia din 1394 care a culminat pe 10 octombrie cu bătălia de la Rovine, bătălie câștigată de armata munteană. Între timp, principatul sărbesc devenise vasal al Imperiului otoman și va rămâne așa până în secolul 19. Deși a fost victorios la Rovine, Mircea a trebuit să părăsească totuși tronul Țării Românești care a fost ocupat de Vlad, un domnitor pus de turci. De-abia după o alianță cu regele Sigismund al Ungariei, Mircea cel Bătrân și-a putut recupera tronul.

După 600 de ani din acel moment, România se întâlnește din nou cu provincia Kosovo. Conflictul dintre sărbi și albanezi și bombardamentele NATO asupra Iugoslaviei au rupt societatea românească în două și au îndepărtat o bună parte dintre români de NATO. Scenele terifiante ale bombardamentelor, greșelile alianței și numărul mereu crescând al victimelor civile au sensibilizat opinia publică astfel încât decizia politică a actualei puteri de a permite accesul nelimitat al aeronavelor NATO în spațiul aerian românesc a dat naștere la controverse și - bineînțeles - la atitudini electorale.

România față cu criza din Kosovo. Avem de-a face de fapt cu două realități care s-au dezvoltat în paralel. Realitatea actorilor (clasa politică, jurnaliști, lideri de opinie) și realitatea privitorilor. Înțind seama că toți actorii de pe pământ românesc ai acestei drame iugoslave nu aveau de pierdut sau de câștigat decât imagine, bătălia mediatică națională s-a dus în paralel cu bătălia reală de pe peste Dunăre. Fie că au plâns pe umerii poporului sărb, fie că au plâns pe

umerii poporului albanez, actorii din interiorul spațiului național au încercat să-și subscrive atitudinea față de criză unor clare interese politice individuale. În mod normal, din momentul în care președintele Constantinescu a afirmat legitimitatea acțiunii NATO și din momentul în care ambasadorul Iugoslaviei la București a spus că țara să înțelege poziția României, toată disputa politică pe marginea conflictului din Kosovo și-a pierdut conținutul. Din acel moment, disputa a trecut direct în spațiul electoral. Unde a rămas până în zilele noastre.

Înainte de începerea bombardamentelor, interesul acordat de opinia publică situației explosive din Kosovo a fost minim. Din când în când reprezentanții PUNR sau PRM mai foloseau șarade legate de similaritatea dintre Kosovo și județele Harghita și Covasna, dar nimeni nu-i lua foarte în serios. În fond, confruntările din provincia iugoslavă veneau după aproape 8 ani de război continue în zonă. Fie că a fost vorba de sloveni, de croați sau de bosniaci vecinii noștri de peste Dunăre au purtat război după război. Nici exilarea albanezilor, nici apariția gherilelor UCK, nici discuțiile din Franța nici ultimatumurile americane nu au creat prea multe valuri în România. Prima lovitură aeriană împotriva Belgradului a schimbat imediat percepția. Din acel moment clasa politică și principali purtători de imagine și-au intrat în rol.

Președintele Constantinescu a considerat legitimă intervenția NATO. Poate tonul folosit în declarație a fost prea dur, dar pe de altă parte ca lider al unei țări ce se vrea în NATO nu avea multe soluții. Din acel moment însă, deranjat de vocile critice și de scăderea popularității în rândul unei populații sensibilizate de drama civililor sărb, președintele a lansat o campanie de echivalare a celor ce critică intervenția NATO cu cei ce vor din nou în România o dominație sovietică. Deși în termeni manifești o asemenea teză își poate găsi o vagă susținere realitatea este mult mai simplă. O bună parte dintre cei ce au atacat intervenția NATO au făcut-o din cel mai banal populism și din cele mai meschine calcule electorale. Este greu să ceri unei

populații relativ stresate de problemele mereu solicitantei minorități maghiare să privească detașat și rece cum zeci de civili sărb sunt făcuți terci de niște bombe venite din cer, doar fiindcă într-o provincie a Iugoslaviei minoritatea are probleme cu majoritatea și invers. Deși - în fapt - nu există nici un fel de similaritate, ideea că dacă ungurii din România vor face la fel ca albanezii din Kosovo, atunci Bucureștiul va fi bombardat a prins repede și sănătos. Ipoteza lui "ce-ar fi dacă" a fost cea mai performantă armă de care s-au agățat și partide și oameni politici și formatori de opinie. În fața acestei perspective apocaliptice (bomba cu fragmentație în mijlocul Pieței Matache este greu să luptă cu mijloace convenționale).

Explicațiile venite dinspre Cotroceni care desigur evidențiau statutul federal al Iugoslaviei față de cel național al României, care evidențiau multitudinea de drepturi pe care minoritățile din România le au față de lipsa de drepturi a minorităților din Iugoslavia nu au putut stinge spaima opiniei publice și nici nu au putut contracara strigătele de panică lansate de diverse surse. În fața unei dezavuiri tot mai pronunțate, președintele a lansat un atac greu acuzându-i pe adversarii intervenției în Kosovo ca fiind adversari ai NATO și prietenii ai Rusiei. În România nici un prieten al Rusiei nu este o persoană foarte populară, dar nemîșcarea occidentalilor în ceea ce ne privește a făcut ca nici prietenii NATO să nu mai fie atât de populari.

Dacă președintele a avut o poziție constantă față de situația din Iugoslavia, partidele aflate la putere au valsat funcție de interesele de moment sau de trăirile fiecărui purtător de mesaj. PNȚ-CD a repetat într-o lungă litanie atașamentul României la valorile occidentale, respectul acestora trimițând bombardierele deasupra sărbilor, PNL care nu dorește nici o clipă să fie remorca PNȚ-CD a mai nuanțat mesajul, împărțind vina între Miloșevici (foarte vinovat și NATO (un picuț vinovat), PD și-a amintit că este un partid social-democrat și a declarat bombardamentele comandate de țări conduse în marea lor majoritate de partide membre ale Internaționalei Socialiste. Atunci când a fost lovit sediul televiziunii publice din Iugoslavia toate aceste partide au săngerat la unison cu ziariștii uciși, fiindcă dacă nu o făceau, presa română i-ar fi tocăt mărunt. UDMR s-a abținut de la comentarii elaborate asupra fenomenului Kosovo din Iugoslavia deoarece

consideră necesar - cel puțin din perspectiva unora dintre membrii săi de vază - să realizeze un model Kosovo în România. De asemenea, UDMR s-a remarcat în această perioadă prin replica dură dată lui Bill Clinton care a felicitat România pentru rezolvarea problemei minorităților, idee cu care partidul minorității maghiare nu a fost deloc de acord. În rest, luările de poziție ale puterii s-au caracterizat prin susținerea NATO și deplângerea sărbilor în diverse grade de ambiguitate și de neclaritate. Mobilul întregii acțiuni vine de la realitatea că fără fonduri internaționale România nu poate respira și actuala coaliție se prăbușește definitiv, iar pe de altă parte o prea mare simpatie acordată americanilor scade dramatic numărul voturilor din partea unei populații mai sensibili la suferințele sărbilor civili decât la principiile drepturilor omului.

Opoziția a avut un rol mult mai simplu. Nefiind încorsetată de nici o obligație internațională a căntat de la început exact ce a dorit publicul să audă. Singurul moment de falset a fost dat de declarația lui Ion Iliescu care dintr-un cotidian american cerea nu se știe cui să nu lase rușii să ajungă pe Dunăre. În rest, PDSR, PUNR, PRM și diversii politicieni emigrați din CDR au desființat atacurile NATO, au victimizat poporul sărb, au minimalizat tragedia minorităților (un important istoric chiar constată într-un talk-show că albanezii s-au înmulțit atât de tare încât sărbii au fost aduși într-o situație cu o singură ieșire - cea cunoscută) și - întorcându-se din nou pe plaiurile naționale - au atacat puterea pentru distrugerea relațiilor strămoșești cu poporul sărb, pentru slugănicie față de americani, pentru lipsa de garanții de securitate, pentru aventurism, distrugerea economiei naționale, afacerea Tigarea II, vinderea OTE către greci etc. Dacă mesajele puterii erau caracterizate prin ambiguitate, cele ale opozitiei s-au dezvoltat într-un populism lacrimogen, naționalist și militant. Un președinte de partid spunea că deschiderea spațiului aerian pentru NATO va perturba mersul economiei naționale și aşa perturbate de podurile ajunse în Dunăre. Singurul moment interesant a fost acela când, în fața solicitării NATO de acces nelimitat nevoia partidelor de opozitie să temperat și cu o singură excepție nimeni n-a votat împotriva. În ultimă instanță, dacă actuala putere pică, PDSR va trebui să negocieze în continuare cu NATO și un vot contra nu este pozitiv. Singura întrebare la care nici unul dintre reprezentanții

Opoziției nu a știut să răspundă a fost dacă ei fiind la putere ar fi adoptat poziția pe care au avut-o acum când se află în opoziție.

Războiul din Iugoslavia s-a încheiat, sau cel puțin aşa se pare, după aproape trei luni de bombardamente. Se poate spune că NATO a câștigat și sârbii au pierdut din simplul motiv că se putea ajunge la acest acord și fără bombardamente, fără morți și fără distrugeri. Alianța a demonstrat încă o dată că este puternică. În România, sfârșitul războiului coincide cu venirea verii și a vacanței. La toamnă când toate se vor trezi la viață conflictul din Iugoslavia nu va mai fi un subiect. Dacă pe sârbi timp de trei luni de zile a plouat cu bombe, peste români a plouat cu vorbe. După toate aparențele cei care au susținut fie și cu jumătate de voce poziția NATO au pierdut ceva electorat în timp ce apărătorii sârbilor au mai câștigat ceva. De acum înainte însă, pe televizoare nu se vor mai vedea victimele sârbești ale bombelor americane ci victimele albaneze ale armatei sârbești. E posibil ca șocul dezvăluirilor din Kosovo să fie mare și atunci cei care i-au apărat pe sârbi să suferă un recul sau e posibil ca războiul fiind încheiat, interesul public să meargă spre greve, spre reformă sau spre alte scandaluri politice.

Dacă disputa despre vinovatul din Kosovo se apropie de sfârșit, în România va începe foarte repede disputa despre beneficiarul din Balcani. Va fi România, nu va fi? Ne va uita din nou comunitatea internațională, nu ne va uita? Vom fi "răsplătiți" pentru loialitate sau nu? Si din nou actorii se vor pregăti să-și rostească ralurile.

BOGDAN TEODORESCU - Absolvent al Institutului de Construcții București în anul 1987. A publicat 2 romane: "Inofensivii Beatles" 1982 la Ed. Albatros și "Copiii teribili nu învață istoria" 1991 la Ed. Albatros. Este vicepreședinte al Uniunii Forțelor de Dreapta din România. Profesor asociat la Școala de Studii Politice și Administrative București. Predă marketing politic.

Din sumarul tematic al numerelor viitoare

- Trinomul stat-societate civilă-biserici
- Politica de securitate a României, într-un nou context geopolitic
- Capital autohton și capital străin
  - Riscul de țară și investițiile străine
- Relația guvernări - sindicate - patronat
- Instituțiile capitalismului românesc
- Extremismul politic

Revista Sfera Politicii

intenționează să abordeze arii tematice mai puțin familiare cititorilor și specialiștilor români. Întrucât mulți dintre colaboratorii noștri se află la studii în străinătate, își definitivează doctorate sau ocupă funcții înalte în executiv și legislativ, iar majoritatea temelor au fost studiate de unii și aceiași oameni, ceea ce a dus la o supraîncărcare de sarcină intelectuală, apelăm la noi colaboratori, mai ales pentru unele dintre temele anunțate. Așteptăm în special studenți și absolvenți la științe politice, jurnalism, relații internaționale, sociologie, filosofie, drept, istorie, dar și alți specialiști ce pot participa la analiza unora dintre temele anunțate (și a altora noi).

Redacția

Kosovo: Interesul național și propaganda anti-occidentală

SABINA FATI

Conflictul din Kosovo a fost abordat în România din perspectiva interesului național. Președintele, guvernul, parlamentarii, mass-media s-au raportat la războiul din Iugoslavia, invocând, în forme diferite și din perspective diferite, interesul național. Pentru unii interesul național este păstrarea relațiilor de fidelitate față de statul vecin, în vreme ce pentru ceilalți, integrarea României în NATO este principalul argument pentru poziția oficială a Bucureștiului. Moralitatea apare în ambele discursuri pe planul al doilea, puterea explică mai întâi atașamentul pentru valorile democratice ale Alianței și abia apoi incriminează "purificarea etnică" practicată de regimul Miloșevici în Kosovo, în vreme ce liderii politici și comentatorii care acuză că NATO omoară civili pe teritoriul Serbiei demonstrează mai înainte că interesul național al României este în acest moment neutralitatea. În același fel și-a construit și ministrul de externe discursul împotriva neutralității: "Neutralitatea nu e o soluție reală. Noi avem experiența unor țări civilizate care, în timpul celui de-al doilea război mondial, au ținut să-și declare neutralitatea și au fost ocupate în două zile. Nu există neutralitate într-o lume globală: acum trebuie să fii <<situat>>. Noi ne plângem tot timpul că nu suntem situați, că suntem într-o zonă gri, că nu aparținem nici unui club și că cei către care vrem să mergem nu ne primesc. Or, cum să combatem această situație cu o teorie a neutralității, adică a nonsituării, luată ca principiu? Eu găsesc că, dimpotrivă, trebuie să optăm și trebuie să fim consecvenți cu opțiunea noastră, indiferent căte costuri implică. Orice opțiune înseamnă sacrificiu, înseamnă renunțare la alte opțiuni. Dar fără opțiune nimic nu e posibil într-o politică ofensivă, cum vrem să facem". În spatele interesului național care dictează angajarea României

propagandistul are interesul să o convingă și o consideră mai vulnerabilă². Spre deosebire de televiziune și radio, presa scrisă are un spațiu mai mare în care își organizează critice, care devin în acest fel mai serioase, mai bine argumentate și mai bine direcționate. Această diversitate a fost și este foarte bine exploatață de cotidianele autohtone care milită împotriva conflictului iugoslav și implicit împotriva occidentului.

"Adevărul" despre război

De la începutul conflictului, cotidianul cu cel mai mare tiraj, încearcă să demonstreze, zi de zi, prin comentarii, prin știri, prin titluri, prin editoriale, că războiul din Iugoslavia este nedrept, că alierea României cu NATO împotriva poporului sărb este imorală și periclită interesul național. Conducerea ziarului se comportă ca și cum ar avea o platformă program prin care cititorii *Adevărului* trebuie conviși de diversiunea Alianței în Balcani și de consecințele nefaste ale acestui război asupra României. Frecvența editorialelor pe aceste teme, frecvența titlurilor catastrofice pe care cotidianul le așează pe prima pagină, precum și mesajele directe sau subliminale pe care le transmite ziarul demonstrează interesul deosebit pe care conducea *Adevărului* o are față de acest subiect. Propaganda împotriva războiului este susținută adesea cu argumente indirect antioccidentale care ar putea induce cititorului nu doar teama că războiul se poate extinde sau că granița de vest ar putea fi pusă sub semnul întrebării (o temă mai veche a cotidianului), ci și că puterile aliate se folosesc de România în conflict din Iugoslavia, fără ca puterea de la București să ceară ceva în schimb. În editorialul din 13-14 martie, 1999, Bogdan Chireac argumentează aceasta temă: "Datorită faptului că România era o putere mai mare decât Ungaria, echilibrul regiunii era asigurat. Prin admiterea Ungariei în NATO, aceasta devine o putere mai mare decât România, iar echilibrul regiunii, este pus, teoretic, în pericol". Autorul editorialului explică de ce pe termen scurt aceasta situație coroborată cu criza din Kosovo și prezența NATO la granițele țării face ca "România să nu se simtă amenințată", dar atrage atenția că "pe

termen mediu și lung, menținerea României și Ungariei în sisteme de alianță diferite ar putea conduce la noi riscuri și amenințări în regiune. Așa sunt de pildă, dezvoltarea mișcărilor extremiste românești și maghiare, care vor primi multă apă la moară prin exploatarea situației nou create. În același timp un decalaj economic pronunțat ar putea fi un pericol în egală măsură și pentru România, care s-ar putea confrunta cu mișcări secesioniste, dar și pentru Ungaria, care ar trebui să facă față unor valuri de emigranți pe criterii economice. Acestea sunt situații pe care NATO cu mijloacele ce-i sunt la îndemână, nu le-ar putea combate. România ezită deocamdată în a-și dezvolta o nouă strategie de politică externă capabilă să facă față situației. Preferă să rămână cantonată pe stereotipul <<mergem pe calea integrării euro-atlantice>> fără să mai ia în considerare schimbările care au loc".

Între propagandă și informare

Există numeroase definiții și interpretări ale termenului "propagandă", dar în general se acceptă că propaganda este o comunicare persuasivă și că orice mesaj deformat poate fi considerat propagandistic. A persuada înseamnă, conform dicționarului Webster 1986, acțiunea de "a induce prin argumente, insistență sau dojană o anumită poziție mentală" sau "a câștiga, a învinge, făcând apel la rațiunea sau la sentimentele cuiva". În studiul său "Mecanisme și strategii ale persuasiunii", Ion Dafinoiu arată că termenul de persuasiune se centrează pe argumentare, după cum sugerează originea latină a cuvântului și este de foarte multe ori analizat ca relație de comunicare, o interpretare mai largă a acestuia incluzând și alte forme de influență socială, precum cele bazate pe stimulare, recompensare și jucare de rol. Dar ceea ce semnalează orice formă de persuasiune este fără îndoială modificarea atitudinii unui individ într-un context în care acesta își păstrează, sau crede că își păstrează, o anumită libertate³. Multe dintre cotidianele autohtone reflectă conflictul din Iugoslavia în mod programatic anti-NATO, dar în vreme ce *Jurnalul Național* și *Cotidianul* o fac fără perdea, în mod direct, cu

argumentele unei singure părți, *Adevărul*, mult mai subtil milită cu dăruire pentru cauze total opuse, sub semnul unei vocații a oximoronului.

Pentru că *Adevărul* este și cotidianul cu cel mai mare tiraj ne-am propus să urmărim mesajele pe care le-a transmis spre opinia publică într-o perioadă limitată și în ce măsură aceste mesaje pot fi considerate persuasive, în ce măsură frecvența și conținutul lor ar putea fi considerate propagandă. "Propaganda se bazează pe simboluri care reușesc să-și atingă ținta: manipularea atitudinilor colective", scrie Lasswell, demonstrând că cei care fac propagandă încearcă să influențeze indivizii în așa fel încât aceștia să-și asume ideile inoculate ca și cum ar fi ale lor.⁴ Propaganda în vreme de război, remarcă același autor se face pe trei planuri: emotional, prin demonizarea părții rele și prin deformarea realității. *Adevărul* le folosește pe toate trei: apelul la emoțional prin descrierea efectelor bombardamentelor asupra civililor, demonizarea NATO prin repetarea faptului că acțiunea militară putea fi evitată și prin încercarea de a demonstra că Alianța și SUA dictează; deformarea realității prin prezentarea și comentarea segmentată, trunchiată a conflictului și a cauzelor care l-au determinat. Principalele teme argumentate în comentariile *Adevărului* sunt:

- i) imoralitatea intervenției NATO
- ii) dictatul Statelor Unite asupra politicii mondiale
- iii) bombardamentele NATO - erori
- iv) statele occidentale folosesc România în propriul lor interes/umilirea României
- v) puterea actuală este pro-NATO din motive electorale
- vi) politica pro-NATO împotriva opiniei publice

i) imoralitatea intervenției NATO

(11 mai 1999, Bogdan Chireac) "ce face NATO în acest moment în care cu imense zbateri și suferințe, lucrurile se reașeză? Bombardează! În mod absurd, inefficient politic și militar, fără justificare practică, cineva a rămas cu mâna paralizată pe butonul de declanșare a bombelor și catastrofa s-a produs"

(22 mai 1999, Bogdan Chireac) "În primele săptămâni de război totul părea un joc pe calculator. Morții, distrugerile erau doar niște

cifre seci, impersonale. Nimeni nu vedea de la 10.000 de metri ce se întâmplă jos (...). În lupta cu Miloševici, cei secerăți cu zecile și cu sutele, o dată, de două, de nouă ori, au fost femeile, copiii și bătrânilor. Marii mutilați albanezi sau sărbi, arși sau amputați, care au avut neșansa să supraviețuiască își imploră fiecare Dumnezeul să-l izbâvească de chinuri".

ii) dictatul Statelor Unite asupra politicii mondiale

(11 mai 1999, Bogdan Chireac) "În cadrul Alianței, SUA au trecut în forță peste opozitia Greciei și Italiei față de bombardarea Iugoslaviei. (...) Forța diplomației americane a redus la tacere și țările din prima linie ai căror politicieni nu au avut curajul să-și expună deschis punctele de vedere. Rusia a fost și ea umilită."

iii) bombardamentele NATO - erori

După bombardarea Ambasadei Chinei, Bogdan Chireac (11 mai 99) scrie: "Până în prezent, faptul că NATO a optat pentru o soluție militară în Balcani putea fi considerat ca o eroare uriașă, totuși o eroare ce putea fi îndreptată chiar pe termen scurt. Acum însă implicațiile NATO în Iugoslavia au atins zone de neimaginat, ce vor超越e în timp conflictul ca atare".

iv) statele occidentale folosesc România în propriul lor interes/umilirea României

(6 mai 1999, Bogdan Chireac) "Nici Statele Unite, nici Marea Britanie nu sunt obligate să consoleze pe nimeni. Dacă liderii acestor țări au venit la București înseamnă că au avut un interes"

(26 aprilie 1999, Bogdan Chireac) "Respinși de NATO și la Madrid și la Washington, ne-am trezit acum puși în fața faptului împlinit al noii ordini politice. Tot ceea ce putem face este să rămânem atașați valorilor occidentale - pe care această ordine le impune - chiar și cu forță (sub aut) și să sperăm că vom ajunge vreodată ca și vocea noastră să poată fi auzită și ascultată"

(23 aprilie 1999 Dumitru Tinu) "toți reprezentanții puterii au recurs la diferite sofisme pentru a accredita ideea că intervenția armată a țărilor NATO în Iugoslavia - cu întreg cortegiul funebru de morți, răniți, refugiați, ruine, dezastre ecologice, n-ar reprezenta o agresiune, ci ...o

acțiune de apărare a drepturilor omului. Nu cred că respectivii domni îi consideră pe români drept niște retardăți mintal, ci mai degrabă ei au preluat pe nemestecate de la începutul conflictului, asertiunile debitate de politicienii NATO pentru a și justifica acțiunea de forță".

(24 mai 99, Dumitru Tinu) "Chirac ne-a promis susținerea la Madrid, dar România n-a fost nominalizată și a rămas în afara NATO. A venit imediat după aceea Clinton și ne-a încurajat, că dacă pe mergem pe drumul ales, finalul nu poate fi decât integrarea în NATO. La reuniunea de la Washington, finalul a fost amânat cel puțin până în 2002. Tony Blair ne-a promis și el marea cu sarea: în ianuarie a declarat el solemn, România va începe negocierile de aderare la UE. La câteva săptămâni după aceea, miniștri de finanțe ai țărilor UE au respins o asemenea posibilitate."

v) puterea actuală este pro-NATO din motive electorale

(27 aprilie 1999, Dumitru Tinu) "pentru unii din cei aflați la putere învărtitul din flașnetă NATO era avantajos din punct de vedere electoral".

(28 aprilie 1999, Rodica Ciobanu) "șansa Convenției de a mai câștiga alegerile din 2000 să ar putea să o constituie tocmai persistența conflictelor armate, a tensiunilor interetnice din Balcani, a intereselor occidentale în zonă, deloc favorabile ascensiunii forțelor naționaliste".

(4 mai 1999, Adrian Ursu) "Eșecul coaliției CDR-PD-UDMR în plan intern e practic imposibil de ascuns. (...) nu le rămâne decât un refugiu: NATO sau măcar UE. (...) Din disperare de a acumula un ce câștig cât de mic, măcar în această ultima direcție, sunt dispusi la orice cedare, la orice slugănicie. Atât le-a mai rămas și pentru asta nu le mai pasă de nimic și cu atât mai puțin de ce zice poporul".

vi) politica pro-NATO împotriva opiniei publice

(4 mai 1999, Adrian Ursu) "Eșecul coaliției CDR-PD-UDMR în plan intern e practic imposibil de ascuns. (...) nu le rămâne decât un refugiu: NATO sau măcar UE. (...) Din disperare de a acumula un

ce câștig cât de mic, măcar în această ultima direcție, sunt dispusi la orice cedare, la orice slugănicie. Atât le-a mai rămas și pentru asta nu le mai pasă de nimic și cu atât mai puțin de ce zice poporul".

Temele folosite de comentatorii *Adevărului* cu o oarecare frecvență (ilustrările de mai sus sunt doar exemplificative) se transformă în tehnici de influență atunci când sunt însoțite pe aceeași pagină (prima) cu articole de fond care se bazează pe "atrocity stories", întotdeauna ilustrative pentru nenorocirile determinante de bombardamentele NATO. Pentru analizarea mesajului politic principal, *Harold D. Lasswell* propune discutarea celor cinci întrebări comunicaționale: "cine spune și ce spune, ce canal folosește, cui și cu ce efect?"⁵ Ar fi interesant să răspundem, însă și la întrebarea "care este interesul ziarului în propaganda anti-NATO în conflictul din Iugoslavia?" Ar putea fi vorba pur și simplu de opțiunea proprie a comentatorilor. Dar nuantele cu care ei abordează acest subiect sunt prea fine, practic ideile temelor centrale se repetă, redundanța merge până la adjective, iar frecvența cu care *Adevărul* analizează, în felul pe care l-am arătat, conflictul din Iugoslavia, ne duce la concluzia că este vorba de propaganda pusă în slujba unui naționalism orgolios și nu întotdeauna echilibrat.

Care este efectul persuasiunii?

Un rezultat cantitativ, matematic, ar putea fi relevant în măsura în care un sondaj, făcut înainte de începerea războiului și în timpul conflictului, ar arăta în ce fel și-au schimbat atitudinea față de acest subiect cititorii constanti ai *Adevărului*. Dar fiindcă nu avem un astfel de sondaj încercăm o schiță de analiză pornind de la condițiile influențării atitudinale, enunțate de Wilbur Schramm⁶:

1) pentru a înfăptui schimbarea atitudinii, trebuie ca destinatarul să fie receptiv la sugestia dată (cerșterile empirice arată că receptorii mai inteligenți vor fi mai persuzați decât receptorii mai puțin inteligenți de mesajele complexe, bine argumentate (mediatorul persuasiunii fiind

înțelegerea), în timp ce receptorii mai puțin inteligenți vor fi mai persuzați decât cei inteligenți de mesajele simple, repetitive (mediatorul persuasiunii fiind în acest caz acceptarea, acordul, conformarea) (McGuire 1985)⁷ *Adevărul* folosește ambele tipuri de mesaje, însă frecvența cu care ele sunt folosite arată că ele se adresează cititorului mediu.

2) este mai probabil ca sugestia va fi acceptată dacă întâlnesc, răspunde la nevoi și impulsuri ale destinatarului - vecinătatea conflictului, mitologia bunei vecinătăți cu Iugoslavia și teoria neutralității - sunt elemente care arată că ideile, temele, semnalele de alarmă propuse de *Adevărul* sunt mai degrabă acceptate decât respinse, astfel că 11 la sută dintre români cred că România trebuie să susțină NATO în conflictul din Iugoslavia, 6 la sută cred că România trebuie să fie de partea Serbiei, iar 70 la sută că România trebuie să rămână neutră.⁸

3) sugestia va prinde cu atât mai bine cu cât emitentului i se acordă mai multă încredere; în acest moment, conform agenților de specialitate, *Adevărul* are coeficientul de încredere cel mai ridicat dintre cotidiane de răspândire națională.

4) în condiții egale, o sugestie transmisă printr-un canal de comunicare și întărită printr-un altul este mai leșne acceptată decât o sugestie transmisă exclusiv pe o cale sau pe cealaltă. Pe tot parcursul conflictului cei doi conducători ai *Adevărului* au prezentat o emisiune săptămânală televizată la *ProTV* și au fost invitați de același post de televiziune și la alte mese rotunde cu subiectul Kosovo. Temele lor preferate și criticele la adresa NATO au fost și în acest fel receptate.

5) este mai probabil să se producă o schimbare de atitudine dacă sugestia este însoțită de schimbarea unor factori ce stau la baza atitudinii destinatarului (frustrările de ordin economic, de pildă, creează toate condițiile pentru ca mesajul emitentului să aibă efect).

Relația dintre teama indusă de mesajul persuasiv și schimbarea atitudinii poate fi exprimată grafic printr-un U inversat. Astfel probabilitatea schimbării

atitudinii crește pe măsură ce teama crește de la nivelul scăzut la cel moderat, fiindcă anxietatea poate influența pozitiv prelucrarea mesajului persuasiv. Totuși, pe măsură ce teama crește, ajungând la intensitate foarte mare, ea poate interfeța cu capacitatea oamenilor de a se adapta la problema respectivă, conducând la reacții de evitare sau negare a informațiilor. Ei pot înțelege ce li se prezintă, dar refuză să credă că este valabil pentru ei. Astfel schimbarea atitudinii este mai puțin probabilă.⁹

Frica de război nu este o temă nouă a românilor. Sondajele de opinie făcute în ultimii zece ani au menținut aproape constant această frică în fruntea listei cu temeri. Cu câteva luni înainte de începerea războiului din Iugoslavia, cei mai mulți români (42 la sută) răspundea la întrebarea "care sunt lucrurile de care vă temeți cel mai mult în prezent?" - "un război în zonă" (în sondajul făcut de Metro Media Transilvania în perioada 1-8 noiembrie 98). Frica de război, instabilitatea în zonă, dar mai ales la granița de vest a țării, sunt poltronerie cultivate cu metodă de regimul Iliescu și guvernările care l-au sprijinit. Pericolele care atentează la securitatea națională sunt mereu semnalate de agenții de influență ai partidelor care se opun, explicit sau implicit, soluțiilor democratice care pot/ar fi putut deja, rezolva problemele economice, politice și morale ale României de astăzi. Înainte de alegerile generale din 96, puterea de atunci găsea mereu pretexte să vorbească despre amenințările interne, dar mai ales externe la adresa securității naționale - o metodă clasică de deviere a atenției opiniei publice de la chestiunile cu adevărat importante, care puneau în dificultate puterea administrativă: crize economice și sociale. Nemulțumirile, incertitudinile, temerile oamenilor își găseau astfel o cauză. Pentru necazurile românilor explicația era mereu aceeași: dușmanul care completează.

Acum aceeași agenții de influență, fie că sunt politicieni din opoziție, șefi de gazete cu răspândire națională sau lideri de opinie independenți, sunt duplicitari în retorica lor atunci când vorbesc despre modernizare, privatizare, economie de piață, fiindcă discursul lor este conjunctural și amendat de tendințe centraliste, xenofobe, naționaliste. Acești patrioți bine temperați în entuziasmul lor pro-NATO și nestăpâniți filo-sârbi -prin efuziuni compătimitoare și

prin acuzații adresate occidentului - încearcă să demonstreze că democrația se manifestă doar ca suveranitate a poporului, nu și ca instrument de respingere a unei guvernări tiranice. Ei vorbesc despre "declinul occidentului", despre criza valorilor de acolo, despre moralitatea intervenției Aliaților în Iugoslavia, dar nu amintesc niciodată despre teoria necesității evitării dictaturii și nu opun rezistență la complicitatea ascunsă a naționalismelor, a reflexelor şovine și a intoleranțelor teritoriale.

Frica de război și îngrijorarea față de granițe sunt justificate doar în parte, fiindcă ele apar mai degrabă ca reflexe ale mitologilor teritoriale, ca urmare a discursurilor stereotipe mai vechi și mai noi, ca urmare a propagandei xenofobe, decât ca pericole iminente.

Frica de război și îndoielile privind securitatea națională sunt mai cu seamă efecte ale propagandei de masă practicată de cele mai multe medii de comunicare. Mesajele explicate sau subliminale oferite de mass media, mesaje care au urmărit/urmăresc menținerea stării de încordare, de inconfort, a temerii unui război nedrept la granița noastră, au format în mare parte opinia publică. Conformismul unei populații neobișnuită cu exercițiul democratic, la care se adaugă factorul obiectiv - vecinătatea conflictului, a făcut persuadarea mai ușoară. Opinia publică a fost mult mai repede sensibilizată, influențată, manipulată și pentru că reprezentanții puterii, președinția, guvernul, parlamentarii coaliției au adus argumentele cele mai facili în discursurile lor. Ei nu au explicat prea detaliat, că războiul din Iugoslavia are motivații morale, că la Belgrad guvernează un regim autoritarist care nu acceptă principiile democratice și dreptul la diferență, care practică exterminarea pe criterii etnice, care a stârnit rumoarea xenofobă și a încurajat intoleranțele teritoriale. Oficialii de la București au trecut peste aceste amănunte și au ajuns direct la concluzia că războiul din Iugoslavia e o bună ocazie pentru a dovedi că România este o democrație atașată profund valorilor occidentale și de aceea merită să fie primită în Alianța Nord Atlantică și în Uniunea Europeană.

SABINA FATI - Studii postuniversitare în jurnalism și științe politice. În prezent este corespondent pentru Radio Europa Liberă.

- Note:
1. Andrei Pleșu într-un interviu acordat saptămânalului 22, Anul X, Nr. 14, 6-12 aprilie 99
  2. Kennette Jowett, V. O' Donell, Propaganda and Persuasion, SAGE, 1990
  3. Ion Dafinoiu, Mecanisme și strategii ale persuasiunii în volumul coordonat de Adrian Neculau, Psihologie Socială, Polirom, Iași, 1996, p. 298
  4. Harold D. Lasswell, "The structure and Functions of Communication of Ideas", Harper, New York, 1948, p. 35 -60
  5. ibid.
  6. Wilbur Schramm, The process and Effects of Mass Communication, University of Illinois, 1961, p.102-109
  7. citat de Ion Dafinoiu, Mecanisme și strategii ale persuasiunii în volumul coordonat de Adrian Neculau, Psihologie Socială, Polirom, Iași, 1996, p. 299
  8. Sondaj Național făcut de INSOMAR, 26-27 martie 1999
  9. ibid (3), pag.305
  10. ibid (3), p. 307

Războiului în presă

CLAUDIU SĂFTOIU

Cu puțin înainte de alegerile din noiembrie 1996, ziaristul și patronul de presă Cornel Nistorescu prevestea sec, la un defunct de acum festival mediatic: „După aceste alegeri generale, presa din România își va pierde o dată pentru totdeauna libertatea“. Paradoxul sentinței a șocat asistența. La doi ani și jumătate de la alegeri, paradoxul a devenit realitate. După 10 ani de conviețuire cu tranzitia, presa românească a sfârșit prin a deveni o amprentă a sa. Luna aprilie a anului 1999 a coincis cu prima fază a atacurilor aviației NATO asupra Iugoslaviei. Potrivit Mediafax - 23 mai -, de la începutul raidurilor aeriene la 24 martie, NATO a recunoscut comiterea a nouă erori, care au provocat moartea a 226 de civili, potrivit unor surse sârbe, care nu au fost însă confirmate de Alianță. Încă de la primele atacuri, soldate cu victime din rândul populației civile, oficialii NATO au recunoscut fără ezitări greșelile pe care le-au făcut, deteriorându-și astfel reputația care recomanda efectivele aliate drept cele mai performante și precise din întreaga istorie belicoasă a omenirii. Transparența cu care comandanții militari ai celor mai evolute societăți de pe mapamond și-au recunoscut și își recunosc erorile a nedumerit comunitatea internațională și a reprezentat pentru curențul pro-sârb - difuz, dar persistent în diverse cercuri influente din țară -, un prilej de contraatac mediatic nesperat. Pentru presa din România, erorile NATO au devenit repede singurele repere reale ale conflictului. Până la atacarea centrului orașului Belgrad, la 3 aprilie, când au fost bombardate ministeriale sârbe și iugoslave de externe, NATO și organismele de securitate internațională au depus eforturi diplomatice intense, avertizându-l permanent pe Miloșevici că își aruncă propriul popor într-un război absurd, dacă va continua politica de purificare etnică din Kosovo.

Cristian Tudor Popescu
„Adevărul“:
„Spre West, în genunchi!“

Titlurile difuzate de ziarele românești de mare tiraj în luna aprilie s-au acordat - la doar o săptămână

de la declanșarea oficială a conflictului - la numitorul comun al torpilării quasi-unanime a deciziei Alianței Nord-Atlantice de a pune capăt regimului Miloșevici în Iugoslavia. În numărul său din 1 aprilie, cotidianul „Libertatea“ își înșucea, prin vocea editorialului M. V. Neagu, un punct de vedere transțant: „Toată lumea a fost de acord că atacarea Serbiei a fost o prostie (...) Genocidul a fost declanșat chiar de prima etapă a bombardamentelor Alianței“. La 2 aprilie, redactorul șef al „Libertății“, Adrian Halpert, declară: „Stau și mă gândesc, uitându-mă la năpăstuii vecini sărbi, ce s-ar fi întâmplat în ipotetică eventualitate în care România ar fi fost atacată de o forță străină“. Prima pagină a cotidianului amintit, din 8 aprilie, titrul: „Minciuna NATO - Scuturi umane contra rachete“, iar la 28 aprilie, A. Halpert își intitulează editorialul: „Securitate bazată pe forță“

La rândul lui, „Adevărul“ s-a lansat în foc continuu împotriva acțiunii NATO, scoțind la atac cea mai carismatică personalitate jurnalistică a sa: redactorul șef Cristian Tudor Popescu. Aceasta semnează, pe 1 aprilie, editorialul „Dulce ca mierea e glonțul NATO“, în care afirmă fără echivoc: „(...) Pentru că Statele Unite vor ce au vrut de la început: să aducă Iugoslavia însângerată în genunchi, să așeze Europa cu mâinile în poale și ochii în pământ, să demonstreze lumii întregi că există acum un singur stăpân pe glob. Ceea ce este o tâmpenie criminală“. Cristian Tudor Popescu a devenit rapid un lider de opinie deosebit de mediatisat în chestiunea Kosovo, impunând încă de la început un stil virulent, anti-american, resentimentar și sentimental deopotrivă. Punându-și cu de la sine putere casca de combatant pe cap, C.T. Popescu nu a ezitat să utilizeze o grafie tendențioasă ori de câte ori aducea vorba de strategia, politica militară și conceptele NATO: „West-ul“ a devenit forma peiorativă a Vestului („Spre West, în genunchi“) - 8 aprilie: „(...) Asemenea glume de măcelar nu am mai auzit de la I.V. Stalin încoace... e limpede că Westul nu mai ține seama nici de Dumnezeu, nici de oameni, nici de lege, în acest gheto în care vrea să prefacă ce-a mai rămas din Est“). Formulările moralist-inchizitorii („Va cobori NATO cu picioarele pe pământ?“) ale redactorului

șef al celui mai credibil ziar din România au devenit standardul editorialiștilor de la „Adevărul“. Zi de zi, articolul de fond al publicației a lansat acuzații directe asupra poziției NATO și mai cu seamă a Statelor Unite ale Americii, sub semnătura directorului Dumitru Tinu (*„Fundătura“* - 2 aprilie), ori a comentatorului de politică externă Bogdan Chiriac (*„Război cu orice preț“* - 3 aprilie). De asemenea, titlurile de pe prima pagină s-au întrecut în a înfiera acțiunile NATO, opunându-le imaginile tragice ale albanezilor porniți într-o bejenie oarbă, sau cumpletele accidente cauzate de lovirea - regretabilă - a unor ținte civile: *„Darurile NATO pentru sărbi de Paștele catolic: clădiri guvernamentale și obiective civile din Belgrad, în flăcări“* - 3 aprilie; *„În Iugoslavia mor oameni nevinovați“* - 8 aprilie; *„NATO a masacrat o coloană de refugiați din Kosovo“* - 16 aprilie.

Un alt cotidian bine cotat pe piață - „Național“ - s-a ferit să califice inițial în vreun fel acțiunile NATO, preferând să facă procese de intenție și să suspicieze orice mișcare a aliaților: *„Frontierele din Balcani vor fi schimbate, chiar prin forță, potrivit unor înalți militari americani“* - 1 aprilie; *„Rușii se pregătesc de război“* - 2 aprilie; *„NATO va face ordine în Balcani - Huliganul lumii libere“* - articol semnat de Florin Constantiniu, semnatarul rubricii *„Istoria la prezent“* - 8 aprilie; *„Strategia NATO de până acum n-a mers deloc. De două săptămâni, bombardamentele se țin lanț, iar sărbii nu cedează. Pe de altă parte, este și ilogic, și aberant. N-are sens.“* - editorialul din 5 aprilie. Mai mult, pe ultima pagină, la rubrica foto „Clik“ din 14 aprilie este publicată o diatribă împotriva unor reprezentanți ai „societății civile“, a cărei atitudine pro-NATO a fost criticată în termeni vehemenți și de alți lideri de presă - C.T Popescu, Marius Tucă - : *„Cornel Codără și clonile lui au împânzit Bucureștiul cu panseurile bolnave de prețiozitate ale așa-zisului analist militar..Românilor li s-a făcut lehamite de atâtă suferințe și în nici un caz nu mai au chef de deștepti de teapa lui Codără sau a lui Dan Pavel, care se sufocă dacă nu-și dau și ei cu presupusul...“*. Editorialul din 21 aprilie reia atacul la persoana: *„Întorși cu cheia..principalii colportori de teorii savante săi Dan Pavel și Cornel Codără, care nu mai prididesc să mimeze că au opiniile groaznic de obiective...“*.

„Evenimentul zilei“: „Foale verde nici un ban le-am dat spațiu aerian“

Cotidianul „Evenimentul zilei“ a început luna aprilie cu una din cele mai nefaste glume pe care ar fi putut-o închipui un ziarist responsabil: în tonul băscălios al cotidianului, și pretextând o reluare a

reflectarea războiului din Kosovo de ziarul „Național“ trebuie să fi dat destule bătăi de cap cititorilor săi fideli, dintr-un motiv a căruia justificare scapă regulilor clasice ale jurnalismului: direcțiunea ziarului mai sus amintită a decis să mandateze doi editorialiști - anonimi amândoi - aflați pe poziții diametral opuse cît privește conflictul din Iugoslavia, care și-au alternat editorialele timp de mai multe săptămâni. În acest fel, un cititor abonat la „Național“ ar fi constatat cu stupeare că ceea ce susținea ieri ziarul, astăzi era cu voioșie contrazis, iar mâine se revinea la poziția de alătări. Astfel, pe 11 aprilie, editorialistul „anti-NATO“ decretează: *„Europa ne respinge. Lumea nu ne vrea. Dacă ar putea, ne-ar alunga, împingându-ne mai înspre Est, într-un Răsărit extrem care s-a preschimbat într-un fel de leprozerie“*. În schimb, pe 15 aprilie, editorialistul „pro-NATO“ al „Naționalului“ opina: *„De trei săptămâni, de când a început războiul în Iugoslavia, opinia publică este manevrată cu subtilitate sau în mod brutal de o atitudine favorabilă Rusiei... Așa se face că, pe zi ce trece, asistăm înmormuriți la o tendință anti-NATO și anti-americană, în special. Această manipulare a opiniei publice are un succes de nesperat... Înțelegem strategia poporului sărb, dar nu trebuie să confundăm Iugoslavia cu Rusia... România nu are nevoie să fie condusă în deciziile sale politice de sentimentalisme ieftine“*. La 21 aprilie, „Național“ titra îngrijorat pe prima pagină: *„Sud-vestul României - locul ideal din care poate fi condus atacul terestru asupra Iugoslaviei“*. A doua zi, pe 22 aprilie, editorialistul anonim „pro-NATO“ felicită decizia Parlamentului român de a permite avioanelor NATO survolare spațiului nostru național: *„...Poziția oficială pe care a adoptat-o România dovedește o înțelegere perfectă a momentului istoric în care suntem prinși“*.

tradiției de 1 Aprilie - ziua păcălelor, „Evenimentul zilei“ a confectionat pagina întâi minciuni sfrunțate de proporții. Verdicitatea demersului a fost fatală credibilității celui mai popular cotidian din România, deoarece stările false au fost considerate reale de subiecții implicați. Cea mai gravă inducere în eroare a fost produsă de stirea de fond a ziarului, care anunță: *„NATO și Pentagonul au stabilit că avionul invizibil american a fost doborât de o rachetă românească, lansată de la Jimbolia“*. Era vorba despre doborârea la 28 martie a unui avion NATO F-117 de antiaeriana sărbă. Mai mult, editorialul semnat de Cornel Nistorescu - dar nescris de acesta! - pleca tocmai de la comentarea stării false amintite, intrând într-un joc al qui-pro-quo-ului care a consolidat presupusa autenticitate a informației. Farsa a luat prin suprindere atât autoritățile românești, cît și pe cele aliate, în timpul zilei respective realizându-se un veritabil „duplex“ România-Washington, pe canale diplomatice și politice, pentru clarificarea unei informații în fond false.

Pe tot parcursul lunii aprilie, cotidianul „Evenimentul zilei“ a rămas fidel poziției sale voalat anti-americană, mulțumindu-se să desfășoare în registrul ironic o tactică de manipulare subtilă, prin mijloace de punere în pagină insidioase: *„În cancelarile occidentale și în centrele de comandă ale Alianței Nord-Atlantice se pune la cale invadarea Iugoslaviei“* - 2 aprilie; *„NATO își sărbătorește propria aniversare - de 50 de ani, n.n. - prin muncă“* (stire însoțită de o fotografie înfățișând rachete de atac americane) - 4 aprilie; *„Iadul în Balcani“* (stire ilustrată cu imagini înfățișând cerul Belgradului în flăcări) - 5 aprilie; *„NATO merge înainte fără limite“* - 6 aprilie; *„Ambalând la maximul motoarele mașinii de război, NATO dezlănțuie un potop de foc asupra Iugoslaviei“* - 7 aprilie; *„Sărbii prăznuesc în această noapte învierea sub bombe“* - 11 aprilie. Pe 14 aprilie, pagina întâi a „Evenimentului zilei“ a publicat un cuplu de fotografii care, afrontate, induceau subliminal atitudinea pro-sârbească a redacției: 1) fotografie înfățișându-l pe Bill Clinton secondat de doi comandanți militari înarmați, având pe fundal silueta celebrei aeronave Air Force One; explicație foto: *„Aceasta e America!“*; 2) fotografie având în prim plan în partea stângă o cruce, cu fundal roșioric unde un Tânăr semănând izbitor cu Isus Cristos se roagă plângând; explicație foto: *„Ei cred în bombe, noi credem în Dumnezeu!“*. Stilul băscălios

atotstăpânitor al ziarului a făcut din războiul din Iugoslavia un subiect de tarabă: *„Foale verde nici un ban/ Le-am dat spațiu aerian“* - 23 aprilie; *„Piloții Alianței își fac treaba împrăștiat: NATO le-a scăpat bulgarilor o rachetă peste ceafă“* - 30 aprilie.

„Jurnalul Național“ s-a poziționat încă de la începutul conflictului în tabăra pro-sârbă. Beneficiind de rapoarte livrate constant de departamente de strategie și analiză ale unor servicii secrete interne, redacția „Jurnalului național“ a publicat în luna aprilie o serie de materiale nesemnate, de unde care cititorii au putut afla amănunte despre malversațiuni și planuri criminale de genocid ale aliaților, despre relația războiului din Iugoslavia și scandalul „Monicagate“, care s-au generat reciproc, și despre un plan la scară mondială a SUA, de a „pune cu botul pe labă“ planeta. La 1 aprilie, „Jurnalul Național“ agita spiritele: *„Nepregătiți!... România nu ar putea intra în stare de război mai repede de 180 de zile“*. Pe 2 aprilie, pe prima pagină se putea citi: *„Ce mai vrea NATO? ... România a dat 4 000 de miei pentru NATO. Să fie primiți!“*. Redactorul șef al publicației, editorialistul și realizatorul celui mai audiat talk-show din România (Antena 1), Marius Tucă și-a definit atitudinea anti-americană, în editorialul din 5 aprilie: *„Pe zi ce trece, strategia NATO pare tot mai condamnabilă, nemaiavând nici o logică. Am zis!“*. Veleitățile profetice ale lui Marius Tucă, ale cărui materiale sfârșesc inevitabil cu un apodicic *„Am zis!“* au contaminat întreaga redacție a „Jurnalului Național“: *„Păzea! O rachetă scăpată de sub control ar putea distruge barajul de la Porțile de Fier. Sudul ţării noastre e în pericol să devină o nouă Delta“* - 7 aprilie. Profesiunea de credință a cotidianului a fost exprimată fără ezitare, pe 10 aprilie: *„Rugă pentru poporul sărb... Următorul număr va fi un ziar de excepție, în care veți citi senzaționalele reportaje... alături de vecinii noștri sărbi, frații noștri într ortodoxie, greu încercăți în aceste momente de restrînte ale omenirii“*; *„Diversiune! Ofișerii NATO sunt abiliți să organizeze chiar și intoxicații mediatici, pentru acoperirea oricărora violări ale spațiului aerian românesc. Culmea tupeului: Solana îi pune în cărcă lui Miloșevici masacrarea celor 75 de albanezi, bombardări de avionul NATO“* - 17 aprilie.

În același ton anti-NATO a parcurs luna aprilie ziarul „Cotidianul“, al cărui editorialist și director, Ion Cristoiu, s-a ales pe la mijlocul lunii cu un perdat

usturător din partea patronului publicației, Ion Rațiu. De altfel, Ion Cristoiu a fost singurul director de ziar din România care s-a deplasat personal în Iugoslavia, pentru a lua pulsul evenimentelor, în calitate de reporter de front. De asemenea, este de remarcat faptul că Ion Cristoiu a fost singurul editorialist care a consacrat, în luna aprilie, peste 90 la sută din temele editorialelor sale conflictului din Iugoslavia. Totodată, Ion Cristoiu s-a declarat fără ocolisuri partizanul sărbilor, indiferent dacă erau reprezentanți de populația sărbă, supusă inevitabil consecințelor războiului, ori de conducerea politică a acesteia, reprezentată de regimul Miloșevici. La 1 aprilie, comentatorul nota: „Noi, români, ca și cetățenii altor țări din Est, care știu ce înseamnă eroism pe câmpul de luptă, rămânem stupefați de infoierea ridicolă a liderilor politici și militari ai NATO (...) În orice caz, nu avem cum să considerăm eroism faptul că locuitorii unor computere zburătoare, cum sunt bombardierele NATO, se întorc cu bine la bazele militare din Italia sau Adriatica”. Pe prima pagină a aceleiași ediții, redacția a scris: „Oamenii politici reacționează ferm: Ion Iliescu a declarat că vom asista la o explozie de mișcări secesioniste în toată Europa”. O dată cu evoluția conflictului din Iugoslavia, „Cotidianul” a demarat o amplă acțiune de promovare a vocilor liderilor opoziției din România, culminând cu afirmația din 24 aprilie, pagina 4, când Ion Iliescu „și-a confirmat vocația de mare om politic al României”. Reamintim că Ion Cristoiu, fost director al „Evenimentului zilei”, și-a pus propriul ziar, în ultimii doi ani ai mandatului fostului președinte Ion Iliescu - sub anumeta Cotoacenilor, intitulându-l „ziar aflat sub sanctiunea președintelui Ion Iliescu”. Ion Cristoiu a desfășurat o acțiune de captare ostentativă a cititorilor „Cotidianului”, pe tot parcursul lunii aprilie 1999: „Soluția Rugova - o loviturăabil pusă la cale de NATO?” - 2 aprilie; „Și televiziunile occidentale fac parte din trupele NATO” - 3 aprilie; „Protecția umanitară, o formulăabilă de invadare a Serbiei de către NATO?” - 5 aprilie; „Și dacă România joacă acum pe o carte greșită, chiar și în ce privește intrarea în NATO?” - 7 aprilie; „Din nefericire, sărbii vor fi infrâniți” - 14 aprilie; „De ce nu sînt români de partea sărbilor?” - 15 aprilie; „Presa occidentală, un soi de Pravda a NATO” - 18 aprilie; „Un mutant: Gabriel Liiceanu” - 22 aprilie. Acesta, la o emisiune „Marius Tucă Show”, a susținut îndărjit

partea Aliaților, într-o confruntare cu editorialistul „Adevărului”, Cristian Tudor Popescu.

Ziarul care a adoptat o poziție pro-NATO fără rezerve a fost „Ziua”, ale cărui titluri de pagina întâi și editoriale semnate de Sorin Roșca Stănescu, Dan Pavel sau Adrian Severin au reliefat o atitudine voit neutră. În contrast cu feroarea anti-NATO a celorlalte cotidiane centrale, punctul de vedere echilibrat al redacției „Ziua” a părut extremist pro-NATO.

Puterea la București - principala țintă a presei

Dar cel mai dur atac al cotidiinelor centrale a fost cel lansat împotriva inițiatiilor și deciziilor puterii de la București. Încă de la primele luări de poziție ale autorităților români în chestiunea Kosovo, liderii de opinie și de presă și-au agremantat comentariile cu acuzații grave la adresa politicii externe a României. Practic, nici una din declarațiile oficiale ale Cotoacenilor, ministerului român de externe și al apărării nu a scăpat nesancționată. Registrul formulărilor a variat de la „slugănicia autorităților”, la „comportamentul trădător al mai-mariilor zilei”. Ziarul „Libertatea” din 19 aprilie atragea atenția: „Trupe NATO în România? ... O dată aprobată o astfel de posibilitate (accesul în spațiul aerian) relațiile româno-iugoslave vor suferi o deteriorare certă”. M. V. Neagu („Libertatea”) aprecia, la 21 aprilie: „Americanii ne-au dus de nas, profitând de servilismul unor lideri pasageri ai României”. La 23 aprilie, titlu pe prima pagină: „România în fundul gol; NATO nu ne dă garanții speciale de securitate”; la 26 aprilie, după summit-ul NATO de la Washington: „Bilanț al reuniunii NATO: verbe goale pentru România”. La rândul lui, Jurnalul Național a tras din toate pozițiile în putere, lansând veritabile invective la adresa întregii clase politice: „Ieri, Parlamentul a aprobat cererea de survol a NATO; zbor deasupra unui cuib de năuci!” - 23 aprilie; „Plecăciuni! Autoritățile române au oprit transportul de produse petroliere spre Iugoslavia înainte de intrarea în vigoare a embargoului” - 29 aprilie.

Ziarul „Adevărul”, reputat pentru tenacitatea cu care duce campaniile de presă, titra pe pagina întâi, la 6 aprilie: „Dând o nouă probă de slugănicie, ministrul Babiuc angajează armata română de partea

războiului”. La 19 aprilie, Cristian Tudor Popescu îl acuza direct pe președintele Constantinescu de lipsă de demnitate: „Nouă nu ne cere nimeni să murim, și nici să fim împotriva NATO. Doar puțină demnitate. Dar pe președintele Constantinescu îl interesează să rămână el la putere cu orice preț”. La 26 aprilie, titlul paginii întâi: „În urma tragediei din Iugoslavia, România - băgată în seamă la summit-ul NATO de la Washington”. La 26 aprilie, C. T. Popescu decreta: „De la Washington, România pur și simplu nu se vede(...) Singurul șef de stat român cunoscut în West la nivel de masă rămâne Ceaușescu”. La 28 aprilie, prima pagină a „Adevărului” titra: „După NATO, România rămâne de căruță și la Uniunea Europeană”, iar la 30 aprilie articolul de fond al ziarului se intitula: „Micul trafic și marea obediенță”. „Evenimentul zilei” s-a menținut, la nivelul redacției, în același ton caustic-băscăios anunțat încă din prima zi a lunii aprilie, făcând notă discordantă cu editorialistul Cornel Nistorescu, ale cărui articole nu au depășit aria prezumțiilor, a presupunerilor și a concluziilor împăciutoristre: „Tare mă tem că mulți dintre români care au părăsit susținerea NATO au făcut-o din cauza săraciei, a guvernării mediocre și a dezamăgirilor față de coaliție” - 18 aprilie; „România merge cu NATO, cu acordul Parlamentului, deși români au păreri împărțite... De acum, decizia e luată. Rezultatul o fi cum o da Dumnezeu!” - 23 aprilie. Ziarul „Cotidianul”, prin vocea editorialistului său și prin titlurile de pe prima pagină, a prezentat cititorilor o latură cu totul condamnabilă a puterii de la București, învinuind-o de incompetență, prostie, trădarea interesului național, irresponsabilitate: „Prostite de acadelele oferite de americani, oficialitățile române au luat-o razna” - 8 aprilie; „Autoritățile de la București târască încet România în război împotriva Iugoslaviei” - 18 aprilie; „Un diktat acceptat într-o atmosferă de entuziasm: pentru prima dată după 86 de ani, România intră în război împotriva unei țări vecine” - referitor la decizia parlamentului român de a accepta survolarea spațiului aerian de către aviația NATO - 21 aprilie; „România - o pădure pentru odihna lupilor care se năpustesc noaptea să sfâșie Belgradul” - 30 aprilie.

Este curios cum reprezentanții puterii nu au sesizat contracurentul în care s-a plasat cvasi-totalitatea presei române, și nu i-au opus o reacție adecvată. În condițiile unei opozitii mediatică

îndărjite față de aderarea politică a României la dezideratele NATO în Balcani, cercurile apropiate puterii nu au reușit să elaboreze o strategie de contracarare a manifestărilor solidare a presei, pierzând puncte decisive în fața unui electorat aflat într-o pronunțată stare de nemulțumire, la jumătatea unei legislaturi dificile. Presa străină a semnalat în mai multe rânduri distanța care separă puterea de la București de ansamblul societății, în care a fost inclusă și presa. Momentul Kosovo pentru România a reprezentat un test serios, care nu va rămâne fără consecințe. Comunitatea internațională a realizat că problemele interne ale țării continuă să rămână explozive și că interesul național - singura instanță capabilă să coalizeze națiunea spre un tel comun -, este departe de a fi definit și acceptat unanim în România.

Paralele în conflict

JÁNOS SZÁSZ

Dacă ne-am lua după versiunea oficială a Belgradului, Kosovo poartă numele mierlei în limba sârbă, și este un pământ străbun și sfânt al sârbilor, unde albanezii s-au infiltrat de prin secolul XVIII și s-au înmulțit în secolele XIX și XX. Autonomia lor a fost revocată din cauza mișcării de secesiune a kosovarilor, iar angajamentul trupelor iugoslave în regiune se explică prin activitatea teroristă a UCK, iar migrațiunea a un milion de kosovari în Albania și Macedonia se datorează bombardamentelor NATO.

Cam atât. O poveste simplă, lineară, credibilă. Numai că... Slavii s-au așezat în Balcani în secolele V și VI, până când ilirii, stră bunii albanezilor au fost romanizați în secolul I, etnogeneza poporului român și albanez s-a petrecut cam în același timp. În orice caz, la venirea sârbilor și croaților albanezi populau deja și regiunea care a aprins flăcările războiului în acest sfârșit de secol.

Lucrurile se contrazic paralel și în privința bătăliei de la Câmpia Mierlelor (1389), lucru mediatizat de o bună vreme ca un moment de trădare a albanezilor, care ar fi luptat în rândul turcilor. Or, nu există hopuri istorice - unele chiar sârbești, care să nu consemneze în rândurile armatei prințului Lazăr, pe lângă sârbi, cavaleri polonezi și unguri, arcași români și mulți pedestrași albanezi. Aceasta bătălie a fost pierdută nu din cauza albanezilor, ci a prinților slavi din Balcani, care în loc să se pregătească cum se cuvine pentru a opri invazia otomană, se luptaseră între ei, răvnind reciproc noi pământuri. Astfel s-a deschis drumul imperiului otoman spre Dunăre, apoi spre Ungaria și zidurile Vienei. Cinci sute de ani au stat sârbii și albanezii sub domnie turcească, scufundați în bezna și mizeria unui imperiu, care nu vedea în ei, decât plătitorii de dări din ce în ce mai insuportabile. Câte popoare n-au dispărut, în această jumătate de mileniu, dar sârbii și albanezii au rezistat. Sârbii și-au păstrat credința greco-creștină, albanezii au trecut la mahomedanism. Dacă ne-am lua după Samuel Huntington, conflictul dintre sârbi și albanezi este unul de civilizație și cultură. Evident, diferențele de limbă și religie nu favorizează conviețuirea, dar de aici și până la conflictul armat ar fi fost un drum lung. Suntem oare la capătul drumului, s-au epuizat toate cele pentru instaurarea păcii între două etnii, care

provoacă, iată, o criză globală? Albanezii și sârbii consideră deopotrivă Kosovo pământul lor, ceea ce însă nu exclude legic ca două etnii să trăiască pe același pământ.

Renașterea statală a Serbiei s-a înfăptuit după războiul ruso-turc, în 1879, la pacea de la Berlin. În același an s-a format la Prizren, în Kosovo, Asociația Albaniei Libere, dar delegația lor nu a fost primită de cancelarul Bismarck, care credea că "sârbii vor face ordine acolo jos" și susținea că "albanezi nu există, există doar turci de munte". Se vede clar, că neprinciperea întru problemele Balcanilor are o lungă tradiție la marile puteri. Rămânând mai departe sub tutela turcească, albanezii vor elibera toate teritoriile locuite de albanezi, de la Skopje, Pristina și până la Vlore, unde se proclamă independența. Cei de la Prizren, în 1889, au fost agresați de turci, arestați și împușcați. De data aceasta la sfârșitul celui de al doilea război balcanic, statul independent albanez este recunoscut de către Conferința de la Londra - 1913. Jumătate din teritoriul locuit de albanezi rămâne însă în afara granițelor, astfel Kosovo se anexează Serbiei. Indiscutabil: vechi monumente și vestigii bisericesti - culturale atestă prezența creațoare a sârbilor din Kosovo, ceea ce nu contravine experienței europene a coexistenței a două sau mai multor culturi în aceeași spațiu regional. Ca să nu mai amintesc coexistența exemplară a finlandezilor cu suedezi din Finlanda, să refer la, Alsacia-Lotaringia, unde s-a născut prima poezie germană laică și s-a înrădăcinat umanismul german, de unde a pornit războiul tăranesc german din 1525; regiunea și-a schimbat statul în ultimii 250 de ani de cinci ori. Totuși conviețuirea dintre alsacienei germanofoni și francezi este armonioasă, nu tulbură relația germano-franceză, ce reprezintă unul din piloni echilibrului european. Există diferite moduri de a preveni conflictele etnice: doar 1,2 % din populația Lituaniei este de etnie poloneză, dar guvernul lituanian a deschis anul trecut o universitate poloneză, nu bi- sau multiculturală aplicând strategia prevenirii prin măsuri de protecție a minorităților. Italia a acordat autonomie tirolezilor meridionali, Danemarca Groenlandei, Norvegia Laponiei, Anglia Scoției și Țării Galilor, Spania Catalaniilor etc. Nici Balcanii nu

fac excepție, două țări mici acordă largi drepturi de egalitate minorităților din Slovenia și Macedonia. În restul Balcanilor domnește conservatorismul naționalist: în Bulgaria minoritatea turcă și macedoniană nu are nici măcar statut minoritar, în Grecia albanezii, în Albania și Turcia grecă, în Croația sârbii, în Serbia croații nu beneficiază de nici o formă de protecție minoritară. În Balcani, minoritățile au fost și au rămas supuse unei politici, de multe ori de o extremă duritate, de deznaționalizare, ceea ce duce la sângeroase conflicte etnice. Al treilea război balcanic (1991-1995), soldat cu 200 de mii de morți și trei milioane de refugiați, cu masacrele reciproce sârbo-croate, cu genocidul celor două împotriva bosniacilor mohamedani, rămâne în istorie ca un memento a cum se transformă aceste conflicte în șiruri lungi de bestialitate subumană.

Are dreptate Susan Sontag, care a fost martora luni de-a rândul asediului de la Sarajevo, războiului din Kosovo a început o dată cu bombardarea cetății vechi a portului Dubrovnik. Întreaga clasă politică a puterii actuale era în primele rânduri ale asediatorilor. Sunt însă încă trei momente semnificative: în 1968 s-a demonstrat la Pristina revendicându-se statul de republică federală, demonstrația a fost reprimată de armata iugoslavă. În 1974, Tito acorda Kosovo-ului statutul cerut. În anii optzeci, după moartea lui Tito, s-au adus modificări constituționale care împreună cu prețul a 24 de morți și sute de arestări. În 1990 ciocnirile au loc între armată, massive forțe polițienești și populația kosovară. Ca urmare, autonomia provinciei a fost dizolvată. Urmează o lungă perioadă de sârbizare și de multe și diferențiate moduri de rezistență civilă a kosovarilor, dar naționalismul provoacă naționalism, iar violența agresiune: în 1989 se formează UCK, armata de eliberare din Kosovo.

Se poate aproba, sau dezaproba intervenția NATO, în orice caz i se poate imputa greșeala strategică fundamentală, potrivit căreia o astfel de problemă seculară precum relația conflictuală a sârbilor cu albanezii se poate "rezolva" prin război aerian. Rezultatul a mai mult de două luni se pot contabiliza în imense suferințe ale populației sârbe, și cu nu mai puținele suferințe ale refugiaților albanezi. Dacă genocidul nu s-a putut opri în Bosnia, el ar fi trebuit oprit în Kosovo. Nu s-a reușit, Kosovo e purificat de un milion de albanezi agresați, hăituiți, jecmăniți, cu casele arse, bărbați uciși. E timpul ca

politica clasică a puterii să fie schimbată pe cea a drepturilor omului - scrie Jürgen Habermas în "Die Zeit". Dar cum? Căci sunt într-adevăr lucruri, situații, politici intolerabile. Cine să nu le tolereze, un singur stat puternic sau un grup de state? Rolul ONU trebuie neapărat redresat, sau poate e nevoie de o nouă organizație mondială mai flexibilă, mai operativă, mai eficientă, care să impună respectarea drepturilor omului pe întreaga Terra.

În ce privește însuși aglomerațiunea de conflicte dintre sârbi și albanezi, perspectivele nu sunt cele mai promițătoare. Conducătorii opozitiei din Iugoslavia sunt naționaliști, în programul nici unuia nu se găsește măcar o vorbă despre pace cu albanezii din Kosovo. Naționaliști sunt și conducătorii albanezi, cu osebire Hashira Thaci, conducătorul UCK, emigrat la Tirana. Cu greu îmi pot închipui procesul de dezarmare a guerilelor, instruite în spiritul răzbunării. Singurul spirit democratic pare a fi Ibrahim Rugova, dar e mult prea contradictoriu și deci neconvincător, și el fără referiri la conviețuirea albanezo-sârba.

Paralelismul rămâne constant în relația celor două etnii. Sârbii trebuie să învețe: Kosovo e și pământ albanez; albanezii la rândul lor că e și pământ sârbesc. Nu-mi rămâne altceva decât să sper că aceste două linii paralele - sfidând geometria euclidiană - nu se vor întâlni în infinit, ci plăuirile mierilor.

P.S. Realismul subit al Belgradului - acceptarea principiilor Grupului celor Opt - este de bun augur. Poate de astă dată soluția politică nu va fi ratată, ca de atâtea ori. Un Kosovo pașnic, reconstruit și dezvoltat economic va legitima retroactiv intervenția NATO. Ordinea mondială bazată pe drepturile omului trebuie să însă instituționalizată, preferându-se armele politice față de politica armelor.

JÁNOS SZÁSZ - Scriitor și jurnalist de limbă maghiară. A publicat aproximativ 30 de cărți. Cea mai recentă "Tempest in France", despre Afacerea Dreyfus.

Rădăcinile istorice ale conflictelor din Bosnia-Herțegovina și Kosovo

VICTOR NEUMANN

Cunoașterea Europei Central-Estice presupune pe de-o parte studiul geografiei, al mișcărilor demografice și al istoriei zonale, iar pe de altă parte, o aplecare sistematică asupra culturilor zonale care au generat formarea națiunilor, a statelor-națiune, a frontierelor și a conflictelor intercomunitare și interregionale. Iugoslavia este una dintre cele mai complicate regiuni ale Europei, evoluția sa istorică fiind influențată de factori culturali contradictori, dar și de tipuri diverse de organizare statală și suprastatală existente în secolele precedente. Faptul că acest spațiu se află, din punct de vedere geografic, situat între Europa Centrală și aceea de Sud-Est a făcut posibil ca lumea ce îl populează să asimileze elementele specifice culturii turco-musulmane care a dominat Sud-Estul continentului timp de cinci sute de ani (1353-1878), dar și pe acelea ce au caracterizat formațiunea statală a habsburgilor îndeosebi în cursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Prin urmare, civilizațiile turcă și germană s-au întîlnit la jumătatea drumului expansiunii lor pe teritoriile populate de sârbi, croați, albanezi, bulgari, români și maghiari. Este știut că cele două civilizații conțin valori ce se resping reciproc, de unde și tentația de a simplifica lucrurile și a admite că astfel s-au iscăt conflictele dintre populațiile ce s-au format ca națiuni și care trăiesc pe teritoriul fostei Iugoslavii. Samuel Huntington avanseză ipoteza potrivit căreia în zona la care ne referim ar exista un conflict al civilizațiilor, în sensul că ea ar reprezenta frontieră dintre Orient și Europa, adică între două seturi de valori care poartă mai degrabă semnele diferenței decât acele ale asemănării (Huntington, 1997).

Care sunt informațiile concrete privitoare la zona în cauză? Ar fi de reținut faptul că în Evul Mediu, Peninsula Balcanică se definește prin existența a trei religii distincte, ortodoxă, catolică și islamică. Populația sârbo-slavă, apropiată de fostul Imperiu bizantin, a îmbrățișat religia ortodoxă. Populația

croată și slavă din Bosnia au adoptat religia catolică, influența regatului maghiar fiind evidentă în secolele al XI-lea - al XVI-lea. Izolare Bosnia a făcut posibilă apariția unei a treia biserici care a atras pe mulți slavi din regiune, este vorba de Biserica Bosniacă. În 1463, Bosnia a fost cucerită de otomani, iar în câțiva ani a avut loc un proces de trecere la islamism. Potrivit unor informații documentare procesul de islamizare ar fi fost urmarea imigrării și nu a convertirii. Alte izvoare arată exact contrariu, anume că bosniaci s-ar fi convertit, stăpânind apoi peste sârbii vecini. De aici ipoteza că doar musulmanii puteau juca rolul de lideri într-un stat otoman. Proiecția aceasta pare inspirată de ideologiile naționalist-romantice ale secolului al XIX-lea sau de acele de date recentă care au provocat conflictele. Ceea ce pare credibil pentru perioadele medievală și modernă este că mulți dintre slavii musulmani care au imigrat spre Bosnia au făcut-o pentru că în această regiune au descoperit posibilitatea practicării propriei lor religii.

În secolul al XIX-lea, Imperiul Otoman a continuat să stăpânească Peninsula Balcanică. Nu fără dificultăți însă, pe fondul însușirii și multiplicării discursului politic etno-național. În Bosnia, grupul etno-religios dominant rămâne acela musulman. Sârbii din Bosnia reprezentaseră o minoritate pe tot parcursul secolului al XIX-lea, la fel cum erau și în alte regiuni ale Imperiului austro-ungar. Atașamentul pentru biserică ortodoxă, pentru limba comună și pentru amintirile istorice va face posibilă afirmarea lor ca o entitate distinctă. În anul 1879, sârbii din Bosnia-Herțegovina numărau 449.895 de locuitori, iar în anul 1914, 877.000, ceea ce semnifica 43.5% din totalul populației regiunii (Fejtő, 1992). Armata sârbă era deja formată în anul 1876, în preajma izbucnirii războiului rusu-turc. Teritoriul regiunii fusese deopotrivă teatrul disputelor diplomatice și militare între cele trei mari puteri care își împărtăceau

sfera de influență în zonă, imperiile țarist, austro-ungar și otoman.

Anexarea Bosniei-Herțegovina la Imperiul austro-ungar a avut loc în anul 1908, moment care a atras după sine o mișcare solidară a sârbilor. Începutul secolului al XX-lea este marcat de corelarea activității sârbilor din Voivodina, Croația și Bosnia-Herțegovina. Anexarea Bosniei a provocat cele dintăi conflicte între sârbi și croați. Celor 645.000 de sârbi din Croația nu li s-a recunoscut specificitatea națională, pretinzându-se trimitera lor în teritoriul regiunii Bosnia. Acest conflict a rămas viu în conștiința celor două entități, continuând să apese relațiile sârbo-croate și după al doilea război mondial.

Politologul și istoricul François Fejtő atrage atenția asupra unui aspect foarte important care merită a fi reținut. Atât sârbii, cât și croații au avut legături strânse cu vecinătățile imediate la începutul secolului al XX-lea, în funcție de care au depins înțelegerile sau neînțelegerile lor. Un segment al populației sârbești a fost atras de habsburgi care le oferiseră șansa afirmării în sfera profesiunilor militare; un altul, a fost sedus de ideea panslavistă rusă; în sfârșit, o a treia categorie s-a apropiat de maghiari, care i-au încurajat în dezvoltarea comerțului. Croații au fost și ei împărtiți în orientări contradictorii: o parte a conservat înrudirile culturale cu maghiarii; o alta, a preferat influența vieneză; o a treia categorie s-a apropiat de Italia, iar a patra s-a preocupat de relațiile cu musulmanii din Bosnia-Herțegovina (Fejtő, 1992). În pofida legăturilor tradiționale cu austriecii datând din secolul al XVIII-lea, anexarea Bosniei-Herțegovina a creat primul moment tensionat sârbo-austriac, ce avea să se observe în împrejurarea în care la Sarajevo, în 1914, fusese asasinate prințul moștenitor al Imperiului austro-ungar. Alături de aspectele amintite, complexitatea politică a zonei a fost dublată de amestecul politico-diplomatic al Rusiei țariste începând din 1875-1878, anii celei dintăi mari crize balcanice (Farrar, L.L. 1996).

Acest fond politic, în preajma primului război mondial, face ca mișcarea sârbilor, la fel ca aceea croată, cehă, slovacă, maghiară și română să conțină mai multe opțiuni ideologice. Remarcabile sunt două, una care indică radicalizarea acțiunilor politice în favoarea creării statului național al tuturor sârbilor și, alta, care arată că o parte a cercurilor politice și culturale pledaseră pentru ideea federalizării, fie a imperiului, fie a comunităților sârbă și croată.

Tendența naționalistă este puternică, înființarea la 1880 a Partidului Național Sârb accentuând această

direcție. Pe de altă parte, liderii croați și sârbi caută puncte de comunicare și de înțelegere, iugoslavismul având câștig de cauză în cele din urmă prin atracția exercitată de politica episcopului croat Strossmayer și a politicianului sârb Garašanin, care susținuseră ideea unirii celor două entități cultural-traditionale pentru formarea unei națiuni sub numele de iugoslavă. După primul război mondial, în decembrie 1918 a fost creat Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor care va primi numele de Iugoslavia în anul 1929. Era vorba de o entitate ce părea inspirată de ideologia federativă profesată în cadrul fostului imperiu dualist.

În timpul celui de-al doilea război mondial, sârbii și-au asumat unilateral riscul războiului cu Reich-ul, adică fără consultarea croaților și slovenilor. Lovitura de stat din 25-26 martie 1941 avea să-l proclame rege pe Petru al II-lea, anulând Pactul semnat cu Hitler în ziua precedentă. De aici a izbucnit războiul germano-iugoslav. Pe fondul în care monarhia a fost silită de ocupația nazistă să se retragă, a avut loc o reconsiderare a pozițiilor etnice. Cucerirea Iugoslaviei de către Hitler a fost extraordinar de rapidă și de usoară. Este de reținut că trupele sârbești rămăseseră singure în fața agresiunii naziste, în timp ce mare parte a soldaților croați s-au retras din fața forțelor germane, ulterior extremității croați devenind auxiliarii Axei în desființarea statului iugoslav.

Împărțirile teritoriilor iugoslave de către naziști și aliații lor complicaseră lucrurile într-o asemenea măsură încât Reich-ul avea să suporte multe pierderi și întârzieri în aplicarea planurilor sale. Germania favorizase crearea statului marionetă Croația, Hitler susținând dreapta radicală croată, incompetența și îngustimea puterii ustașe. Aceste polarizări au favorizat reluarea conflictelor croato-sârbe. Problemele ridicate de administrarea zonei blocaseră 125.000 de militari germani pe teritoriile etno-istorice din care fusese construit statul iugoslav (Rotschild, 1993). Bosnia-Herțegovina devenise în acel moment simbolul luptei de partizani, locul în care armata lui Hitler fusese umilită prin incapacitatea ei de a înfrângă lupta de eliberare condusă de comunistul Iosip Broz Tito. Mișcările de rezistență ale populațiilor din amintita regiune deveniseră foarte puternice, fapt care s-a văzut în special în cursul anului 1944.

După 1945 s-a reușit încă o dată controlul politicii etnice din zonă, Tito fiind ultimul strateg convingător al federalismului. El a reușit să reconstruiască Iugoslavia într-un moment istoric puțin prielnic și să mențină o pace a popoarelor regiunii pe fondul în care

federatia ce o conducea contineau şase republici: Serbia, Muntenegru, Macedonia, Bosnia-Herțegovina, Croația, Slovenia. Unele dintre aceste republici erau populate de comunități confesionale și tradițional-lingvistice diferite. Exemplul Bosniei și Kosovo-ului sunt cele mai edificatoare în acest din urmă sens, ele indicând - atunci când funcționa o minimă autonomie locală - posibilitatea coabitării maselor. Tito a demonstret multe contradicții printre-abilitate diplomatică, printre-o formă sui-generis de dictatură, dar mai ales cu ajutorul unui bagaj informational și al unor reflexe mentale formate în perioada studiilor sale la Viena. El a reușit să coaguleze populațiile în jurul ideii iugoslave încă în timpul celui de-al doilea război mondial, să aducă o contribuție excepțională la înfrângerea nazismului, să păstreze, dar mai ales să consolideze forma statală în condițiile politicii postbelice când ideologia dominantă a statelor zonei a fost aceea comună.

În pofida meritelor sale, se pare că modernizarea în profunzime nu a fost realizată în răstimp de câteva decenii, când Tito a încurajat alfabetizarea componentelor comunitar lingvistice din regiunile iugoslave și dezvoltarea economică a țării. Se cuvine să menționăm că pluralismul politic și comunitar în sensul democrațiilor occidentale nu a fost aspirația dintăi a politicii liderului de la Belgrad. În cel mai bun caz, ideea comună a înlocuit parțial naționalismul. Dar aceasta nu a însemnat că fenomenele sociale și naționale specifice zonei au putut fi depășite. Ceea ce se observă este că deprinderile dure ale comuniștilor au fost transferate în beneficiul guvernelor naționaliste sau fundamentaliste constituite la Belgrad în 1987, la Zagreb și Sarajevo după 1990. Pe scurt, chestiunea minorităților a rămas între problemele nerezolvate, astfel că o dată cu dispariția liderului iugoslav, conflictele interetnice au revenit în prim plan.

Fenomenul Kosovo are particularitățile sale. Populația acestei regiuni a trăit în ultimul secol sub șase regimuri diferite, punctate de variate ocupări militare interne și externe. Unii istorici cred că o parte însemnată a locuitorilor din Kosovo au percepții aceste regimuri ca fiind amenințătoare sau ca surse de opresiune. Dominanțile otomană, sârbă, iugoslavă indică o varietate de situații politice. Aspectul are relevanță, de îndată ce prin cercetările documentare putem să fim de acord că albanezii și musulmanii au trăit în condiții foarte modeste, emanciparea lor de sub servitul medieval întârziind pe parcursul secolului al XX-lea. Profesorul Marco Dogo spune că

regiunea a rămas adesea sub controlul unei elite locale, cel mai adesea însă fără să se fi reușit instituirea ordinii, a securității și a justiției (Dogo, 1997). Este vorba de izolare colectivităților, ceea ce a favorizat organizarea Kosovo-ului prin forță exercitată de corpurile paramilitare.

În cursul secolului al XIX-lea, în vremea dominației otomane, elita socială din Kosovo fusese preocupată de legalizarea pozițiilor cucerite prin violență. Atunci când această elită a început să gândească în termeni politici, ea a încercat să-și prelungescă dominația socială formulând ideea provinciei autonome albano-otomane. Tânării sârbi care au locuit în zonă - o populație mai emancipată - nu au fost avantajați de tipul de coabitare impus prin legea celui mai tare. De aici conservarea unei latente stări conflictuale. Războaiele balcanice din anii 1912-1913 au avut ca rezultat încorporarea Kosovo în Regatul Serbiei. După primul război mondial, provincia a intrat în componența Regatului Iugoslavia. Toate aceste mutații îndreptățesc formularea unor întrebări: anexarea amintită a fost ea o cucerire sau o eliberare? Dincolo de simboluri și mitologii, ce a însemnat noua organizare din punct de vedere social? Observația potrivit căreia încorporarea sârbo-iugoslavă a reprezentat un pas decisiv spre modernizare se cuvine a fi luată în discuție, deși suntem invitați la prudență de îndată ce conflictele au revenit în durata lungă a istoriei.

Sub regimul statal sârb sau iugoslav din perioada interbelică practicile politice în Kosovo s-au bazat pe o conducere cu ajutorul unei poliții opresive (Dogo, 1997). Școlile au funcționat mai mult ca instrumente ale asimilării, decât ale modernizării. Așa se explică faptul că masa de albanezi fie a reîntrat într-o stare de letargie sub conducerea elitei sale tradiționale, fie a încercat să-și identifice aspirațiile cu aceleia ale statului sârb sau iugoslav. Albania avea resurse limitate spre a putea să inițieze campanii de alfabetizare și de modernizare, cu atât mai puțin de cucerire teritorială. Apoi, ea însăși fusese anexată Italiei musoliniene. În timpul celui de-al doilea război mondial - când Iugoslavia a fost împărțită între mai multe forțe ale Axei - o întinsă zonă din Kosovo a fost anexată Albaniei, aflată sub ocupație italiană. A fost momentul când mii de familii de tineri sârbi s-au refugiat de la casele lor.

După al doilea război, Kosovo s-a reînscris la statul iugoslav, ceea ce a provocat o nouă nemulțumire albano-sârbă. Kosovo a opus o puternică rezistență față de suveranitatea exercitată

suprafață lucrurilor și neavând un suport social convingător pe fondul perpetuării analfabetismului politic la nivelul masei. "Războaiele liniilor de falie" la care se referă Huntington când descrie situația din Bosnia este o provocare nu doar teoretică asupra căreia va fi de dorit ca Europa și Statele Unite ale Americii să mediteze.

Conceptul de etnic a creat handicapuri greu surmontabile, facilitând structurarea identității în baza tradițiilor rurale, a unei singure credințe religioase, a unei singure limbi, toate trebuind să concure la a deveni repere fundamentale ale distincției în raport cu alteritatea. Problema este cu atât mai provocatoare cu cât o alternativă la acest mod de formare a conștiinței naționale nu există. Formele socială și urbană de tip occidental erau în fază incipientă - nici în ziua de astăzi nu sunt dominante în unele regiuni precum acelea albaneză și sârbă - ceea ce făcut posibilă generarea unor confuzii și distanțarea involuntară de aspirațiile statelor occidentale. Rădăcinile istorice ale națiunilor Europei de Sud-Est conțin diferențe notabile în raport cu Occidentul, ele datorându-se inexistenței tradiției polis-ului în regiune, faptului că Renașterea și Reforma religioasă nu au avut decât un ecou minor, iar curentele luminist și romantic au fost importate în vremea în care populațiile nu ajunseseră încă în fază de modernizare.

Ar trebui să reținem că zona cuprinde câteva regiuni în care politica dirijistă a fostului Imperiu austro-ungar a reușit la sfârșitul secolului XIX-lea și începutul secolului al XX-lea să ridice nivelul masei și să structureze o clasă de mijloc, cazarile ceh, maghiar, polonez, parțial acelea românesc, sârbesc, croat, slovac fiind revelatoare. S-au alăturat din când în când - în funcție de fluctuațiile dominațiilor imperiale - exemple aparținând comunităților evreomusulmane din zonă. Perpetuarea unui habitat de sorginte orientală este însă și ea foarte vizibilă. Un exemplu care a putut genera fenomenul în discuție este acela sugerat de religiile îmbrățișate de grupurile umane din Bosnia, exemplu care reflectă o amalgamare destul de rar întâlnită chiar în regiunile învecinate. Apartenența la comunitatea sârbă nu a presupus că persoana era neapărat de religie ortodoxă, după cum apartenența la islamism nu presupune originea turcă. O perioadă lungă de timp slaba identificare etnică și religioasă a colectivităților bosniace a făcut posibilă promovarea ideii de multiculturalism. Dacă intenționăm să înțelegem pe ce se întemeiază ambivalența reflexelor mentale ale

comunităților lingvistice și religioase ce populează Europa central-estică și de sud-est, va fi util să admitem că - alături de diferențe - există asemănări între modul de viață din satele și orașele turcești cu acela din satele și orașele Peninsulei Balcanice. Aspectul se explică de îndată ce vecinătățile au fost posibile. În pofida diferențelor invocate nu se poate face abstracție de procesul specific spațiilor în care stau alături culturi și tradiții care adesea doar aparent se contrazic în funcție de dogme și forme de viață adoptate.

Cu alte cuvinte, am putea spune că o parte din confuziile politice, ca și din conflictele militare ori civile își au rădăcinile în amalgamarea conceptelor politice. Ideologiile totalitare au fost și ele în măsură să aducă schimbări în reflexele mentale. În altă ordine de idei, absența societății civile ori afirmarea ei precară a făcut ca platforma comună a relațiilor intercomunitare să fie relativ insuficientă pentru coagularea unei adeverate vieți comunitare în sens occidental. În schimb, aceeași absență a permis dezvoltarea dogmatismului pe un teren încă nu îndeajuns de format din punctul de vedere al spiritului rațional-științific și critic. Entitatele național - statale create la 1918 nu s-au dovedit îndeajuns de puternice spre a asigura coabitarea pașnică a diverselor comunități lingvistice și religioase. Pe un asemenea fundal a fost posibilă provocarea tensiunilor interconfesionale, multiplicarea ideologiilor cultural-politice radicale degenerând în războaie de purificare etnică. S-a vorbit adesea de cauza economică a conflictelor. În cartea sa, *Return to diversity: a political history of East Central Europe since World War II* (Oxford University Press, Inc. 1993), Joseph Rotchilf recunoaște că nu este vorba decât în mică măsură de motivația economică a conflictului, dezvăluirea motivelor însemnând cunoașterea factorilor politic, social și cultural ce au contribuit la divergențele istorice, dar și la acelea contemporane. Îmi pare că aceasta este direcția fertilă de studiu și de înțelegere a ceea ce s-a petrecut și se petrece în Peninsula Balcanică.

Bosnia - Herțegovina și Kosovo sunt regiuni în care populațiile au coabitați pașnic sub conducerea Imperiului Otoman și sub aceea a liderului iugoslav, Iosip Broz Tito. Cu alte cuvinte, entitatele turcă și iugoslavă au reușit să asigure funcționarea societății pe principiile pluralismului cultural și religios, au găsit soluțiile de compromis utile comunicării transnecice. Dacă Imperiul Otoman a funcționat cinci secole în această zonă a Europei de Sud-Est s-a

datorat nu doar calităților războinice ale otomanilor - recunoscute în perioadele medievală și modernă - dar și pentru că toleranța a fost una dintre componentele gândirii politice ale Constantinopolului turcesc. Profesorul de la Universitatea din Trieste, Marco Dogo, specialist în istoria Europei Orientale este de părere că otomanii au neglijat dezvoltarea economică a regiunilor avute sub dominație, cazul Kosovo fiind de notorietate. El mută însă întreaga responsabilitate a problemei social-politice a Kosovo-ului pe seama Imperiului Otoman, ceea ce îmi pare a fi și inexact și neproductiv în sensul dobândirii unei imagini cît mai fidele realității. Aceasta cu atât mai mult cît responsabilitățile pentru evoluția dramatică a populației trebuie căutate în multiplele regimuri care au încorporat și au dominat regiunea.

Examinarea nepartizană a temei aduce în discuție mult mai multe elemente decât acelea semnalate de istoricul Marco Dogo. Profesorul Alberto Gasparini, directorul Institutului de Sociologie Internațională de la Gorizia este de părere că situația o lungă durată de timp între habsburgi și otomani, a făcut ca nici unul din imperii să nu investească prea mult în aceste zone periferice, nesigure din punctul de vedere al stăpânirii lor. (Dogo; Gasparini, 1997). Probabil că aşa se explică întârzierea alfabetizării populației, tensiunea dintre centru și periferie, conservarea unei elite tradiționale locale la care s-a raportat masa, posibilitatea exploatarii disensiunilor dintre grupuri. Ceea ce este mai greu de înțeles astfel este etno-naționalismul de inspirație germană, ale cărui consecințe nu pot fi deloc subestimate în condițiile în care populațiile zonei nu aveau la îndemână decât principiile societății organice specifice timpurilor anterioare.

Ceea ce s-a petrecut în momentele în care conflictele au luat locul coabitării pașnice se datorează nu mai puțin faptului că centralismele pe criterii etnice și monoculturalismul radical au profitat că principiile societății civile nu avuseseră încă impact asupra unor întinse segmente sociale. Încurajate de dizolvarea celor două imperii cu un caracter federal, acela otoman și acela austro-ungar, naționalismele și integrismele au fost și sunt factori care trebuie luati în considerare în împrejurarea în care încercăm să aflăm adeveratele rădăcini istorice ale conflictelor din Bosnia-Herțegovina și Kosovo. Să reținem că populația din Kosovo a beneficiat de propaganda monoculturalismului albanez și sîrb fără să fi sesizat și mai ales fără să fi avut șansa de a profita îndeajuns de acele puține momente când a fost

cu puțină promovarea platformei comune a societății civile.

Rămasă fără alternativă, cultura Volk-ului a căștigat teren atât de mult, a resuscitat ficțiunea originilor etnice ancestrale și pure până la escaladarea conflictelor. Politicile național-regionale au încurajat adesea o comunitate lingvistică sau religioasă în detrimentul celeilalte. Dacă în Germania revenirea la spiritul comunitar și federal anterior ideii de unitate a fost posibilă prin reconsiderarea trecutului plural în care există germenele societății civile, în cazul regiunilor Bosnia-Herțegovina și Kosovo adoptarea ideii de construcție națională pe baza etnicului nu a avut și încă nu are o alternativă credibilă. Ecoul cultural și de găndire politică de proveniență germano-prusiană a antrenat societățile modeste ale Sud-Estului pe o cale mult diferită de aceea a națiunii sociale în sens britanic, olandez sau francez, deschizând o temă complicată a procesului de modernizare, ai cărei pași nu au fost săvârșiti decât de segmente subțiri ale populației. Recursul la conceptual de etno-națion în sens feudal - potrivit căruia răspândirea membrilor grupului etnic reflectă dreptul teritorial al națiunii - indică majorul contrast față de caracterul de teritorialitate al statului național modern (Gasparini, 1997). Regimurile autoritarist-federale au ținut sub control societățile în discuție. Democrațiile - în caz că se vor instaura în regiune - au un drum lung de parcurs până să instituie regulile sociale și interculturale utile în evitarea conflictelor.

Filosoful Karl Popper vorbea despre protecția minorităților ca despre una dintre problemele de primă importanță în depășirea conflictelor. El admite că aceasta poate fi ântelesă și aplicată doar în cazul în care comunitățile au atins un grad de maturitate politică și civică. Abia atunci se poate pune în discuție ideea că statul națion este obligat să protejeze minoritățile de orice fel. Nu toate minoritățile pot avea statul lor propriu, dar ele pot fi protejate în încercarea lor de a-și satisface cererile privind educația, limba și religia (Popper, 1997). Ceea ce se poate conchide este că mecanismul de protecție a minorităților trebuie mult dezvoltat, că sunt cazuri în care eficiența acestui mecanism depinde de implicarea organismelor supranaționale europene și mondiale, de capacitatea de respectare a înțelegerilor internaționale, precum și de responsabilitatea ce revine părților semnatare ale documentelor (Varady, 1994).

REFERINTE

- DOGO, M (1997), Kosovo: Plaeding in defense of division, în *ISIG Magazine* (Istituto di Sociologia Internazionale. Institute of International Sociology, Gorizia, Italy), nr.4, p.1.
- FARRAR, L.L. (1996) Realpolitik versus Nationalpolitik: Rethinking Nationalism during the Eastern Crisis 1875-1878, în *East European Quarterly*, XXX, I.
- FEJTÖ, F (1992), *Requiem pour un empire defunt. Histoire de la destruction de l'Autriche-Hongrie*, Paris, Edima, Lieu Commun.
- GASPARINI, A (1997), Presentation, The Albanians and the small homelands. From Albania to Kosovo to Macedonia and back, în *ISIG Magazine* (Istituto di Sociologia Internazionale. Institute of International Sociology, Gorizia, Italy), nr.4, p.1.
- HUNTINGTON, S (1997), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster (vezi traducerea în limba română, Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. Traducător Radu Carp, prefată Iulia Motoc, Ed. Antet, 1998).
- POPPER K. R. (1997), *The Lesson of this Century*, Routledge.
- RADOJKOVIC, M (1997), Another view of Kosovo în *ISIG Magazine* (Istituto di Sociologia Internazionale. Institute of International Sociology, Gorizia, Italy), nr.4, p.16.
- ROTCHILD J. (1993) *Return to diversity: a political history of East Central Europe since World War II* (vezi traducerea în limba română de Mihnea Columbeanu, intitulată *Istoria politică a Europei Centrale și de Est după al Doilea război mondial. Întoarcerea la diversitate*, CEU Press-Antet, București, 1997).
- VARADY, T. (1994), Collective Minority Rights and the Problems of Legal Protection - The Yugoslav Case, în *REGIO*, A Review of Minority and Ethnic Studies, László Teleki Foundation, Budapest, 3.

Cronologia evenimentelor istorice din Bosnia - Herțegovina și Kosovo

1. Imperiul Otoman a dominat Sud-Estul continentului timp de cinci sute de ani (1353-1878), dar și pe acelea ce au caracterizat formătuna statală a habsburgilor îndeosebi în cursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea.

2. În evul mediu, Peninsula Balcanică se definește prin existența a trei religii distincte, ortodoxă, catolică și islamică. Populația sărbo-slavă, apropiată de fostul Imperiu bizantin, a îmbrățișat religia ortodoxă. Populația croată și slavă din Bosnia au adoptat religia catolică, influența regatului maghiar fiind evidentă în secolele al XI-lea - al XVI-lea. Izolarea Bosniei a făcut posibilă apariția unei a treia biserici care a atras pe mulți slavi din regiune, este vorba de Biserica Bosniacă. În 1463, Bosnia a fost cucerită de otomani, iar în câțiva ani a avut loc un proces de trecere la islamism. Potrivit unor informații documentare procesul de islamizare ar fi fost urmarea imigrării și nu a convertirii. Alte izvoare arată exact contrariul, anume că bosniaci s-ar fi convertit, stăpânind apoi peste sărbii vecini. De aici ipoteza că doar musulmanii puteau juca rolul de lideri într-un stat otoman. Proiecția aceasta pare inspirată de ideologiile naționalist-romantice ale secolului al XIX-lea sau de aceleia de dată recentă care au provocat conflictele. Ceea ce pare credibil pentru perioadele medievală și modernă este că mulți dintre slavii musulmani care au imigrat spre Bosnia au făcut-o pentru că în această regiune au descoperit posibilitatea practicării propriei lor religii.

3. În secolul al XIX-lea, Imperiul otoman a continuat să stăpânească Peninsula Balcanică. Nu fără dificultăți însă, pe fondul însușirii și multiplicării discursului politic etno-național. În Bosnia, grupul etno-religios dominant rămâne acela musulman. Sărbii din Bosnia reprezentaseră o minoritate pe tot parcursul secolului al XIX-lea, la fel cum erau și în alte regiuni ale Imperiului austro-ungar. Atașamentul pentru biserică ortodoxă, pentru limba comună și pentru amintirile istorice va face

posibilă afirmarea lor ca o entitate distincă. În anul 1879, sărbii din Bosnia-Herțegovina numărau 449.895 de locuitori, iar în anul 1914, 877.000, ceea ce semnifica 43.5 % din totalul populației regiunii (Fejtö, 1992). Armata sărbă era deja formată în anul 1876, în preajma izbucnirii războiului rusu-turc. Teritoriul regiunii fusese deopotrivă teatrul disputelor diplomatice și militare între cele trei mari puteri care își împărteau sfera de influență în zonă, imperiile țarist, austro-ungar și otoman.

4. Anexarea Bosniei-Herțegovina la Imperiul austro-ungar a avut loc în anul 1908, moment care a atras după sine o mișcare solidară a sărbilor. Începutul secolului al XX-lea este marcat de corelarea activității sărbilor din Voivodina, Croația și Bosnia-Herțegovina. Anexarea Bosniei a provocat cele dintâi conflicte între sărbi și croați. Celor 645.000 de sărbii din Croația nu li s-a recunoscut specificitatea națională, pretinzându-se trimiterea lor în teritoriul regiunii Bosnia. Acest conflict a rămas viu în conștiința celor două entități, continuând să apeze relațiile sărbo-croate și după al doilea război mondial.

5. În posida legăturilor tradiționale cu austrieci datând din secolul al XVIII-lea, anexarea Bosniei-Herțegovina a creat primul moment tensionat sărbo-austriac, ce avea să se observe în împrejurarea în care la Sarajevo, în 1914, fusese asasinat prințul moștenitor al Imperiului austro-ungar. Alături de aspectele amintite, complexitatea politică a zonei a fost dublată de amestecul politico-diplomatic al Rusiei țariste începând din 1875-1878, anii celei dintâi mari crize balcanice (Farrar, L.L. 1996).

6. Două tendințe existau la începutul secolului al XX-lea: una care indică radicalizarea acțiunilor politice în favoarea creării statului național al tuturor sărbilor și, alta, care arăta că o parte a cercurilor politice și culturale pledaseră pentru ideea federalizării, fie a imperiului, fie a comunităților sărbă și croată. Iugoslavismul a avut cîștig de cauză în cele din urmă prin atracția exercitată de politica episcopului croat Strossmayer și a politicianului sărb Garašanin, care susținuseră ideea unirii celor două entități

cultural-traditionale pentru formarea unei națiuni sub numele de iugoslavă.

7. Decembrie 1918 - crearea Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor care va primi numele de Iugoslavia în anul 1929. Era vorba de o entitate ce părea inspirată de ideologia federativă profesată în cadrul fostului imperiu dualist.

8. În timpul celui de-al doilea război mondial, sărbii și-au asumat unilateral riscul războiului cu Reich-ul, adică fără consultarea croaților și slovenilor. Lovitura de stat din 25-26 martie 1941 avea să-l proclame rege pe Petru al II-lea, anulând Pactul semnat cu Hitler în ziua precedentă. De aici a izbucnit războiul germano-iugoslav. Pe fondul în care monarhia a fost silită de ocupația nazistă să se retragă, a avut loc o reconsiderare a pozițiilor etnice. Cucerirea Iugoslaviei de către Hitler a fost extraordinar de rapidă și de usoară. Este de reținut că trupele sărbești rămăseseră singure în fața agresiunii naziste, în timp ce mare parte a soldaților croați s-au retras din fața forțelor germane, ulterior extremiștii croați devenind auxiliarii Axei în desființarea statului iugoslav.

9. Germania favorizase crearea statului marionetă Croația, Hitler susținând dreapta radicală croată, incompetența și îngustimea puterii ustașe. Aceste polarizări au favorizat reluarea conflictelor croato-sârbe. Problemele ridicate de administrarea zonei blocaseră 125.000 de militari germani pe teritoriile etno-istorice din care fusese construit statul iugoslav. Bosnia-Herțegovina devenise în acel moment simbolul luptei de partizani, locul în care armata lui Hitler fusese umilită prin incapacitatea ei de a înfrângă lupta de eliberare condusă de comunistul Iosip Broz Tito. Mișcările de rezistență ale populațiilor din amintita regiune deveniseră foarte puternice, fapt care s-a văzut în special în cursul anului 1944.

10. După 1945 s-a reușit încă o dată controlul politicii etnice din zonă, Tito fiind ultimul strateg convingător al federalismului. Federația ce o conducea conținea șase republici: Serbia, Muntenegru, Macedonia, Bosnia-Herțegovina, Croația, Slovenia.

Tito a demontat multe contradicții printre-o abilitate diplomatică, printre-o formă sui-generis de dictatură, dar mai ales cu ajutorul unui bagaj informațional și al unor reflexe mentale formate în perioada studiilor sale la Viena. Modernizarea în profunzime a populațiilor nu a putut fi realizată în răstimp de câteva decenii, când Tito a încurajat alfabetizarea componentelor comunitar lingvistice din regiunile iugoslave și dezvoltarea economică a țării. Se cuvine să menționăm că pluralismul politic și comunitar în sensul democrațiilor occidentale nu a fost aspirația dintâi a politiciei liderului de la Belgrad. În cel mai bun caz, ideea comunistă a înlocuit parțial naționalismul.

11. Fenomenul Kosovo are particularitățile sale. Populația acestei regiuni a trăit în ultimul secol sub șase regimuri diferite, punctate de variate ocupări militare interne și externe. Unii istorici cred că o parte însemnată a locuitorilor din Kosovo au percepuit aceste regimuri ca fiind amenințătoare sau ca surse de opresiune. Dominațiile otomană, sărbă, iugoslavă indică o varietate de situații politice. Aspectul are relevanță, de îndată ce prin cercetările documentare putem să fim de acord că albanezii și musulmanii au trăit în condiții foarte modeste, emanciparea lor de sub servitul medieval întârziind pe parcursul secolului al XX-lea. Regiunea a rămas adesea sub controlul unei elite locale, cel mai adesea însă fără să se fi reușit instituirea ordinii, a securității și a justiției. Este vorba de izolarea colectivităților, ceea ce a favorizat organizarea Kosovo-ului prin forța exercitată de corpurile paramilitare.

12. În cursul secolului al XIX-lea, în vremea dominației otomane, elita socială din Kosovo fusese preocupată de legalizarea pozițiilor cucerite prin violență. Atunci când această elită a început să-și prelungească dominația socială formulând ideea provinciei autonome albano-otomane. Tânării sărbii care au locuit în zonă - o populație mai emancipată - nu au fost avantajați de tipul de coabitare impus prin legea celui mai tare. De aici conservarea unei latente stări conflictuale. Răzoaiele balcanice din anii 1912-1913 au avut

ca rezultat incorporarea Kosovo în Regatul Serbiei.

13. Sub regimul statal sîrb sau iugoslav din perioada interbelică practicile politice în Kosovo s-au bazat pe o conducere cu ajutorul unei poliții opresive. Scolile au funcționat mai mult ca instrumente ale asimilării, decit ale modernizării. Așa se explică faptul că masa de albanezi fie a reintrat într-o stare de letargie sub conducerea elitei sale tradiționale, fie a încercat să-și identifice aspirațiile cu acelea ale statului sârb sau iugoslav. Albania avea resurse limitate spre a putea să inițieze campanii de alfabetizare și de modernizare, cu atât mai puțin de cucerire teritorială. Apoi, ea însăși fusese anexată Italiei musoliniene. În timpul celui de-al doilea război mondial - când Iugoslavia a fost împărțită între mai multe forțe ale Axei - o întinsă zonă din Kosovo a fost anexată Albaniei, aflată sub ocupație italiană. A fost momentul când mii de familii de țărani sârbi s-au refugiat de la casele lor.

14. După al doilea război, Kosovo s-a reîntors la statul iugoslav, ceea ce a provocat o nouă nemulțumire albanezo-sîrbă. Kosovo a opus o puternică rezistență față de suveranitatea exercitată asupra sa de către noul stat iugoslav. Este dificil de stabilit dacă atunci a fost vorba de conflict etnic sau de rezistență politică. Populația locală a socotit că noul regim nu era altceva decât o impunere. În pofida anilor de nemulțumire ce au urmat, elita albaneză din Kosovo și-a schimbat radical poziția comparativ cu perioada interbelică. Va coopera cu puterea.

15. În anii 1960-1980 albanezii din Kosovo vor reuși să dezvolte o proprie administrație. Autonomia acordată de liderul iugoslav Iosip Broz Tito s-a dovedit a fi oportună, încurajând condițiile speciale în ceea ce privește educația și resursele pentru infrastructură. Aceasta a fost socotit primul moment care indică o dezvoltare "normală" a provinciei Kosovo. Este posibil ca în anii 70 o dublă ipostază să fi existat în medile de elită albaneze din Kosovo, pe de-o parte loialitatea față de stat, pe de altă parte, ideea de a dobîndi suficientă putere pentru ca într-o zi să

fie în stare să proclame cea de-a șaptea republică a Iugoslaviei. Conceptul de conflict revine în prim plan în momentul în care Serbia restaurează prin conducerea președintelui Milosevic suveranitatea totală asupra provinciei, refuzînd să mai acorde autonomie. Așa s-a ajuns la nerecunoașterea instituțiilor albaneze de către stat și la nerecunoașterea statului de către majoritatea populației locale.

Așa se explică faptul că masa de albanezi fie a reintrat într-o stare de letargie sub conducerea elitei sale tradiționale, fie a încercat să-și identifice aspirațiile cu acelea ale statului sârb sau iugoslav. Albania avea resurse limitate spre a putea să inițieze campanii de alfabetizare și de modernizare, cu atât mai puțin de cucerire teritorială. Apoi, ea însăși fusese anexată Italiei musoliniene. În timpul celui de-al doilea război mondial - când Iugoslavia a fost împărțită între mai multe forțe ale Axei - o întinsă zonă din Kosovo a fost anexată Albaniei, aflată sub ocupație italiană. A fost momentul când mii de familii de țărani sârbi s-au refugiat de la casele lor.

14. După al doilea război, Kosovo s-a reîntors la statul iugoslav, ceea ce a provocat o nouă nemulțumire albanezo-sîrbă. Kosovo a opus o puternică rezistență față de suveranitatea exercitată asupra sa de către noul stat iugoslav. Este dificil de stabilit dacă atunci a fost vorba de conflict etnic sau de rezistență politică. Populația locală a socotit că noul regim nu era altceva decât o impunere. În pofida anilor de nemulțumire ce au urmat, elita albaneză din Kosovo și-a schimbat radical poziția comparativ cu perioada interbelică. Va coopera cu puterea.

15. În anii 1960-1980 albanezii din Kosovo vor reuși să dezvolte o proprie administrație. Autonomia acordată de liderul iugoslav Iosip Broz Tito s-a dovedit a fi oportună, încurajând condițiile speciale în ceea ce privește educația și resursele pentru infrastructură. Aceasta a fost socotit primul moment care indică o dezvoltare "normală" a provinciei Kosovo. Este posibil ca în anii 70 o dublă ipostază să fi existat în medile de elită albaneze din Kosovo, pe de-o parte loialitatea față de stat, pe de altă parte, ideea de a dobîndi suficientă putere pentru ca într-o zi să

Cine e de vină

După invadarea Cehoslovaciei în august 1968, Nicolae Ceaușescu - după spectaculosul său discurs din balconul C.C. al P.C.R. - s-a văzut amenințat de presiunile Kremlinului. În aceste circumstanțe este angajată o campanie de sprijin a politicii sale de neparticipare la invazie și de criticare severă a ei. Textul de mai jos - rămas inedit pînă astăzi - este stenograma conferinței tinute de Walter Roman în amfiteatrul Universității din Brașov în octombrie 1968. Ideile vorbitorului reflectă cu multă acuratețe starea de spirit atât a elitei politice din epocă, cât și a populației care respingea invazia țărilor pactului de la Varșovia. Este un document care adaugă informații importante despre evenimentul dramatic din vara anului 1968.

Redacția

Stenograma expunerii lui Valter Roman în fața activului de partid al Comitetului Județean Brașov

Stimate Tovărășe! Stimați Tovărăși!

V-aș ruga la început să stabilim un contract reciproc. Dacă reușesc să vă plăcășc - nărvul unora care se îndeletniceșc cu arta oratoriei - nu mă voi supăra, atunci, cind am să fiu întrerupt. Voi pune punct unde am rămas. În schimb vă cer să-mi acordați timpul necesar să prezint această expunere. (aplauze) Cu acordul stimatei asistențe am să încep expunerea al cărei titlu a fost enunțat de tovarășul secretar..... al Comitetului Județean de partid Brașov.

În legătură cu desfășurarea evenimentelor din R.S.C., doresc să mă opresc asupra elementelor mai caracteristice, pentru a putea elucida poziția diferitelor partide și state față de evenimentele petrecute în această țară. Pentru a înțelege ceea ce s-a petrecut în R.S.C., trebuie făcută o foarte scurtă incursiune, într-un trecut nu chiar aşa de îndepărtat al Cehoslovaciei. S-au acumulat în R.S.C. o serie de elemente grave și s-a accentuat o serie întreagă de contradicții care au fost latente și ulterior s-au agravat, datorită faptului că vechea conducere de partid și de stat a Cehoslovaciei nu au reușit să meargă pe o linie corespunzătoare intereselor poporului cehoslovac și totodată intereselor marxism-leninismului, în concordanță cu principiile adevarăte ale acestuia.

Aceasta pare să fie o frază geneală, dar care are un conținut foarte serios. Pentru a înțelege lucrurile trebuie să știu că R.S.C. a fost o țară dezvoltată din punct de vedere industrial. Dacă vom compara R.S.C.-ul în perioada dintre cele două războaie mondiale vom constata cu ușurință că Cehoslovacia se găsea la nivelul dezvoltării economice a celor mai

dezvoltate țări industriale din Europa, adică la nivelul Angliei, Franței, Italiei, Germaniei. Ceea ce noi am realizat după 23 august 1944, ei realizaseră industrializarea țării încă în cadrul sistemului capitalist, sub conducerea burgheziei naționale. Acest lucru este foarte important de subliniat, deoarece de la acest lucru pornesc toate nenorocirile care au intervenit ulterior.

Un al doilea element important (și cu aceasta voi termina caracterizarea foarte sumară a Cehoslovaciei) este că R.S.C. a fost o țară dintre statele capitaliste, unde a existat o reală democrație în perioada dintre primul și al doilea război mondial, în viața politico-socială și în viața economică.

Viața economico-social-politică se caracterizează prin prezența unei organizări democratice, atât pe linie de stat cît și a vieții politico-sociale în Cehoslovacia, desigur în cadrul burghez din trei țări cele mai avansate din întreaga Europă. Doar cu Franța se mai putea compara din punct de vedere a democrației burgheze. Deci avem de a face cu o Cehoslovacie foarte dezvoltată din punct de vedere economic și politic, pe de altă parte cu o republică democratică dintre cele mai democratice în cadrul burghez care există între primul și al doilea război mondial.

Aplicînd niște scheme, în ceea ce privește dezvoltarea economică și social-politică a Cehoslovaciei - după preluarea puterii de către proletariat în alianță cu țărâimea - care nu corespunde deloc cu nivelul la care se găsea Cehoslovacia, aplicînd acest model sovietic care poate era potrivit pentru nivelul dezvoltării economico-social-politice a U.R.S.S.-ului (care era o țară în momentul cind s-a preluat puterea acolo, dintre cele mai puțin dezvoltate din Europa) a fost pur și simplu o aberație care a dus la greutăți și contradicții.

Aplicînd acest model, Cehoslovacia a ajuns în situația că a rămas în urmă din punct de vedere al ritmului dezvoltării economice, chiar față de țările capitaliste din Occident, după al doilea război mondial. Pe cind toate țările capitaliste din Occident s-au dezvoltat vertiginos, producția industrială în diferite țări cum este Italia, ajungînd la 11% anual, sau Franța și Anglia, țări care au introdus ultimele realizări epocale ale științei și tehnicii, Cehoslovacia se găsește în perioada, deci pe vremea socialismului, ca să spun aşa, în urmă chiar față de țările socialiste. Cehoslovacia în anumite puncte de vedere, a rămas în urmă chiar și față de anumite țări socialiste în ceea ce

privește ritmul de dezvoltare față de țara noastră, și s-a ajuns în situația că Cehoslovacia nu a reușit să asigure în ultimii ani nici chiar reproducția simplă. Mai pe românește fiind spus, "A MÎNCAT MAI MULT DECÎT A PRODUS".

Deci principiul elementar, fundamental al economiei socialiste, reproducției socialiste lărgite pe baza căreia ulterior se poate ridica nivelul de trai și stagnat și a dat înapoi. Aceasta dacă mai vreți în limbaj științific se chemă criză, deși cuvîntul asta nu a fost folosit în presă niciodată. Datorită politicii economice greșite, prost concepute pentru care nu numai tovarășii cehi săn de vină, s-a ajuns în această situație. Aceasta este un aspect al problemei.

Un al doilea aspect legat de tot ceea ce am spus, este în legătură cu existența unei democrații în Cehoslovacia. Din nefericire, vechea conducere de partid a mers pe o linie care nu a înțeles să continue tradițiile acestui popor, tradițiile democratice și să dezvolte această democrație. Principiile dictaturii proletariatului au fost înțelese, ca să zic așa complet invers cum trebuiau înțelese și s-a mers la instaurarea unor relații și unui regim care a lichidat încetul cu încetul o serie întreagă de libertăți pe care le avea deja, nu mai vorbesc de burghezie, dar care le avea clasa muncitoare în Cehoslovacia burgheză. Ori vă dați seama cum poate reacționa un popor, o clasă muncitoare, care în regim burghez a cunoscut anumite libertăți democratice și care sunt suprimate, într-un fel sau altul, în regim socialist.

Este alta situație în țările, inclusiv cum a fost țara noastră, unde democrația a șchiopătat (noi cunoaștem care a fost situația în România, sau în Ungaria, sau în Polonia sau Bulgaria) și unde politica partidului nostru de democratizare continuă, dacă nu chiar în salturi dar continuă, a dat clasei muncitoare, poporului nostru, într-adevăr sentimentul că s-a dus ceea ce s-a dus, că e ceva nou, că mergem pe linia acestei democrații. Pe cînd acolo, a existat de acum ceva și datorită unei concepții și unei practici greșite s-a renunțat încetul cu încetul, ba mai mult au avut loc încălcări grosolană ale legalității sociale. Perioada 1949-1954 a fost nefastă și pentru cehoslovaci. Permiteti-mi însă o paranteză. După cum știi acum și dumneavoastră, după plenara din aprilie anul curent, nu a ocolit nici țara noastră, desigur de 20 de ani ne-am lăudat că ne-a ocolit și că la noi nu au avut loc reprimări în acea preiodă, că în general nu a avut loc. Ați prelucrat documentele, le-ați studiat și ați văzut că P.C.R. a venit în mod curajos, nu era ușor, în fața poporului și a dezvăluit greșelile, crimele comise. În Cehoslovacia, represiunile au avut un deosebit de puternic ecou în inimile oamenilor, în conștiința lor și cu atît mai mult, cu cît acestea au avut un caracter general. La ce mă refer cînd spun caracter general?

La noi au fost cîteva cazuri totuși, pînă la urmă, dar de exemplu foșii interbrigardiști romani din Spania nu au suferit absolut nimic. România este singura țară unde foșii voluntari din Spania nu au fost arestați, nimeni nu a fost împușcat.

În Cehoslovacia, însă, în toate domeniile s-a petrecut acest fenomen de represiune în masă. Ulterior s-a dat o cifră că au fost arestați și condamnați 35.000 de activiști de partid, printre care și fostul Secretar general al P.C.C. Slanschi în 1951. Comuniștii au fost supuși unor presiuni mai singeroase și au dat mai multe jertfe decît în perioada ocupării țării de către Germania hitleristă. Chiar și după Congresul al XX-lea al P.C.U.S., conducătorii de partid din Cehoslovacia au frînat acest proces de reabilitare, a fost primit cu multă durere, s-a tărgănat enorm. Chiar și cei care au fost totuși eliberați din pușcărie nu au fost reprimati în partidul comunist, nu au fost integrați în viața socială. Iosif Pavel care a fost pînă mai zilele trecute Ministrul de Externe al R.S.C. abia în 1963 a ieșit din pușcărie, după aproape 10 ani de temniță.

Atitudinea P.C.C. față de intelectualitate, față de tineret și de problema națională s-a caracterizat prin greșeli grosolană, în așa fel încît toate clasele și păturile sociale din Cehoslovacia s-au găsit la un moment dat pe poziții antagoniste față de puterea populară. Vă dați seama ce tragedie trăiește o țară socialistă cînd clasele de bază vin într-o contradicție cu caracter antagonistic, cu propria lor putere populară?

Două cuvinte despre problema națională care de asemenea a înveninat foarte mult situația. După cum se știe există două popoare ceh și slovac. Egalitatea în drepturi a acestor două națiuni în practică și nici măcar dacă vreți în teorie nu a fost asigurată. S-a creat o situație antagonistică între aceste două popoare. Socialismul a rămas în urmă. Abia după schimbările din ianuarie 1968 s-a reușit să se pună în mod just și să se păsească la soluționarea acestor probleme. Aceste nemulțumiri serioase și contradicții au provocat acea criză, acel eveniment, care se numește azi "IANUARIE 1968", atunci cînd la Plenara C.C. al P.C.R. Novotny care răspunde în primul rînd pentru tot ce s-a întîmplat în Cehoslovacia a fost scos din funcția de Prim Secretar și înlocuit cu actualul Prim Secretar Alexandru Dubcek. Precum știi, deci, acest ianuarie nu a venit din senin și veДЕTE ce s-a cumulat în aceasta țară.

Faptul că lucrurile s-au petrecut așa și nu ca în Ungaria în 1956 are o semnificație foarte importantă și pozitivă, că problemele s-au rezolvat în organul de conducere supremă. Deci în mod democratic, s-a discutat în Comitetul Central și s-a văzut că se împarte, acest C.C., în elemente conservatoare și elemente progresiste, care au văzut clar tot ceea ce s-

a petrecut și au văzut și calea de ieșire din acest impas, și care la un moment dat au obținut majoritatea zdrobitoare pînă la urmă și unanimitatea în C.C.

În aprilie, 1968, A. Novotny este scos din funcția de președinte al republicii și înlocuit cu L. Svoboda. În mai s-a elaborat programul de acțiuni al partidului, document pe care îl cunoașteți a fost popularizat și în țara noastră. Congresul al XIV-lea al P.C.C. a fost programat la data de 9 septembrie anul trecut. Au avut loc conferințe raionale și regionale de partid s-au ales în mod democratic delegați. S-a publicat un nou statut care se caracterizează print-un spirit realmente democratic, care se vede că nu a plăcut undeva și care fără îndoială a tras mult în balanță atunci cînd s-a hotărât pătrunderea trupelor în Cehoslovacia.

Între ianuarie și 21 august anul curent în Cehoslovacia s-au făcut progrese reale, simțitoare; pe linia democratizării vieții interne de partid; pe linia democratizării vieții economice, social-politico-culturale. Conducerea de partid a subliniat tot timpul principiile fundamentale ale socialismului. N-au pierdut o ocazie să nu sublinieze că ei sunt pentru construirea socialismului, că vor să lichideze deformările, aceste excese, acest cancer care a crescut pe corpul sănătos al poporului și a R.S.C.; că vor să construiască un socialism-democratic, umanitar, în concordanță cu principiile ferme, nobile ale Marxism-Leninismului; că va menține rolul de conducere al clasei muncitoare în societate; nu se va abate de la rolul conducător al P.C.C., în viață politică; va menține o strînsă alianță cu U.R.S.S.; va aciona în comun împotriva imperialismului. Într-adevăr cauza socialismului a început să cîștige în profunzime și în lărgime în Cehoslovacia primind o adeziune entuziasmată a unui întreg popor. Este o luptă grea atunci cînd trebuie mai întîi să îndrepți ceea ce alții au stricat și să mergi înainte, într-o situație internațională complicată datorită în mare parte și situației geografice.

Firește că s-a găsit și în Cehoslovacia elemente antisocialiste care au încercat să profite de pe urma acestei democratizări a vieții economice, sociale-politice, să folosească această situație în interesele lor meschine pentru a promova propria lor linie reaționară. În primul rînd vina pentru faptul că aceste elemente antisocialiste au reușit să activeze într-un fel (desigur departe de ceea ce s-a spus) nu o are actuala conducere ci vina o poartă cei care timp de peste 20 de ani au încercat să conducă țara așa cum este neadmis.

În luna iulie anul curent "cei cinci" s-au întîlnit la Varșovia. În scrisoarea elaborată s-a făcut afirmația că în Cehoslovacia există contrarevoluție. Acest epitet foarte grav este dat pentru prima dată într-un document oficial. S-a comparat situația din

Cehoslovacia cu situația din Ungaria din 1956. O asemenea comparație nu rezistă la absolut nici o critică, nu se poate confunda. Ce înseamnă contrarevoluție? Contrarevoluție înseamnă că forțele contrarevolutionare – așa cum a fost în Ungaria – au reușit să pună mâna pe arme și să lichideze puterea populară, să lichideze partidul comunist și să preia înțregul aparat de stat să prăbușească într-o noapte sub presiunea forțelor contrarevolutionare. A dispărut aparatul de partid, partidul. Comuniștii au fost masacrăți, spânzurați de felinare, parlamentul încercuit. Asta a fost contrarevoluția. Nimic din acestea nu a fost în Cehoslovacia. Viața a fost absolut normală din ianuarie și pînă în 21 august a.c.

Permiteți-mi să dau un exemplu autentic. Nu cu mult timp înaintea invadării Cehoslovaciei, vizionam un film interesant transmis de TV canalul central. La un moment dat filmul este întrerupt și pe micul ecran văd că apare un furnicat de oameni. Camera de lucru vede și cu înțîțărea simpatică. Reporterul de la TV îl întrebă dacă îl permite și este de acord să-i ia un interviu. Cetățeanul îl răspunde afirmativ.

Reporterul: - Cum vă numiți?

- Iuri Popov.

Rep.: - De unde veniți?

I.P.: - Din Moscova.

- Ce profesie aveți?

- Sînt inginer în electrotehnica.

- Cu ce ocazie vă aflați în Cehoslovacia?

- Vin cu regularitate de 5 ani în renumita stațiune balneară Karlovy Vary pentru tratament.

- Cum vă simțiți și de această dată?

- Excelent. Mă gîndesc să vin și la anul poate cu familia.

- Ce părere aveți despre modul de aprovizionare a populației?

- Sincer să fiu magazinele sunt mult mai bine aprovizionate decît la noi. Găsești tot ce dorești și la prețuri accesibile tuturor.

- Ați constatat că sunt restricții în deplasarea cetățenilor? V-a legitimat cineva? Ați auzit focuri de armă în oraș?

- Eu am venit la Praga de la Karlovy Vary și mă întorc în această seară pentru a continua tratamentul. Transportul este foarte bun și nu m-a întrebat nimănii nimic. Pe străzi se aude însă muzica iar oamenii se plimbă, sănătoși.

- Aveți posibilitatea să citiți presa din URSS?

- În fiecare zi citesc Pravda să fiu la curenț cu ce se întâmplă pe acasă.

- Ați văzut dezordine, acte de vandalism?

Viața se desfășoară normal. Oamenii sunt simpatici, amabili, păcat că peste cîteva zile trebuie să mă întorc acasă, la Moscova.

- Permiteți-mi o ultimă întrebare, dacă nu v-am plictisit, de cînd vă aflați în R.S.C. și constat că ați vizionat și cîteva localități, ați văzut pe unde ați fost contrarevoluție?

- Nu înțeleg întrebarea dumneavoastră. Cum să văd contrarevoluție? Pe unde ar putea fi? Nu am văzut nici un contrarevolutionar tovarășe. (rusul părea iritat de întrebarea pușă).

Stimați tovarăși, vă puteți închipui ce-o fi pătit bietul Pitrov Iuri cînd s-a înapoia la Moscova (aplauze prelungite).

Este o minciună grosolană a spune că în Cehoslovacia a fost contrarevoluție. Peste 20 de partide comuniste au purtat discuții cu actuala conducere superioară de partid din Cehoslovacia. Toate aceste partide au dat comunicate în care au spus că în Cehoslovacia se luptă pentru construirea socialismului și că nici nu era vorba de contrarevoluție. Desigur, tovarășii cehoslovaci, spuneau că sunt și elemente antisociale, dar nu ele influențează mersul înainte al țării, nu acestea erau caracteristic. A existat "manifestul celor 200 de cuvinte", "clubul 231", "clubul neangajătorilor". Calul de bătaie a "celor 5" a fost "Manifestul celor 2000 de cuvinte". S-a spus că acesta este baza programatică a contrarevoluției. Cine a făcut acest lucru? 80% din semnatari sunt membri de partid, 70% sunt intelectuali, crema intelectualității comuniste din Cehoslovacia. Ce au spus ei în document? Au făcut o analiză a situației, de fapt a fost un fel de strigăt de alarmă care la adresat conducerii de partid spușind: "fiți atenți, elemente conservatoare, oameni care s-au supus unor puteri străine unelese împotriva actualei conduceri. Trebuie luate măsuri și împotriva conservatorilor, că și acolo există un pericol". Aceasta a fost documentul, în esență. Din nefericire, neavînd experiență, acești tovarăși, la urmă au pus niște lozinci, niște revendicări care în condițiile date, desigur, nu se potriveau. "Dacă elemente conservatoare nu și dau singuri demisia trebuie să fie înlăturăți prin greve." Aceasta a fost un fel de chemare la grevă, nu era necesar. Conducerea partidului comunist făcea singur acest lucru și nu totul se face dintr-o dată. Cînd Comitetul Central s-a adunat pentru a da răspunsul P.C.C. la scrisoarea de la Varșovia a "celor 5" s-au prezentat și cei care au semnat "manifestul celor 2000 de cuvinte". Cu acest prilej au prezentat Plenarii încă un document intitulat "înăcălitățile cuvintelor". Printre altele se spune "ne pare rău că au fost interpretate în acest fel, în special la Varșovia. Declaram sus și tare că suntem pentru socialism, pentru P.C.C., îscălim și recunoaștem rolul conducerii al partidului și ne facem autocritică pentru prostia care am scris-o acolo la sfîrșit". În felul acesta s-a dus și aşa zisa "contrarevoluție".

După cum știți și dumneavastră au urmat întîlnirile de la Cerna și Bratislava. Discuțiile pe teritoriul R.S.C. a fost un punct principal cerut de tovarășii cehoslovaci. Se pune întrebarea ce s-a întîmplat între întîlnirea de la Bratislava și 21 august a.c.? Toată lumea, toate partidele comuniste și muncitorești; toate cercurile occidentale pun această întrebare. Ce s-a întîmplat că la Bratislava s-au înțelești, au îscălit în comun 5+1, deci 6 partide comuniste, au căzut de acord că nu era vorba de contrarevoluție, nu era vorba de nici o intervenție, s-au reafirmat din partea R.S.C. voînța fermă de a merge pe drumul socialismului în cadrul Tratatului de la Varșovia și C.A.E.R.-ului etc. după două săptămâni, fără nici o prevenire prealabilă, în miezul nopții, au invadat teritoriul R.S.C. încălcînd în mod grosolan, suveranitatea, independența, integritatea unei țări socialiste și care nu cadrează cu nici un principiu socialist. Se dău fel de fel de argumente "că nu s-au îndeplinit acordurile stabilite la Bratislava" etc. în 14 zile nu se pot îndeplini acordurile care privesc evoluția unei întregi țări și a unui întreg partid. Ceea ce s-a stricat în 20 de ani nu se poate refa în 14 zile. Argumentul adus de "cei 5" este copilăresc, inadmisibil. Un comentator străin, în legătură cu pătrunderea trupelor, pe teritoriul R.S.C. a spus: "este imposibil ca aproape un milion de oameni să poate fi aduși la granița unei țări în 14 zile. Acest dispozitiv a început să fie pus în picioare încă din ianuarie 1968, că numai în 6 luni a putut fi construit un asemenea dispozitiv." Cele "5 țări" încercind să justifice ceea ce de fapt nu pot să justifice, aceasta este părerea P.C.R., ei au mers pe linia că a fost acolo contrarevoluție și că "de datoria noastră internaționalistă de a veni în ajutor poporului frate cehoslovac". În urma acestui fapt "ei au salvat socialismul în R.S.C.", contrarevoluția "mergea în mînă în mînă cu imperialismul" iar "trupele americane, germane și engleze erau gata să declanșeze de pe teritoriul R.S.C. un al treilea război mondial". Vă dați seama că aici se spun lucruri foarte grave și foarte serioase. Din capul locului putem să spunem următoarele: dacă așa ar sta lucrurile probabil că n-ar exista numai 5 țări într-un front comun cu toate țările socialiste. Multe partide comuniste muncitorești, multe țări socialiste nu aproba cea ce s-a întîmplat. Noi facem o altă apreciere și cunoașteți aceste aprecieri. Nu i-a chemat nimeni. Nici pînă acum nu se știe cine i-a chemat. Îi tot căută pe acei care i-au chemat dar nu-i găsește. Referitor la acest mister "cine i-a chemat" presa din occident a fost operativă tratîndu-l sub variate forme. Un ziar francez "Le Figaro" a publicat în paginile sale, de curînd, o mare caricatură care redă "milioane de chinezi care se retrag trupele din teritoriul U.R.S.S. în Siberia" și pe deasupra lor Mao-Tzedun care se adresează trupelor

chineze "cînd o să vă întrebe ce căutați pe teritoriul Uniunii Sovietice să le spuneti că am venit să-i căutăm pe acei care ne-au chemat". E sinistru stimați tovarăși ceea ce se întîmplă în relațiile dintre statele sociale. Dar cine este de vină pentru aceasta?

Unii propagandisti, ziaristi încep să descoace ce se ascunde în spatele intențiilor avute acestei invazii. Oare "interesele noastre strategice se termină" au determinat intrarea trupelor acolo? Deci nu interesele poporului cehoslovac, nu interesele lagărului socialist ci "interese strategice" asupra căror mai trebuie discutat pentru că lucrurile se repetă. După cum știți foarte bine, U.R.S.S.-ul a dus în Cuba, fără a se consulta cu statele participante ale Tratatului de la Varșovia, rachete pe baza căror era într-adevăr un pericol iminent să se declanșeze un război atomic. Noi am știut, am aflat, cînd s-a cerut părerea noastră, dacă suntem de acord să le retragă sau nu. Sigur am spus, retrageți-le repede de acolo dar trebuie să ne întrebăți atunci cînd le-ai dus acolo, dacă era vorba de interese generale ale socialismului. Nu după ce ați făcut ne întrebăți. Argumentele "celor 5" nu sunt reale, nu corespund realității, adevărului pentru că adevărul este altul. Adevărul trebuie să triumfe; el este unic, nu sunt 10 adevăruri. Pentru că este în interesul meu este adevărat? Noi și ca noi multe partide comuniste și muncitorești spun un categoric NU. Adevărul este unul singur și indivizibil. C. Dobrogeanu-Gherea spunea "SOCIALISMUL FĂRĂ ADEVĂR MOARE".

În ultimele săptămâni se vorbește încă de un nou argument. Credetă-mă nu suntem eu de vină, că s-a pus în circulație și acest argument. Acesta este "contrarevoluția pașnică", deoarece contrarevoluția aia pe care noi o cunoaștem, nu a mers. Ce-o fi astă? Numai ei știu. Cum să-i spun ca să fiu înțelești: FACI CONTRA CUIVA CEVA, SAU CU CINEVA CEVA, FĂRĂ SĂ-ȘI DEA SEAMA CĂ AI FĂCUT CU EA CEVA. Așa ceva credetă-mă că nu există. Toate acestea arată șubrenzia extraordinară a poziției lor creînd o situație imposibilă.

Și dacă contrarevoluția s-a întărit oare Dubcek este vinovat de aceasta? Tot poporul cehoslovac s-a ridicat împotriva invaziei, dar a ascultat cuminte, nu a opus rezistență, a dat dovedă de un calm extraordinar, de un spirit de înțelepciune, cum rar s-a întîmplat în istorie.

O nouă teorie de ultimă oră s-a lansat și anume cînd se va "normaliza situația internă din R.S.C. se vor retrage trupele din cele 5 țări". Poate că nici o altă noțiune nu este așa de discutată ca aceasta. Nimici nu i-a dezlegat misterul. Numai Dumnezeu știe ce s-o fi înțeleșind prin "normalizarea situației interne pentru a și retrage trupele". Pînă la "normalizarea situației" se ridică o problemă deosebit de importantă. Cine

plătește meninarea trupelor Uniunii Sovietice pe teritoriul R.S.C.? Sunt voci care spun "să plătească contrarevolutionari".

Problemele sunt mult mai serioase și mult mai grave. Această situație nu s-a produs peste noapte. Aici suntem obligați cu toții, toate partidele comuniste și muncitorești, să facă o analiză serioasă a evoluției din ultimele 5 decenii, a ultimilor 25 de ani, pentru a vedea unde, care este sursa adevărată a greșelilor, care s-au acumulat și care au dus la acest fenomen inadmisibil. Cum înțeleg ei prietenia, independența, suveranitatea? Dacă cineva strănușă la Moscova, astă înseamnă că toată lumea din cele "5 țări" are guturai și trebuie să se trateze?

Ei spun că au intervenit pentru "salvarea socialismului" noi condamnăm intervenția care nu s-a justificat. Este pentru prima dată în istoria mișcării comuniste mondiale cînd P.C.U.S. a rămas în minoritate. Istoria va condamna pe acei care nu au dreptate. Imensa majoritate a partidelor comuniste și muncitorești s-au pronunțat categoric alături de P.C.C., alături de conducerea Cehoslovaciei, împotriva acelora care au invadat-o. Trebuie spus că aceasta are o însemnatate istorică, cu greu se poate aprecia la justă sa valoare. Cele mai puternice P.C.-uri din Europa: Italia, Franța, Spania, Anglia, Austria, deși au o relație foarte strînsă de zeci de ani cu P.C.U.S. legături care odată părea că nu ar fi chiar pe baze principale au fost nevoite să ia atitudine energetică, nu au acceptat sub nici o formă acest procedeu de reglementare a unor divergențe inerente dintr P.C., dintre țările socialiste frătești. Numai 2 P.C. europene din 18 s-au declarat de acord și acestea sunt P.C. din Luxemburg și P.C. din Portugalia, care din nefericire nu joacă nici un rol și nu au nici o influență politică. Partidele comuniste din America Latină, însă, au avut o poziție ciudată. Ele au aprobat procedeul folosit de a pătrunde cu trupe, pentru "salvarea socialismului" și "lichidarea contrarevoluției". Numai P.C. din Mexic s-a pronunțat contra. Toate partidele socialiste din Europa și nu numai, au protestat. Vedem cu toții în ce situație paradoxală se află mișcarea muncitorească, ce daune ireparabile sunt adus mișcării comuniste.

Noi am susținut tot timpul, dreptul sacru al poporului cehoslovac de a hotărî singur soarta sa. Noi am reafirmat niște principii de mare valoare: 1. PRINCIPIUL DEPLINEI INDEPENDENȚE A FIECĂRUI PARTID COMUNIST ȘI A FIECĂRUI STAT SOCIALIST. Nu ne-am gîndit niciodată că se poate ajunge între partidele comuniste, între țările socialiste, să se folosească forța pentru impunerea unui anumit punct de vedere. Nu e compatibil cu ideologia noastră. 2. PRINCIPIUL EGALITĂȚII ÎN DREPTURI ÎNTRU PARTIDELE COMUNISTE ȘI

TĂRILE SOCIALISTE. Nu admitem existența de partid conducător și partide subordonate. Toate partidele comuniste sunt egale depline în drepturi. Sunt teoreticieni care își arogă dreptul de a da judecăți definitive după principiul "Le marxism c'est moi". Nimeni nu are dreptul nu poate afirma marxismul sănătău. Marxismul leninismul nu este proprietatea nimănui. Un alt principiu. 3. NEAMESTECUL ÎN TREBURILE INTERNE ALE ALTOR STATE ȘI PARTIDE. 4. DIVERGENȚELE CARE SURVIN, SĂ FIE DISCUTATE ÎNTRE CONDUCERILE DE PARTID ȘI DE STAT ÎNTR-O AMBIANȚĂ TOVĂRĂŞEASCĂ. 5. LEGAREA INDISOLUBILĂ A INTERNATIONALISMULUI PROLETAR CU PATRIOTISMUL. Sunt două laturi gemene care nu se pot separa și P.C.R. nu separă acest lucru.

Noi am respectat nu numai în vorba ci și în fapte aceste principii. Între realitățile istorice se înscrie și acest fapt îmbucurător că lumea nu mai este astăzi ceea ce a fost ieri. Apoi nici România nu mai este astăzi ceea ce a fost ieri. Și noi am evoluat, nu mai suntem copii mici care să fim duși de mînă și să ni se mai dea cite una la fund. Am crescut și noi, avem deja 47 de ani și 18 ani decind conducem destinele României și ceea ce am făcut dovedește că am făcut bine, ba mai mult, cind ne conducem după capul nostru facem și mai bine lucrurile. În legătură cu aceasta, vă rog să-mi dăți voie să dau citire unui citat adus de acasă, cu spiritualitatea sa caracteristică Bernard George Shaw a spus o dată, următorul lucru: "Din toți cei pe care îi cunoște, singurul om intelligent este croitorul meu. Ori de câte ori mă duc la el, fără i-a măsurile din nou. Ceilalți mi-au luat măsurile o dată pentru totdeauna și își începuse că aprecierea lor este totdeauna pe măsura mea".

Stimați tovarăși, consecințele acestui eveniment tragic încep să se răspingă în multiple domenii. O bună parte din P.C. își precizează poziția față de apropiata Consfătuire de la Budapesta în vederea Conferinței din 25 noiembrie a.c. de la Moscova. Multe partide își manifestă dorința de a nu veni, altele sănătău de părere că trebuie onorată această Conferință. Nu există o altă soluție în prezent în afara acordurilor stabilite la Moscova înainte de invazie. Noi îndeplinim întocmai hotărîri adoptate de comun acord și ei să înțeleagă, la rîndul lor, că trebuie să le îndeplinească.

Și după invadarea Cehoslovaciei A. Dubcek s-a situat pe o poziție principală demnă. El a afirmat "Vom îndepărta reformările, samavolnicia, ilegalitatea, vom dezvolta o democrație socialistă. Vom da socialismului din țara noastră acea înfățișare omenească care îi este proprie. Noi nu vrem socialismul în care omului să-i fie frică de ziua lui de

mîine. Noi am crezut în oameni și oamenii au început să credă în noi. Aceasta este esența politicii noastre." **Confruntarea de idei este principiul cel mai important al socialismului. Numai pe baza confruntării de idei se luminează drumul care merge înainte.**

E bine să precizăm că noi nu facem abstracție de faptul că trăim într-o lume în care mai există imperialismul pentru că noi știm că atât timp cât se menține imperialismul dăinuie și pericolul de război și de agresiune. Nu trebuie să se aștepte nimeni că vreun stat imperialist ar veni în ajutorul nostru. Noi singuri strînsi uniți în jurul partidului, al guvernului neprecupețind nimic vom lupta împotriva oricui ar încerca să atenteze la cuceririle revoluționare ale poporului, pentru apărarea patriei România.

În prezent noi nu putem să creem acea bogăție de produse materiale și spirituale care este caracteristic comunismului și lozincii lui Marx. Pe de altă parte, este evident că situația clasei muncitoare, nu se poate spune că în țările capitaliste dezvoltate s-ar fi înrăutățit, contrariu, nivelul de trai a crescut. În unele țări capitaliste nivelul de trai al anumitor pături sociale, în unele sectoare este mai ridicat ca în țările socialiste. Și atunci se pune întrebarea, de ce să se mai bată pentru socialism? Este un mare merit al conducerii P.C.R. și al tovarășului Nicolae Ceaușescu, că s-a pus un accent deosebit pe om, că am clarificat, omul este în centrul atenției partidului, că trebuie dat totul și create toate posibilitățile acestui obiectiv. Pentru că dacă nu există umanismul nu există preocuparea pentru om și numai pentru baza tehnică-materială, atunci ideile socialismului nu vor învinge și nu vor avea forță de atracție pe plan mondial. Dacă în domeniul forțelor de producție este greu să ajungem din urmă pe americani sau pe englezi, în domeniul democrației, al libertății, a griei pentru om, noi putem și depăși pe aceștia. Iată de ce P.C.R. pune un accent deosebit să se ia măsuri pe linia democratizării vieții interne de partid și a vieții socialismului și unde noi vom învinge pe plan mondial. Mișcarea comună trece prin momente grele, dramatice. Nu începe însă îndoială că există perspective și posibilitatea rezolvării tuturo acestor probleme care s-au ivit și care sănătău foarte grele.

În aceste zile, mai mult ca oricând s-a manifestat din plin unitatea de neclintit dintre partid și popor, ca unul, cetățenii patriei își manifestă deplin adeziunea față de politica internă și externă a partidului. Iată stimați tovarăși, cîteva probleme pe care le-am relatat în fața dumneavoastră. Vă rog totuși dacă aveți întrebări să le puneti așa cum credeți de cuvință. Nu se va face nici un proces de intenție.

Brașov, octombrie 1968

Paradigma conspiraționistă (I)

GEORGE VOICU

Paradigma conspiraționistă rezidă nu în afirmarea existenței conspirației în istorie, ci în reducerea istoriei la conspirație, la un sir neîntrerupt și suveran de unelти, de conjurații. În istorie e loc pentru multe, inclusiv pentru conspirații, încă nici o minte lucidă nu are de ce să excludă principal ipoteza conjurației din orice situație. Conjurații există, și încă din băsug. Ele însă rareori se bucură de succesul scontat de autorii lor, cum bine a observat Popper. În plus, ele sunt sănătău adverse, ceea ce face ca efectul lor final să fie de cele mai multe ori altul decât cel anticipat de unii sau alții dintre conspiratorii. Conspirații sunt deci plurale, nu reductibile la un agent conspirațional unic și consecvent. Or, paradigma conspiraționistă concepe și consacră conspirația ca unic factor explicativ al evoluției lumii (sau al unei chestiuni istorice anume).

Devenirea lumii apare astfel ca fiind întotdeauna premeditată și produsă de un același conspirator omnipotent și malefic. Istorica, înainte de a se produce în act, s-ar produce *ad litteram* în imaginația acestui conspirator. Tot ceea ce se întâmplă semnificativ în istorie (cu deosebire în cea contemporană) ar fi mai întâi calculat, prevăzut, anticipat în amănunt de o inteligență pe cît de redutabilă pe atât de rea. Operația aceasta, susțină discursul conspiraționist, este departe de a fi evidentă sau observabilă; ea e prin definiție ascunsă, criptică, impenetrabilă. "Scenariul" în cauză ar fi totodată și un strănic secret. Oamenii și societățile își conformă fără să știe, fiecare îndeplinindu-și rolul predestinat și având totodată iluzia că acționează potrivit proprietății voințe. S-ar părea așadar că acționează o lege perversă, care ar putea fi formulată astfel: cu cît omul are impresia că este mai liber, cît se bucură de mai multă libertate, cu atât el este mai determinat, cu atât el se dovedește mai obedient. Omenirea în ansamblu ei s-ar afla deci în mâinile unui păpușar planetar, ea supunându-se inconștient comenzilor lui. Acțiunea umană – îndeosebi cea semnificativă politic – ar fi deci mereu efectul unei hipnoze irezistibile și insensibilă la care actorul social ar fi supus. Combinăția aceasta imposibilă de fatalism și voluntarism, ambele în exces, n-ar putea în mod normal să reziste; dacă totuși

rezistă, atunci înseamnă că acest aliaj e ceva mai complicat, având în el și alte componente care fac această unitate posibilă. În acest sens, e de observat că un conspirator de acest tip, adică deopotrivă capricios și infabil, are și o dimensiune simili-religioasă, statul său fiind apropiat de cel al unui zeu. Un zeu rău, întrucâtva decăzut, dar nu mai puțin puternic și periculos.

În aceste condiții, taina nu poate fi dezlegată decât de inițiații, de muniți ieșite din comun, care "văd" dincolo de ceea ce e vizibil pentru toată lumea și care, prin chiar această clariviziune, pot dejuca, fie și numai simbolic, planul urzit de conspirator(i). Cel ce cultivă paradigmă conspiraționistă se vede astfel auto-confortat, din moment ce el "știe" ceea ce mulți nici măcar nu pot bănuia. Trufia inteligenței, detectabilă adesea, după cum se va vedea pe parcurs din multiple exemple, se completează mai mereu cu trufia faptei: a spune "adevărul" despre "secretul" lumii noastre ar fi în sine un act de bravură extraordinar, un act de invidiabilă vitezie, de neînțecut eroism. Faptul acesta ar implica riscuri enorme, pe care autorii discursului în cauză și le asumă deschis, pe care chiar le declamă provocator. Așa se face că se ajunge frecvent la o retorică sacrificială. Se înțelege că, animați de dorința de a spune "adevărul", autorii discursului conspiraționist se pretind cu desăvârsire buni. Cei ce spun "adevărul" despre conspirația care domină lumea apar astfel ca un fel de eliberatori, de salvatori, de măntuitori. Într-un cuvânt, ei pretind a avea o misiune christică. Demascatorul zeul rău și el un fel de zeu (sau semizeu), dar unul bun. Iată deci că analogia între paradigma conspiraționistă și gândirea religioasă se cuvine din nou luată în calcul.

E de domeniul evidenței că interpretarea conspiraționistă a istoriei a câștigat tot mai mult teren în cultura românească a ultimului deceniu. Deși paradigma aceasta are o vechime considerabilă, fiind puternic cultivată în anumite perioade de unele discursuri politice (discursul legionar, de pildă, o ilustrează destul de bine), ea nu s-a bucurat totuși niciodată de un succes comparabil cu cel de azi. Credibilitatea ei socială atinge astăzi un apogeu. După mai multe indicii, faptul nu este fără legătură cu

păbușirea comunismului. Nu e greu de observat că experiența intelectuală dobândită sub comunism este destul de compatibilă cu paradigmă conspiraționistă. Comunismul a reprezentat, din acest punct de vedere, o veritabilă cultură a conspirației. În ideologia comunistă, de pildă, teza conspirației omnipotente e adesea prezentă pentru a demonstra solidaritatea de clasă sau pentru a justifica, cu cinism, revoluția bolșevică; apoi, ideea aceasta este la ea acasă în practicile politice ale regimului comunist (e binecunoscută opacitatea de factură conspirativă care caracterizează luarea deciziilor politice majore într-un regim comunist). În consecință, după păbușirea comunismului, în condițiile libertății de expresie, această cultură a secretului s-a putut răspândi cu ușurință, cu atât mai mult cu cît găsea o sensibilitate publică afină, foarte receptivă la un asemenea tip de viziune asupra lumii. Mai mult, dacă avem în vedere că una din temele favorite ale discursului conspiraționist actual este chiar cea a revoluțiilor anticomuniste din 1989, atunci relația devine ceva mai inteligibilă. E lesne de dedus că pentru cei mai mulți (nu însă pentru toți) din autorii discursului conspiraționist, regimurile comuniste din Europa orientală aveau nu numai legitimitate deplină dar și solide garanții de stabilitate politică, situație care excludea ruptura de tip revoluționar; este motivul pentru care cauza păbușirii lor nu poate fi concepută, potrivit paradigmii conspiraționiste, decât în exteriorul regimurilor respective, ea luând forma unei unelțiri savant orchestrate pentru a crea o altă percepție, înșelătoare.

Dacă revoluțiile din 1989 inspiră masiv gândirea conspirațională, faptul să-a putea explica prin aceea că urmările acestor rupturi politice sunt încă în plină derulare. Altintre, gândirea conspirațională "știe" că, în general, toate revoluțiile (de la revoluția franceză din 1789 la revoluția bolșevică) sunt produsul conspiraților. Revoluțiile sunt, deci, pentru paradigmă conspiraționistă, proba cea mai eloventă a rolului crucial al conspirației în istorie. Dar nu numai ele confirmă teza conspiraționistă. Globalizarea, mondializarea, conflictele din Balcani, doctrina drepturilor omului sau cea a drepturilor minorităților etc., etc., totul capătă sens numai atunci când e supusă interpretării conspiraționiste. Gândirea conspirațională proiectează deci asupra tuturor faptelor politice semnificative sensul puternic conturat, greu, univoc al acțiunii conspiraționale susținute și coerente.

Grosso modo, să ar putea spune că gândirea conspirațională parurge mai multe etape, de-a lungul cărora ea se afirmă tot mai răspicat și mai sistematic.

Mai întâi, ea *recunoaște*, printr-un fel de revelație, că în fenomenele politice pe care le analizează e detectabilă *prezența decisivă a conspirației*. Drecht urmare, paradigmă conspiraționistă stipulează o regulă de fier, care orientează întreaga strategie a "ceretării", potrivit căreia toate fenomenele politice semnificative sănătății efectul conspirației. Se stabilește astfel, mai înainte de orice, o comprehensivă relație cauzală. Gândirea conspirațională "știe" deci de la bun început că în spatele oricărui fenomen politic semnificativ stau forțe ascunse și diabolice, drept pentru care nu se lasă indusă în eroare. Meritul ei de căpătă, în această primă fază, este acela că nu se lasă înșelată de aparențe, stipulând metodic că dincolo de ele stă, bine ascuns, ceva esențial, ceva absolut revelator. Se poate spune că gândirea conspirațională știe bine nu numai ceea ce caută dar și ceea ce urmează să găsească.

În acest sens, e lipsedea că ea caută, într-o a doua etapă a cercetării, să afle *cine conspiră*. Răspunsurile la această chestiune marchează un pas înainte al paradigmii conspiraționiste. Să chiar dacă ele cunosc, așa cum se va vedea, o diversitate de identificări concrete, de nume și de descrieri, cam toate spun același lucru: agentul conspirator (persoană sau colectivitate, individ sau instituție) e cel ce urmărește să domine lumea în întregul ei sau într-o parte a ei fără replică și fără milă.

Proba dorinței de a domina devine și expresivă dacă se ia în calcul *cum* anume se petrece conspirația. Să în această privință paradigmă conspiraționistă dă dovadă de o imagine extremă, mergând de la deja banala manipulare până la implantarea de cipuri pe creier în vederea racordării omenirii la un calculator gigantic. Dincolo de varietatea năucitoare a mijloacelor de conspirare pe care o afirmă discursurile conspiraționiste, se va putea observa, inventariindu-le, că toate au ceva comun: o tehnică a camuflajului, a creării de imagini false, a inducerii în eroare.

Se poate spune că paradigmă conspiraționistă pleacă de la premisa că dacă știe cine și cum conspiră știe implicit și motivul conspirației. Afla *de ce* există conspirație ar fi, deci, un alt moment, cel esențial, al ascensiunii paradigmii conspiraționiste.

În concluzie, după ce afirmă categoric că "există conspirație", trei sunt întrebările pe care paradigmă conspiraționistă și le pune în chip imperativ: "cine conspiră?", "cum conspiră?" și "de ce conspiră?". A inventaria răspunsurile la aceste întrebări echivalează cu o lămuritoare deconstrucție a acestei paradigmă. Dar înainte de a vedea răspunsurile pe care paradigmă conspiraționistă le dă acestor întrebări, se cuvinte să

fie trecut în revistă modul în care este afirmată existența conspirației în lumea noastră.

Revelația conspiraționistă

Deși cu un sens anti-românesc frapant, conspirația nu e întotdeauna ușor sesizabilă, recunoaște gândirea conspirațională. Unele dintre aceasta nu poate fi întotdeauna detectată cu promptitudine nici măcar de cei ce posedă necesare aptitudini de a o "vedea". Să ar părea că de cele mai multe ori e necesară trecerea unui anumit timp pentru ca observatorul să se lămurească asupra naturii unui fenomen anume. Sorin Dumitrescu dă o expresie destul de exactă acestui tip de iluminare tardivă: "Târziu, prea ocupat, ca tot omul de bună credință, cu nefericirile noastre postrevoluționare și dorința de a reconstrui, am ajuns să realizez că cineva, unii, mă rog, nu-i putem arăta cu degetul, umblă cu pași de felină la dispozitivul axiologic, la butoanele gingești, cu efecte ireversibile, ale valorilor tradiției, ale cutumelor, ale firii noastre creștin-ortodoxe. Se urmărește mutilarea României în spirit."³ Autorul nu se grăbește să spună deschis cine anume este acel "cineva" sau cine sunt acei "unii", mulțumindu-se doar cu afirmația că există dușmani cumpliți ai neamului românesc care acționează neobosit, deși nu e deloc clar de ce o fac. Aceiași dușmani îi par binecunoscutului pictor și lider de opinie să fi acționat și în decembrie 1989 în România.

În acea împrejurare, ei au aplicat un scenariu extrem de sofisticat, realizând un trucaj de proporții. Este motivul pentru care revelația autorului în cauză se produce cu mare întârziere: "Pentru România, venerabili artizanii ai decomunizării Estului prevăzuseră încă din faza de proiect o singură soluție: măcelul."⁴ Altfel spus, dacă revoluția română a fost sângeroasă, faptul să ar fi datorat exclusiv unei unelțiri, poporul român îndurând ceea ce i-a fost sortit de către "artizanii decomunizării" să îndure.

În alte cazuri, sensibilitatea conspirațională reacționează cu destulă promptitudine, trăgând un semnal de alarmă, chiar dacă percepția situației e confuză. Sensibilitatea aceasta se traduce printr-un fel de uimire de tip filosofic la un eveniment politic anume: ea "simte" că ceva nu e în regulă, că în acel caz acționează resorturi invizibile, dar nu poate spune cu exactitate ce anume se petrece. Sensibilitatea de această natură echivalează însă cu un fler infailabil, căci mai târziu ea se va vedea confirmată de raționamentul conspiraționist. Bunăoară, amintindu-și primele sale impresii despre revoluția din

decembrie 1989, Ion Coja, unul dintre cei mai consecvenți și mai imaginativi adepti ai paradigmii conspiraționiste, scrie: "Nu mi-am dat seama care este substratul, ci că există un substrat! Mi-am dat seama că ceea ce se vede nu este și ceea ce se petrece propriu-zis!"⁵ Evident, nu mult după acest moment, domnia sa avea "să înțeleagă cu adevărat" ceea ce se petrecuse.

Teza că revoluția din decembrie 1989 a fost indușă din afara României și impusă românilor peste voia lor, de cele mai multe ori printr-o teribilă violență, câteodată chiar prin brutalitate⁶, este extrem de frecventă în paginile unor reviste ca *România Mare* sau *Politica*. Se pot culege foarte multe alegări în acest sens. S-o reținem deocamdată pe cea a unui fost înalt demnitar comunist, Paul Niculescu-Mizil, după care locul în care a fost concepută revoluția "română" a fost URSS. Motivul pentru care sovieticii ar fi complotat astfel a fost acela că Nicolae Ceaușescu îi ceruse lui Mihail Gorbaciov – pe 9 decembrie 1989, pe când se afla în vizită la Moscova – să fie anulat atât Pactul Ribbentrop-Molotov cît și consecințele sale. "Atunci – afirmă cel ce fusese un înalt activist al PCR – au hotărî, probabil, rușii să provoace, împreună cu alte forțe, haosul din Țară [sic], să fie împușcați oameni nevinovați. Se urmărea discreditarea totală a lui Ceaușescu, prezenta lui ca un tiran săngeros."⁷

Dar nu numai revoluția română a fost un fenomen teleghidat din afară, ci și revoluțiile din celelalte țări est-europene. Revoluțiile anticomuniste din 1989 nu și-ar fi avut deci cauzele în societățile care le-au realizat, ci în afara lor, fiind astfel lipsite de autenticitate, de substanță, chiar de realitate. Ion Coja formulează această idee fără echivoc: "Cele petrecute în '89, în țările din Europa de Est și URSS, sunt cea mai bună dovadă că istoria n-o face poporul, n-o face masele decât foarte rar. În rest o face altcineva!"⁸ Această "altcineva" este – o spune imediat Ion Coja – "marele manipulator"⁹, adică cel ce comandă toate evenimentele care au loc pe planetă. Această sintagmă nu aduce însă nici un spor pozitiv în cunoașterea identității reale a conspiratorului; ea nu e, în acest moment al demonstrației, decât înlocuirea unei necunoscute cu o altă necunoscută.

Raționamentul lui Ion Coja cunoaște însă în acest punct o interesantă ambivalență, căci el legitimează într-un fel necesitatea conspirației într-o democrație. După profesorul de lingvistică de la Universitatea București, regimul democratic este ontologic slab, incapabil de continuitate, de autoreproducere, spre deosebire de regimul totalitar, considerat ontologic puternic. În aceste condiții, într-un stat democratic

apare necesitatea unei organizații care să dețină cu adevărat puterea și care să se sustragă mecanismelor democratice, mereu capicioase și discontinui, numai în felul acesta ordinea politică "democratică" putându-se reproduce. În cuvintele lui Ion Coja, "acolo unde și atunci când se instituie un regim democratic, este nevoie, este imperios necesar să se constituie și aceste forțe din umbră, necunoscute publicului, dar foarte eficiente"⁸. Nu e greu de dedus că, astfel concepută, democrația nu e cătușii de puțin democrație, ci pură manipulare, teribilă iluzie. "Puterea poporului" sau "suveranitatea", "alegerile libere" sau "drepturile omului" sunt, într-o astfel de interpretare, doar un fel de cuvinte-droguri cu ajutorul căror manipularea se exercită cu mai mult succes.

Alteori, mai precis atunci când se află în joc natura "revoluțiilor anticomuniste" din estul și centrul Europei, revelația conjurației are un cu totul alt sens decât cel convențional, aflat în uz. Nu puțini sînt interpréti care apreciază că tot ceea ce s-a întâmplat în partea noastră de lume în a doua jumătate a anului 1989 a fost doar o farsă de proporții, bine pusă în scenă de regizori patent comuniști. După cum scrie Victor Popescu, n-ar fi avut loc nici o revoluție, ci doar o "reconvertire a sistemelor comuniste", concepută demult chiar de ideologi comuniști și dirijată de ei. În favoarea acestei teze, Victor Popescu aduce tot felul de "probe". Bunăoară, autorul invocă persoane cu patent trecut comunist și care au avut un anume rol în evenimentele vizate (e.g., Jerzy Urban, autorul unui "plan" de reconvertire, care și va găsi locul în echipa Jaruzelski; Silviu Brucan și grupul său); faptul că au existat unele tentative de reformare sectorială a unora din regimurile comuniste îl face pe eseist să credă că totul s-a desfășurat conform unui scenariu anume, cu atât mai mult cu cătă "prăbușirea comunismului" a fost peste tot la fel. "Este greu de închipuit - scrie Victor Popescu - că peste tot, au putut apărea [sic], în aceleași momente și să se compore în chip identic, numai oameni iluminați, care, în plus, au avut toti, ca din întâmplare, concomitent, și aceleași idei, și asentimentul Kremlinului."⁹ Ar fi existat un "impuls" director, un fel de "plan" comunist care a premers celor întâmpilate (o mărturie a lui Mieczyslaw Rakowski, primul ministru polonez în anul 1989, e considerată o probă irefutabilă în acest sens). Victor Popescu vorbește apoi de un "plan experimental" venit de la Moscova, după care s-ar fi desfășurat tot ceea ce naivii numesc azi "revoluție". În concluzie, eseistul vorbește de "extraordinara mistificare la care am asistat în toți acești ani". Altfel spus, "cei care au

pregătit conversiunea lumii comuniste așa cum a avut loc pot fi totuși felicități. N-au prevăzut descompunerea cadrului central [a URSS-ului - n.m.]. Dar pe celealte planuri nu s-au înșelat și acțiunile întreprinse sînt bine angajate. Felul cum Statele [sic] exsatelite, dar și lumea întreagă, dacă analizăm corect evenimentele în curs, au evoluat politic, corespunde în linii mari prevederilor[,] în timp ce în sănul teritoriilor exsovietice, posibilitatea unei conversiuni spre liberalism rămâne problematică. Formulele neocomuniste infloresc pe toate latitudinile sub diverse etichete."¹⁰

Pe intelectual român care gândește politic în termeni conspiraționisti îl preocupă însă în primul rînd conjurația care țineste la țara sa, și numai în al doilea rînd complotul care se desfășoară la scară planetară. Uneori, când un român din afara țării formulează în termeni mult mai apăsați pericolul la care România este supusă de către aceste forțe occulte. Alexandru Soare, de pildă, care trăiește în SUA, "vede" de acolo "mai limpede" nu numai prezentul ci și trecutul co-naționalilor săi. O face într-un fel nereținut și inimitabil. Iată o moștră: "De circa 2000 de ani, Poporul Român este victimă a celor mai periculoase jigojii ale pământului. Primii care ne-au atacat au fost romani. Romanii, având un imperiu corrupt până peste cap de către evrei, au năvălit în Dacia, pentru a ne jefui bogățile și, mai cu seamă, aurul și argintul. După ce acei emisari ai Romei au fost izgoniți peste Dunăre, ne-au invadat alte hâzani [sic] ca: hunii, mongolii, ungurii, tătarii... După o neagră perioadă de timp, am scăpat și de acei barbari, dar numai bine ce am scăpat de unii, că au năvălit peste noi alții, ca: turcii, bulgarii, polonezii, fanarioții, rușii, apoi să nu mai vorbim despre evrei și tigani, care au supt mult sânge Poporului Român [sic]."¹¹ Potrivit acestei logici, prezentul trist al românilor e opera aceleiași cauzalități conspiraționale irezistibile, cauzalitate echivalentă cu "planurile trasate de conspirația mondială evreiască privind cotropirea și înrobirea Națiunii [sic] noastre de către evrei".¹²

Din aceeași îndepărtață Americă, preotul Gheorghe Calciu formulează un diagnostic de o gravitate incomensurabilă pentru patria sa natală abia eliberată de comunism: "amenință de cavalerii apocalipsei internaționale, țara noastră este pe punctul de a fi ștearsă din istorie. Suntem în impas!"¹³ Preotul înțevede apoi și o terapie cu ajutorul căreia s-ar putea rezista pericolului mortal enunțat mai sus: o rugăciune "comună și făcută cu fierbințeală" pentru "salvarea neamului", făcută într-un moment anume, după un text imaginat chiar de

Gheorghe Calciu, căci numai astfel se "va îmblânzi inima celor ce asupresc"¹⁴ poporul român. Amenințarea, apreciată ultimativ, rămâne totuși foarte abstractă, cititorului nefiindu-i foarte clar cine sunt "cavalerii apocalipsei internaționale" sub jugul cărora s-ar afla românii.

Evaluări catastrofice ale situației în care se află România anilor '90, pricinuite de aceleași convingeri conspiraționiste, sunt făcute și de pe alte poziții ideologice, unele chiar opuse celor împărtășite de preotul Gheorghe Calciu. Senatorul Gheorghe Dumitrașcu oferă un asemenea exemplu: "Cred că situația e mai gravă decât în 1939-1940. Si prin parșivenia neprietenilor noștri din afară, și prin marja, fanta, aproape invizibilă de manevră pe care o avem. Dar, mai ales, prin imensa irresponsabilitate, reală sau impregnată de interes străine, a conducerii țării."¹⁵ Guvernările de azi ai României, susținute senatorul PDSR mai departe, ar forma "o unanimitate dictatorială antiromânească", intrucât în coaliția aflată la putere ar fi pătruns "hungarismul agresiv și obraznic" a cărui trăsătură fundamentală ar fi "antiromanismul".¹⁶

În opinia celor formați în cultura conspirației, complotul care s-ar exercita împotriva României poate fi probat foarte elocvent cu ajutorul situației economice grave a țării. Aceasta ar fi efectul unei acțiuni dirigate din exterior și care și-a găsit execuțanți docili în interior, mai precis în structurile puterii politice actuale. O exprimare răspicată a acestei idei, extrem de răspândite în discursul public de azi, a fost dată de Ștefan Munteanu: "Din analiza informațiilor provenite din diferite surse, în special din comerțul exterior, reiese că forțe externe României, cu puternicul sprijin al persoanelor din sferea puterii [sublinierea autorului - n.m.], desfășoară acțiuni concertate în vederea blocării oricărei posibile relansări economice."¹⁷ Complotul astfel revelat¹⁸ este destul de ubicuu, exercitându-se ba dinspre est ba dinspre vest, ceea ce nu-l face însă - în opinia ziaristului de la *Ultima oră* - mai puțin coerent și mai puțin previzibil. Așa se face că publicistul în cauză procedează la profeții deduse "legic": "Următoarele acțiuni ale forțelor externe ostile României, conduse de aceleasi centre de interes și intens sprijine din interior, vizează autonomia economică a Transilvaniei, cu ajutorul Budapestei."¹⁹

Ideea fărâmitării României, îndeosebi a pierderii Transilvaniei, ca urmare a acțiunii forțelor occulte, e preluată căteodată de figuri proeminente ale vieții noastre publice, puternic mediatisate și influente. E cazul, de pildă, al lui Ilie Șerbănescu, un publicist cotat ca fiind democrat și liberal, care, nu cu mult

timp în urmă, își exprima îngrijorarea sa de căpătai în felul următor: "Cea mai mare dorință pe care o am este aceea ca în anul 2000 România să fie în granițele existente."²⁰ Dar ideea aceasta se înâlnește nu numai la jurnaliști, ci și la politicieni. Alexandru Mironov, bunăoară, mărturisește într-un text că, atunci când se gândește la viitor, are "coșmarul unor mici stătulete - Transilvania, Banatul, Muntenia, Moldova de Est și Moldova de Vest - zbătându-se, goale, neputincioase și lipsite de apărare, alături de stătuletele fostei puteri regionale Iugoslavia, în fața unor vecini agresivi și puternici, Ungaria, Bulgaria și Rusia Mare".²¹

Supusă unui asemenea asalt obstinat și pervers din exterior, România a devenit - în opinia multora - un fel de mediu ideal în care spioni pot prolifera și conjura aproape în deplină libertate, pentru că, după cum scrie Ilie Stoian, "ulterior evenimentelor din decembrie 1989, prima grija a unor persoane din Guvernările de azi ai României, susținute senatorul PDSR mai departe, ar forma "o unanimitate dictatorială antiromânească", intrucât în coaliția aflată la putere ar fi pătruns "hungarismul agresiv și obraznic" a cărui trăsătură fundamentală ar fi "antiromanismul".²²

Cu toate acestea, România - susțin unii dintre cei ce împărtășesc această paradigmă - nu e decât o țintă între altele a conspirației care se desfășoară la scară planetară. S-ar părea chiar, e de părere că un conspiraționist, că prioritățile conspiratorilor planetari vizează într-un mod mai susținut alte state, cel puțin în această etapă. Iugoslavia, de pildă, pare multora a fi acum o țintă predilectă a acestor complotiști omnipotenți. Dar aceasta nu înseamnă decât că încă n-a venit rândul României, nicidcum că România ar fi exclusă din aceste planuri malefice. Miluță Jivkov, unicul deputat de etnie română din Parlamentul Serbiei, din partea partidului (socialist) al lui Slobodan Miloševici are o părere clară în acest sens, pe care un important ziar românesc să grăbește să o difuzeze: "Ce se întâmplă în Iugoslavia, strategia politică a puterilor din Apus vizând destrămarea țărilor nu se va termina la Kosovo și se va continua în România și, mai departe, până la Rusia".²³

În concluzie, tot ceea ce se întâmplă semnificativ pe mapamond este produsul unei conjurații. Nu numai bombardarea Iugoslaviei intră în această logică, ci și a Irakului. Această paradigmă este însușită și de unele forțe politice, ca, de pildă, Partidul România Mare. Într-un comunicat al acestui partid, se spune: "Partidul România Mare apreciază că nu întâmplător, a doua zi după vizita în Israel, președintele SUA a dezlegat cainii războiului împotriva bătrânilor, copiilor și femeilor din Irak".²⁴

Cu tot rolul său adesea determinant, nici măcar președintele Statelor Unite nu este prezentat în față

omnipotentei conjurații ce se desfășoară incontinent la scară globală. După unele viziuni conspiraționiste, și el este în mâinile păpușarului planetar. Scandalul cu Monica Lewinski s-ar explica, potrivit lui Ion Coja, prin aceea că Bill Clinton, echilibrând bugetul SUA, i-a fi supărât pe "zarafii de la curtea Templului"²⁵, aceștia administrațional astfel o lecție usturătoare. "Finanța internațională", susține Ion Coja, e rațiunea ultimă și decisivă a tot ceea ce se întâmplă și s-a întâmplat în istorie. Până și răstignirea lui Iisus s-ar explica în acest mod, căci alungarea din templu a zaraflor ar fi însemnat ofensarea celor ce conduceau lumea, fapt care nu putea să rămână fără replică. "Singurii – scrie Ion Coja – care nu-l puteau ierta pe Iisus erau bancherii din Ierusalim! Marea finanță!"²⁶ Se poate deduce că, potrivit acestei viziuni, nici măcar Dumnezeu nu este apărat în fața conspirației universale. Conspiratorul ar fi, la rigoare, adevăratul dumnezeu al lumii în care trăim, căci el e cel ce o stăpânește discreționar.

NOTE

- 1 Sorin Dumitrescu, "România Profundă versus România Oficială", *Adevărul literar și artistic*, nr. 468, 18 mai 1999.
- 2 Sorin Dumitrescu, *Rock & popi* (București, Editura Anastasia, 1998), p. 7.
- 3 Ion Coja, *Marele manipulator și asasinarea lui Culianu, Ceaușescu, Iorga* (București, Editura Miracol, 1999), p. 208.
- 4 Un exemplu de articol luat la întâmplare: Dr. Gh. Glodeanu, 'Infantili secretari PCR Emil și Zoe și onoarea Armatei Române', *România Mare*, nr. 446, 29 ianuarie 1999.
- 5 Ion Pavelescu, "Ceaușescu și Basarabia (19). O moțiune a d-lui Paul Niculescu-Mizil", *România Mare*, nr. 448, 12 februarie 1999.
- 6 Ion Coja, *op. cit.*, p. 121.
- 7 Ibid.
- 8 Ibid., p. 128.
- 9 Victor Popescu, "Imagini străne ale reconvertirii sistemelor comuniste", *Jurnalul literar*, nr. 21-24, noiembrie-decembrie 1998.
- 10 Ibid.
- 11 Alexandru Soare, "Tapul. Porcul și măgarul (1)", în *România Mare*, nr. 435, 13 noiembrie 1998.
- 12 Ibid.
- 13 Pr. Gheorghe Calciu, "Chemare la rugăciune pentru neam", *Ziua, pagina Calea, Adevărul și Viața*, 3 aprilie 1999.
- 14 Ibid.

GEORGE VOICU - doctor în filosofie, conferențiar universitar în cadrul Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității București. Este autorul volumului, recent apărut, *Pluripartitismul. O teorie a democrației*.

- 15 Gh. Dumitrașcu, "Prima Scrisoare către Vadim", *România Mare*, nr. 436, 20 noiembrie 1998.
- 16 Ibid.
- 17 Ștefan Munteanu, "România este împinsă spre crah financiar și criză incontrolabilă", *Ultima oră*, nr. 239, 25 noiembrie-2 decembrie 1998.
- 18 În același sens, este de notat că în urmă cu cîteva luni s-au făcut remarcări cîțiva politicieni care au văzut în decizia agenției de rating Moody's de a retrogradă calificativele acordate României o "conspirație".
- 19 Ștefan Munteanu, art. cit.
- 20 Ilie Șerbănescu a făcut această declarație în cadrul emisiunii "Audiență națională" de la PRO TV din ziua de luni, 30 noiembrie 1998.
- 22 Ilie Stoian, "România – raiul spionajului internațional", în *Evenimentul zilei*, nr. 1863, 12 august 1998.
- 21 Alexandru Mironov, "Dezbrăcat în piața publică", *Ultima oră*, nr. 241, 10 decembrie – 16 decembrie 1998.
- 23 Al. Mihăilă, "Mihuț Jivkov: «Strategia politică a Occidentului, vizând destrămarea țărilor, nu se va opri la Kosovo»", *Curentul*, 18 aprilie 1998.
- 24 Biroul de presă al PRM, "Câinii războiului", *România Mare*, nr. 441, 25 decembrie 1998.
- 25 Ion Coja, *op. cit.*, p. 288.
- 26 Ibid.

Diplomatia

continentale au un sens comun al valorilor," puterea și justitia fiind într-o armonie adevarată.

Relația dintre problemele morale și interesul național reprezintă în viziunea lui Kissinger tema dominantă a politicii externe a Americii. Pe de o parte se află idealistii care cred că răspândirea valorilor americane ar trebui să fie forță motivatională a națiunii. Pe de altă parte se situează realiștii care subliniază conceptul de credibilitate, putere și interes național.

Idealismul și realismul american s-au înpletit încă de când Benjamin Franklin a simulat un joc ingenios al balanței puterilor, în paralel răspândind valorile exceptionale ale Americii. De la Monroe Doctrine la Manifest Destiny, Statele Unite și-au îmbinat interesele cu idealurile, această atitudine putând avea consecințe neașteptat de periculoase. Combinarea intereseelor cu idealul a fost reliefat de Războiul Rece, care s-a dovedit a fi o cruciadă morală, precum și o luptă pentru securitate.

Americanii pot spune cu mândrie că "nici un alt popor nu a reușit să-și atingă scopul de leader internațional, bazându-se pe altruism". Kissinger, care îl admiră pe Metternich mai mult decât pe Thomas Jefferson, subliniază că practicarea unei politici bazate mai mult pe idealuri decât pe interese poate face ca o țară să pară neprevăzută de periculoasă.

Când Kissinger a pășit pe scena politică, fiind consilier pe probleme de Securitate Națională

și Secretar de Stat a adoptat o atitudine defensivă în fața amintirilor Războiului din Vietnam. El a fost surprins neplăcut de naivitatea mișcării de pace, ipocrizia Establishmentului, și de lipsa de onestitate a Nord-Vietnamezilor.

În viitor, Statele Unite ar trebui să se angajeze într-o slăbire a legăturilor cu Europa, Japonia, China și, poate, cu alii. La sfârșitul Războiului Rece, ideea lui Wilson că valorile americane sunt "mai puțin practicabile" ("less practicable") pare să fie puțin ironică. Tezele sale referitoare la interesele naționale și balanța puterilor s-au dovedit a fi mult mai interesante decât cele puse în practică de Kissinger în timpul Războiului Rece și Războiului din Vietnam. Cu toate acestea, în timpul administrației Wilson și, după aceea, în timpul Războiului Rece, ideea securității collective pe care America a promovat-o cu insistență, este acum slăbită pentru că aceasta nu și are sevele în domeniul interesele naționale. Pentru a-și susține punctul de vedere, Kissinger mai precizează că leaderii ar trebui să-și combine idealismul generat de haosul Războiului Rece cu realismul măsurilor concrete de interes național.

Prin urmare, lucrarea lui Kissinger, "Diplomatia", se înscrie în seria lucărilor de relații internaționale proiectate pe fundal istoric. Un amănunt, de asemenea, important și care trebuie subliniat este că această carte poate fi considerată un manual de artă diplomatică, cuprinzand o excelentă analiză a trecutului și prezentului balantei puterilor, precum și o încercare a autorului de a prezice viitorul acesteia din urmă.

Andrea Mihailescu

Lecția acestui secol

Despre Sir Karl Raimund Popper și despre lucrările sale s-a scris mult în literatura de specialitate. Ilustrul reprezentant al gândirii filosofice și politice al secolului nostru, Karl Popper (1902-1994) este cunoscut în mod deosebit ca părinte al teoriei metodei științifice și ca un critic al determinismului istoric. Deși profesor doctor în filosofie, al Universității din Viena (1928), Popper nu a fost un simpatizant al Școlii de Filosofie din Viena ci, dimpotrivă, a adus unele critici acesteia.

Dintre lucrările sale, Robert M. Baird¹, profesor de filosofie al Universității

Baylor (Texas), consideră că reprezentative pe de o parte "Logica descoperirii științifice" (1934) ca ilustrare a metodei științifice, iar pe de altă parte se situează "Societatea deschisă și dușmanii ei" 1945 - o dovadă a perseverenței sale pentru protejarea democrației și criticarea statelor totalitare.

Lucrarea de față, care cuprinde cinci capitole și un apendice referitor la "Statul democratic și libertate" se constituie ca fiind un interviu acordat de Karl Popper lui Giancarlo Bosetti. Acestuia din urmă îi revine meritul de a fi punctat, în interviul său temele majore ale operei ilustrului filosof.

Dialogul dintre cei doi se inscrie pe o traietorie bivalentă. Astfel, pe de o parte ni se

prezinta greșelile pe care aceasta le a comis. Discursul, de asemenea structurat pe capitole, are o evoluție ascendentă. Treptat,

Karl Popper raportează aceste concepte de bază la diferite perioade de apogeu ale filosofiei: de la Thomas Hobbes și Immanuel Kant la Max Weber.

Cea de a doua conferință susținută de Karl Popper poartă numele de "Libertate și responsabilitate intelectuală" (Elveția, 1989) și tratează problema viitorului, care este deschis și al căruia curs depinde de noi. Motivul griji sale pentru viitor se datorează faptului că dintre toate speciile animale, umanitatea este cea mai fragilă, precum și cea mai greu de condus. Problemele care ar trebui să ne intereseze pentru viitor trebuie să graviteze în jurul cătorva întrebări, precum cine trebuie să conducă sau cum pot fi răsturnate guvernele fără vârsare de sânge.

În concluzie, Karl Popper susține cu argumente concrete ideea că suntem aproape incapabili de a aprecia valorile pe care nile oferă societatea contemporană și statul de drept. Cauzele acestei situații pot fi de ordin cultural, precum lipsa de educație sau de ordin politic ca în cazul tranziției de la o societate închisă la o societate deschisă.

¹ Robert M. Baird – profesor doctor în filosofie al Universității Baylor (Texas) și ziarist la "Catalyst", "Journal of the History of Ideas" și la "Journal of Religion and Health".

F. Laura Neculae

Crizele Republicii

Cartea conține trei eseuri și un interviu pe teme de filozofie politică axate în special pe problemele apărute la sfîrșitul anilor șaizeci, cum ar fi Războiul din Vietnam: revoltele studențești din 1968 sau discriminarea rasială.

Primul eseу, "Minciuna în politica", este bazat pe analiza documentelor Pentagonului referitoare la acțiunile militare desfășurate în Vietnam de forțele militare americane. Hannah Arendt critică angajarea Statelor Unite într-un război ce nu urmărea "căștiguri teritoriale" sau "avantaje economice, cu atât mai puțin ajutor vreun prieten" sau o promisiune "și nici măcar conservarea realității puterii" și ale cărui obiective, ce se schimbau odată cu realitatea din teren, "coexistau într-o maniera aproape dezordonată, fără ca vreunul din ele să aibă posibilitatea de a se substitui celui precedent". Totodată autoarea analizează și efectele implicării americane în Vietnam: criza de credibilitate, scăderea nivelului de trai, mișcări de protest, acțiuni de nesupunere civică și demiterea unui președinte.

Pentru Hannah Arendt nu se poate vorbi de violență fără a lăua în discuție și factorul putere, deși trebuie făcută o distincție clară între "diferite cuvinte-cheie precum putere, vigoare, forță, autoritate și, în final, violență - fiecare dintre acestea referindu-se la fenomene distincte". După unii autori ca Marx sau Max Weber cități de autoare, diferența între putere și violență ar consta doar în legalitate; puterea deține monopolul violenței legale și astfel domină maselor. Contra celor doi scriitori menționați mai sus: pentru Hannah Arendt puterea ca organizare și nu violență reprezintă elementul esențial al oricărei forme de guvernare, subliniind totodată că "orice istorivare a puterii reprezintă o invitație deschisă la violență - de n-ar fi decât pentru că oamenii care au puterea în mână și simt că le scapă printre degete, fie că e vorba de

După Hannah Arendt încăpătărirea autorităților americane și obstinația cu care au persistat în greșela angajării militare în Vietnam se datorează incapacității politicienilor momentului de a înțelege faptul că oricărt de puternică ar fi o țară, chiar dacă ea este cea mai mare putere militară a secolului, dispune de resurse limitate.

În capitolul "Nesupunerea civică" autoarea analizează prob-

Hannah Arendt "Crizele Republicii". Editura Humanitas, București 1998

guvernanți sau guvernați, întîmpină totdeauna cele mai mari dificultăți în a rezista tentației de a substitui puterea cu violență".

"Ginduri despre politică și revoluție" este un interviu luat autoarei de scriitorul german Adalbert Reif, în care sunt reluate idei ale eseurilor precedente. Legat de mișcările studentești de la sfîrșitul anilor șaizeci, Hannah Arendt afirmă că acestea nu pot fi considerate revoluții iar studenții nu pot fi asimilați revoluționarilor, pentru că scopul oricărei revoluții este să pună mâna pe putere, obiectiv pe care studenții nu l-au avut în vedere. Pe de altă parte autoarea emite ipoteza că nu revoluționari fac revoluții ci ei doar preiau puterea în momentul când aceasta aparține străzii.

Hannah Arendt consideră sintagma "Lumea a treia" "o ideologie" și ridică sloganul noii stângi – "indigeni din toate coloniile, vecni sau noi, sau din toate țările subdezvoltate uniti-vă!". "Această tendință a imperialismului de a face tabula rasa din toate diferențele este relativă de nouă stîngă dar inversind semnificațiile".

Autoarea afirmă că datorită *Doctrinei Brejnev* și imposibilității statelor de a duce răboiul în condițiile "monstruoasei dezvoltării a mijloacelor de distrugere", trebuie modificate vechile concepții asupra statului (ierarhia pe verticală și înlocuită cu altele noi (o ierarhie pe orizontală), cu scopul de a menține pacea: "războiul a devenit un lux pe care numai miciile puteri sunt încă în stare să și-l ofere, și astă numai atâtă vreme cit nu sunt direct integrate în sfera de influență a marilor puteri și că nu posedă ele însele arme nucleare" de aceea faptul că războiul nu mai are "funcția de ultim recurs", "demonstrează că a devenit necesară o nouă concepție asupra statului".

Dragoș Pop

Kosovo, ultimul coșmar *

STELIAN TĂNASE

* În numărul 69 a apărut textul de mai jos, din păcate el a fost publicat într-o versiune sără corectă. Redacția cere scuze cititorilor săi și îl publicăm din nou pentru o corectă citire.

La moartea lui Tito, pușinii își imaginau ce avea să se întâpte cu Iugoslavia. Tito, în contextul războiului rece, și beneficiind de mitul "războiului de partizani" a reușit să prelungescă existența unui stat-conglomerat apărut în mare pe ruinele Imperiului austro-ungar. De altfel, era la formare în 1918 în aceeași situație cu Cehoslovacia și România, care vor și încheia un acord antirevisionist, "Mica înțelegere". Provincii care duseseră o existență separată secole în cîteva zile, odată Kakania dispărută, căutînd stabilitate, aplicînd principiul wilsonian al autodeterminării cuprins în declarația celor 14 puncte, se unesc în structuri statale noi. Sfîrșitul anilor 30 au arătat cît de vulnerabile erau ele.

Proiectul democratic al Europei centrale și de est a fost îndeplinit vag, toate statele recurgînd în doze diferite la regimuri autoritare pentru a supraviețui. Iugoslavia a fost salvată ca și URSS - tocmai de izbucnirea războiului. Pericolul extern, invazia, au amînat scadențele. Ocupația germano-italiană, dezmembrarea statului iugoslav, au scos la iveală conflicte vechi, intoleranțe nemărturisite. Ustașii, cetnicii, partizanii lui Tito etc. s-au masacrât reciproc vreme de 4 ani. Motivele pentru a se ucide unii pe alții erau

prea vulnerabil pentru a se adapta puternicelor tensiuni provocate de diminuarea piețelor, scumpirea energiei etc. În anii 70 Iugoslavia face mari împrumuturi externe pentru a surmonta dificultățile ivite. În 1982 datoria externă se ridică deja la 18 miliarde dolari, jumătate din *annual social product*. În 1985 ajunge la 21 miliarde dolari. Inerent șomajul crește, în 1985 atinge un prag critic de peste 16%. Inflația în 1985 atinge 100%, 250% în 1988, pentru a scăpa apoi de sub control. Numărul greivelor trece de la 851 în 1986 la 1570 în 1987. În 1982 guvernul ia primele măsuri pentru a stopa această evoluție, reducînd masiv importurile. Fără rezultate. În 1987 Iugoslavia cere reesalonarea platîi datoriei externe, cum procedase Polonia cîțiva ani mai înainte.

Sistemul federal (un amestec de confederalism și centralism) așa cum funcționa, împedica o politică unitară pentru rezolvarea crizei. Fiecare republică încerca propria sa strategie de a depăși dificultățile, ignorînd prioritațile guvernului federal și în dauna celoralte republici. Conflictul s-a focalizat în jurul bugetului. Fiecare participant la distribuirea lui a avut frustrări proprii. Slovenia și Croația, din totdeauna republicile bogate ale Iugoslaviei au considerat că sumele percepute la bugetul federal sunt prea mari, și au cerut ca o parte mai mare din sume să rămînă pe plan local pentru a depăși criza. Republicile înapoiate de la sud est, au cerut să fie sprijinite mai mult pentru a micșora decalajul cu republicile prospere din nord vest. Modelul economic iugoslav avea nevoie de schimbări. Instituit la începutul anilor 50, el nu mai corespunde realităților din anii 80.

Recesiunea mondială din anii 70 a avut consecințe grele mai ales pentru economiile insuficient dezvoltate. Schimbările piețelor, a situației financiare, a surselor de energie etc. a impus o ajustare radicală. Prețul adaptării era o reformă a economiei dar și a instituțiilor, o reformă politică deci. Sistemul federal iugoslav era un obstacol în plus pentru orice fel de reformă, datorită echilibrului fragil dintre părțile componente, care făcea ca orice schimbare să necesite prelungite negocieri și să întîmpine rezistențe conservatoare puternice. Era nevoie de un guvern puternic, de o autentică democrație nu de un surrogat al ei, de mecanisme decizionale cu reală legitimitate, de o bază politică stabilă. Toate acestea Iugoslaviei îi lipseau. "The fragmentation of iugoslav economy, however disastrous it may have been, was a necessary concomitant of the devolution of political power to national communists elites in control of each republic and province; these elites naturally refused to implement any economic reform which would have resulted in the loss of their control over the major sources of their patronage in jobs and sinecures." (*Alexandr Pavkovic - The Fragmentation of Yugoslavia Nationalism in a Multinational State. St. Martin's Press 1997, pp 78).

După moartea lui Tito la Belgrad circula un banc: "Slovenii s-au ales cu colecția de limuzine de lux, croații au luat iahturile, iar noi, sârbii, ne-am ales cu coșciugul." Si sfîrșitul lui Tito a fost un prilej de dispute. Conflictele nu țineau neapărat de ultimii ani ai unei lungi domnii în declin. Ele au însoțit toată istoria Iugoslaviei, de la începuturile sale. Încă din decembrie 1918, cînd a fost proclamat "regatul sârbilor, croaților și slovenilor" sub sceptrul regelui Alexandru I

Karaghiorghevi. Destrămarea imperiului austro-ungar a dus la crearea în timp scurt a noului stat care reunea slavii de sud. Conviețuirea între sârbi, sloveni, croați, muntenegreni, bosniaci, albanezi nu a mers. În 1921 o constituie a întărit autoritatea centrală, a serbilor, în ciuda cererilor Croației care dorea un stat federal. Diferențele de istorie, tradiție, cultură sint prea mari și marchează toate actele politice. Croația aparține Europei Centrale, chiar dacă teritorial este în peninsula balcanică. A fost mai multe secole teritoriu al Imperiului Habsburgic, și ia și Muntenegru. Kosovo este alipită Albaniei. După 22 de ani de existență statul iugoslav înceta să mai existe. Ante Pavelić dezlănțuie represaliile împotriva locuitorilor sârbi rămași în Croația, (1/3 din totalul populației). El le cere să se convertească la catolicism. Cine refuza este fie ucis, fie trimis în lagăr. Numărul victimelor: 700.000, mai mult de zece procente din totalul întregii populații a Croației (6,3 milioane). Colonelul sârb Draza Mihailovici, a creat organizația, Cetnici, pentru a rezista ocupanților în zilele care s-au succedat căderii Belgradului. Ustașa, Cetnicii și partizanii lui Tito s-au aflat într-un continuu conflict, soldat cu numeroase masacre de o parte și de alta. Tito este singurul care a avut componență etnică mixtă. Stafful său - ca și trupele - erau alcătuite de oameni din toate provinciile. Tito era croato-sloven, Kardelj sloven Rankovici sârb, Djillas muntenegrean etc. Ajuns la putere, Tito a dezlănțuit teroarea împotriva tuturor adversarilor lui, liberali, naționaliști, monarhiști etc. Proporțiile terorii au fost fără precedent. Zeci de mii de Ustașa și Cetnici sunt uciși,

peste 100.000 sunt trimiși în închisori. După criza din 1948, politica lui Tito a devenit mai tolerantă, dar serviciile speciale conduse de Rankovici au continuat să fie extrem de active în anihilarea oricăror tendințe autonomiste. Când în 1966 Rankovici este obligat să demisioneze, motivul a fost antagonismul pe care poliția politică îl stărnea în toate cele șase republici, după 20 de ani de persecuții îndreptate împotriva celor mai timide manifestari ale constiunței proprii la Liubliana, la Sarajevo, la Zagreb, la Skopje. Tito a înțeles corect că principalul pericol pentru Iugoslavia este chestiunea națională. Cultul personalității (deși diminuat în comparație cu cel al lui Stalin, Mao sau Ceaușescu) a fost folosit ca un factor coagulant al statului. Pericolul extern a avut aceeași funcție.

La un an după dispariția sa, în Kosovo izbucnesc primele conflicte. Kosovo este "leagănul" vechii Serbiei, cum Kiev este pentru Rusia. Din cei aproape 2 milioane de locuitori, 90% sunt de origine albaneză, vorbitori ai limbii albaneze, și de religie islamică. În secolele precedente, teritoriile ocupate de turci erau administrate de o elită albaneză, musulmană, populație supusă era sârbă, ortodoxă, în mare majoritate rurală. Independența Serbiei după tratatul de la Berlin (1878) și apoi apariția Iugoslaviei în 1918 a transformat această populație într-o minoritate etnică și religioasă. Serbia a încorporat Kosovo, după sute de ani de existență separată, în cadrul Imperiului Otoman. În 1912 după primul război balcanic, Belgradul trimite zeci de mii de coloniști sârbi, care devin elita politică și administrativă. Albanezii deși majoritari, și pătuța suprapusă

până în 1912, rămîn în poziții inferioare. În 1941, după dezmembrarea Iugoslavici, Kosovo devine o provincie a Albaniei, sub protecția Italiei. În 1945, șeful mișcării comuniste de rezistență, Enver Hodja, cedează Kosovo Iugoslaviei fără rezistență. Kosovo este cea mai săracă provincie a Iugoslaviei, mult sub nivelul de dezvoltare al Sloveniei și Croației. Acst raport nu s-a schimbat sub reginul lui Tito. Decalajele cu nord-vestul dezvoltat au rămas intacte, chiar dacă în anii 70 Kosovo are cea mai înaltă rată de dezvoltare. Aceasta s-a datorat gradului de înapoiere de la care pornea programul de dezvoltare și mărimii investițiilor alocate de fondul federal de dezvoltare. Cea mai mare parte a resurselor acestuia au fost alocate pentru Kosovo. Albanezii din Kosovo au cea mai mai ridicată natalitate, în perioada postbelică populația s-a dublat aici. În 1981, albanezii reprezintă aproape 80% din populația Kosovo. Odată cu înălțarea lui Rankovic, atotputernicul ministru de interne, se produce o albanizare a administrației, sârbii și muntenegreni, încep să părăsească regiunea. În 1967 se înființează o facultate la Priština, transformată în 1970 în universitate, de unde au pornit apoi acțiunile revendicative ale albancezilor din Kosovo.

Clivajele religioase, culturale, etnice rămîn după decenii identice. Încercarea din 1974, cind Constituția a prevăzut autonomia regiunii Kosovo a venit prea tîrziu. Posteritatea politică a lui Tito începe în 1981, cind studenții din Priština demonstrează. Ei cer o republică Kosovo, ca parte a Iugoslaviei, și chiar unirea cu Albania,

Sunt înregistrări morți și răniți. Este declarată starea de urgență și se ordonă represali. Acuzațiile de genocid vin din ambele părți. Pe acest fond contradicțiile, conflictele de interes, intoleranțele proliferă. Ca peste tot în asemenea situații în declin, trecutul este instrumentat. Vechi istorii din anii 40, sau din istoria medievală sunt repuse în circulație. Faptul nu e în măsură să potolească spiritele. Agresiunea împotriva celorlați trece prin banale seminarii academice, prin publicarea unor documente literare inedite. Articole anodine, chestiuni lingvistice, filme și emisiuni de televiziune sunt preambulul conflictelor politice și armate. Tot estul european va cunoaște în anii 80 asemenea revizuiri culturale și istorice. Comunismul a recris masiv trecutul. A fost una din ocupările lui favorite. Cum s-a întredeschis o ușă a arhivelor, cum regimurile din cauza unor interese de moment au lăsat să iasă la suprafață o parte din acest trecut terra incognita, cum spațiul public a fost traversat de manifestari care depășeau cu mult cadrul academic. Așa s-a întîmplat în Ungaria în legătură cu Imre Nagy și revoluția maghiară, un tabu sub Kadar. Așa s-a întîmplat în Polonia cu masacrul de la Katyn. Așa s-a întîmplat în URSS cu Gulag-ul. Redescoperirea istoriei și refacerea memoriei colective a fost unul din procesele profunde, cauză și efect al sfîrșitului regimurilor comuniste. Iugoslavia nu face excepție. O multiplă polemică îa naștere. Sunt invocate episoade din istoria veche a Balcanilor, și din al doilea război mondial. Sunt implicați lideri politici, istorici, jurnaliști, scriitori din Belgrad, Zagreb, Liubliana. Tensiunea crește

treptat în anii 80, odată cu accentuarea crizei economice. Kosovo, cu o economie mai slabă decât a celorlalte regiuni, - în ciuda accelerării dezvoltării din anii 70 - rezistă cel mai prost înrăutățirii situației. Presiunile asupra Belgradului, cererile de autonomie se înmulțesc. Concomitent sârbii și muntenegrenii părăsesc în număr tot mai mare regiunea, acuzând tratamentul la care sunt supuși de majoritatea albaneză. În 1985-86 apar primele reacții de protest ale sârbilor. O petiție trimisă la Belgrad este semnată de peste 2000 de sârbi din Kosovo, se cere să înceteze abuzurile împotriva lor. În 1986 peste 200 de intelectuali sârbi înaintează o petiție parlamentului federal și celui sârb, în care sunt "denunțate" discriminările, hărțuielile, violențele localnicilor împotriva lor. Mass media - controlată de stat - dă amploare acestor incidente. Polemicele, atacurile se înțelesc. Ca și mitingurile de protest/suportere de o parte și de alta.

În 1988, nouă lider al Serbiei, Slobodan Miloševici, cere în termeni ferini desființarea autonomiei celor două regiuni Kosovo și Voivodina și incorporarea lor la Serbia. El acuză discriminarea sârbilor din Kosovo, alungarea lor din regiune de către localnicii albanezi (acum 90% din populație), denunță ceea ce el denumește "atrocitățile albancezilor contra sârbilor". La instigarea lui peste o jumătate de milion de persoane la Belgrad și în alte orașe, demonstrează împotriva persecuției minorității sârbe din Kosovo. Naționalismul devine pentru elitele comuniste locale, în toate republicile Iugoslaviei, o ideologie care le re legitimează putere. Ele părăsesc marxism-

leninismul și memoria lui Tito. Fenomenul se produce în Slovenia ca și în Croația, în Serbia, ca și Macedonia și Bosnia-Herțegovina simultan. Tendențele centrifuge se accentuează. Liderii locali încearcă să se desprindă de Belgrad, să prezerve resursele financiare, materiale, umane pe teritoriul propriu. Vechile clivaje operează neîngădiate, într-un climat în care centrul are tot mai puțină autoritate. Si atunci cind încearcă să impună unitatea este acuzat de sloveni croați etc. ca o încercare a sârbilor de a-și impune interesele în dauna celorlați.

Polemica federalism/stat unitar din anii 20 revine în forță. În aprilie 1989 Slobodan Miloševici, în vizită în Kosovo, este întâmpinat de mai multe mii de etnici sârbi, care cer să înceteze violențele și tratamentul discriminatoriu împotriva lor din partea albanezilor.

Strigătelor "Ei (albanezii) ne bat!" Slobodan Miloševici răspunde "Nimănui nu îl este permis să vă lovească!", "Nu veți mai fi loviți!". Sârbii nu mai apar ca vinovați de discriminări împotriva unor minorități, ci ca victime ale acestora. Reacția lui Miloševici devine peste noapte sloganul unei noi atitudini a liderului de la Belgrad. De aici la promovarea ideii Marii Serbiei prin care sârbii din Croația, Bosnia Herțegovina etc să fie reunite într-un singur teritoriu, nu mai este decât un pas. Soarta Iugoslaviei se va juca în următorii pe an pe acastă contradicție între tendințele centrifuge ale republicilor, sub conducerea unor elite locale tot mai naționaliste, căutând autonomia și apoi secesiunea în opoziție cu tendințele Serbiei de a reface Iugoslavia pe vechile trasee ale

STELIAN TĂNASE - a absolvit Facultatea de Filosofie, Universitatea București. Autor al mai multor cărți (romane, eseuri politice). Profesor de științe politice la Universitatea București. În 1997 a fost visiting professor la UCLA și bursier Fullbright la New School for Social Research în 1997. Din 1992 este redactor-șef la revista *Sfera Politicii*.

SERGE MOSCOVICI
Cronica anilor risipiti

Traducere de Magda Jeanrenaud
Editura Polirom,
424 pagini, preț neprecizat

Cronica anilor risipiti a lui Serge Moscovici - unul dintre cei mai reputați cercetători în domeniul psihologiei sociale din lume - a avut un succes fulgerător în Occident în 1997, marile jurnale pariziene lăudându-i talentul de scriitor și puterea de a porni la o înclăștare neierătătoare cu propriul trecut. Serge Moscovici s-a născut în România. *Cronica anilor risipiti* rememorează o jumătate de veac de privații, speranțe îngropate și izbânzi tardive, Istoria (perioada legionară, cel de-al II-lea război mondial, instaurarea comunismului, războiul rece) fiind un prilej de a arăta cum

poate să supraviețuiască un "om condamnat". Din tinerețe, Serge Moscovici a ales "calea libertății", drum ce l-a dus la o împlinire profesională remarcabilă, el având o contribuție fundamentală în structurarea psihologiei sociale, ca știință a conflictului dintre individ și societate.

VLADIMIR TISMĂNEANU
Fantasmele salvării
Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă

Traducere de Magda Teodorescu; postfață de Steven Fish
Editura Polirom,
272 pagini, preț neprecizat

Fantasmele salvării prezintă disputa dintre liberalism și diversii lui adversari în Europa

TALON DE ABONAMENT LA REVISTA "SFERA POLITICII"
(vă rugăm completați cu majusculă)

- DA, doresc un abonament la revista "SFERA POLITICII", începînd cu numărul ..... , pe o perioadă de:
 3 luni (50.000 lei)   6 luni (100.000 lei)   1 an (200.000 lei)
 Am achitat contravaloarea abonamentului, în suma de ..... lei, cu mandat poștal nr. ..... sau ordin de plată nr. ...., în contul Fundația Societatea Civilă, nr. 25110246602642003 deschis la Bankcoop Rosetti, București.
 DA, doresc factură fiscală pentru abonamentul achitat.

Nume ..... prenume ..... Vîrstă .....
 Compania ..... Cod fiscal .....
 Profesia ..... Funcția .....
 Adresa la care doriți să primiți abonamentul:
 Strada ..... nr. ..... bl. ..... sc. ..... et. .....
 Ap. ..... Localitatea ..... Cod poștal ..... jud/sect. .....
 Telefon ..... Fax ..... e-mail .....

Vă rugăm completați în întregime acest talon și, împreună cu copia chitanței, sau a ordinului de plată a abonamentului, expediați-l în același plic, pe adresa: Fundația Societatea Civilă – Sfera Politicii, Piața Amzei, nr. 13, et. 1, sector 1, București, cu mențiunea "talon abonament", sau prin fax la +40-1-312.84.96. Abonamentele se pot contracta și la sediul fundației, la adresa mai sus menționată. Relații suplimentare la tel. 659.57.90 sau 312.84.96. Creșterile ulterioare ale prețului de vînzare al revistei nu vor afecta valoarea abonamentului contractat. În prețul abonamentului sunt incluse taxele poștale.

2. Editorial

Stelian Tănase

The Magic June

5. Kosovo

Michel Chossudovsky

The dismantling of former Yugoslavia
Recolonization of Bosnia

13. Joshua Muravchik

The road to Kosovo

16. Marian Chiriac

NATO intervention in Yugoslavia

20. Bogdan Teodorescu

Romanians and Kosovo
Kosovo: The national interest and anti-occidental propaganda

23. Sabina Fati

The war in the romanian press

29. Claudiu Săftoiu

The parallels conflict

34. Janos Szasz

The historical roots of the Bosnia-Herzegovina and Kosovo conflicts

36. Victor Neumann

45. Archive Sfera Politicii Document

Events from din Chechoslovakia
august 1968

51. IdeoSphere

George Voicu

The conspiratory archetype (I)

57. Books and Authors

Henry Kissinger

The diplomacy

Karl Popper

The lesson of this century

Hannah Arendt

The Republic's crisis

60. Erata

64. Book Reviews